

યુગ શક્તિ ગાયત્રી

એપ્રિલ ૨૦૦૨

અનુક્રમણિકા

૧. તમારી ગૂંચ તમે ઉકેલો	૧	૧૧. તસ્ય વાચકઃ પ્રણવ	૨૦
૨. પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વારા પુનર્જીવન	૨	૧૨. પરમાર્થ ભાવથી કરેલી યાચના એટલે જ પ્રાર્થના	૨૨
૩. અસુરોના સંહારની ભાવિ યોજના	૩	૧૩. ચાલી રહ્યો છે વિશ્વમાં ભયનો કારોબાર	૨૫
૪. પ્રજ્ઞાવતાર જ મન્સ્યાવતાર	૭	૧૪. યજ્ઞ વિના લોક નથી તો પરલોક ક્યાંથી ?	૨૮
૫. નારિયેળની જટાનો ચમત્કાર	૧૦	૧૫. આદર્શ પરિવારનો વિકાસ કેવી રીતે થાય (ઉત્તરાર્ધ)	૩૨
૬. આનંદ પ્રાપ્તિની દિશા અને ચેષ્ટા	૧૧	૧૬. ચેતનાની શિખર યાત્રા	૩૮
૭. પ્રામાણિક અને વિશ્વસનીય બનીએ	૧૨	૧૭. અસામાન્ય સુયોગ પ્રાપ્ત કરાવનારી નવરાત્રિની સાધના	૪૨
૮. વિચારોનો ચમત્કાર	૧૩	૧૮. આત્મીય અનુરોધ	૪૫
૯. પાવન પ્રજ્ઞાપુરાણ કથાની પરંપરા શરૂ થાય	૧૫		
૧૦. પરિવાર નિર્માણમાં કથા પ્રસંગોની ભૂમિકા	૧૭		

યુગ નિર્માણ વિદ્યાલયમાં પ્રવેશ મેળવો

ભૌતિક જીવનની ઉન્નતિ માટે શિક્ષા અને આત્મિક ઉન્નતિ માટે વિદ્યાની જરૂર હોય છે. શિક્ષા આપણને જ્ઞાન, ધન, મકાન, વસ્ત્ર, ભોજન વગેરે સાધન મેળવી આપે છે જ્યારે વિદ્યા આત્મોન્નતિ કરાવે છે અને નરથી નારાયણ બનાવે છે. જીવનમાં બંનેની સમાનરૂપે જરૂર હોય છે. દુર્ભાગ્યે હાલના દિવસોમાં અપાઈ રહેલ શિક્ષા બંને ઉદ્દેશ્યોની પૂર્તિ માટે સમર્થ નથી. યુગ નિર્માણ વિદ્યાલયમાં ૧ વર્ષના પ્રશિક્ષણમાં પ્રેસ, વિદ્યુત, ઉદ્યોગ, સંગીત વગેરે માધ્યમથી વિદ્યાર્થીઓને સ્વાવલંબી બનાવી આર્થિક રૂપે સંપન્ન બનાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે. સાથે જ કઠોર અનુશાસન તથા નિયમિત દિનચર્યાનાં માધ્યમથી તેને સંયમિત જીવન જીવવાનું શીખવાડવામાં આવે છે. નૈતિક શિક્ષા દ્વારા શ્રેષ્ઠ માનવ બનાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે. યજ્ઞ, સંસ્કાર વગેરે કર્મકાંડ શીખવાડી તેને લોકસેવી બનાવાય છે. ઋષિઓની તપસ્થળી ગાયત્રી તપોભૂમિમાં ૧ વર્ષમાં યુવકને પ્રાણ ઊર્જાથી ઓતપ્રોત, અનુશાસિત તથા સ્વાવલંબી બનાવાય છે. પ્રવેશ માટે ઓછામાં ઓછી યોગ્યતા ૧૦મું ધોરણ પાસ. અહીંયાથી પ્રશિક્ષણ મેળવ્યા પછી વિદ્યાર્થી આગળ ભણી શકે છે. આ એક વર્ષ તેની જીવનચર્યાને નિયમિત તથા અનુશાસિત કરી તેને આગળ સફળતા મેળવવામાં સહાયક બને છે. ઓછામાં ઓછું ૧૦મું ધોરણ પાસ તથા ૨૦ વર્ષ સુધીની ઉંમરના વિદ્યાર્થીએ યુગ નિર્માણ યોજના, મથુરાના નામે પત્ર મોકલી પ્રવેશ પત્ર તેમજ વિવરણિકા નિ:શુલ્ક મંગાવી શકે છે. પ્રવેશ પત્ર ભરી ૨૦ જૂન સુધીમાં આવી જવું જોઈએ. પસંદ પામેલ યુવકોને પત્ર મોકલી ૧ જુલાઈ એ બોલાવી લેવામાં આવશે. પ્રશિક્ષણ નિ:શુલ્ક હોય છે.

ॐ लूर्वुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात्

युग शक्ति गायत्री

: संस्थापक / संरक्षक :

वेदमूर्ति, तपोनिष्ठ युगदृष्टा

पं. श्रीराम शर्मा आचार्य

अने

माता भगवती देवी शर्मा

: संपादक :

पं. लीलापत शर्मा

: सह संपादक :

धनश्याम पटेल

: कार्यालय :

गायत्री तपोभूमि,

मथुरा - २८१ ००३

: टेलिफोन :

(०५६५) ५३०३९९, ५३०१२८

वार्षिक लवाणम : ५५ રૂપિયા

આજીવન લવાણમ : ૭૦૦ રૂપિયા

વિદેશનું લવાણમ

વાર્ષિક ૧૦ પાઉન્ડ / ૧૫ ડોલર

રૂ. ૬૦૦=૦૦

આજીવન : ૧૦૦ પાઉન્ડ / ૧૫૦ ડોલર

ભારતીય મુદ્રામાં રૂ. ૭૦૦૦-૦૦

વર્ષ - ૩૩ અંક - ૪

પ્રકાશન તિથિ ૨૫-૩-૨૦૦૨

એપ્રિલ - ૨૦૦૨

એક અંક : રૂ. ૬-૦૦

તમારી ગૂંચ તમે ઉકેલો

મનુષ્ય પોતાના ભાગ્યનો નિર્માતા પોતે છે. જે રીતે તે અયોગ્ય વિચારો અને ટેવોનો ગુલામ બનીને પોતાની સ્થિતિ દયાજનક બનાવે છે તે રીતે જો તે ઈચ્છે તો વિવેક અપનાવીને પોતાની પ્રવૃત્તિઓને બદલી અને સુધારી પણ શકે છે અને તેના પરિણામે નરકના દરદરને જોતજોતામાં સ્વર્ગમાં ફેરવી શકે છે. આ માનસિક પરિવર્તન જ યુગનિર્માણ યોજનાનો મુખ્ય આધાર છે. એને 'વિચારલંબિ' પણ કહી શકાય.

આપણી જામે અગણિત મુશ્કેલીઓ, ગૂંચવણો, ખામીઓ અને પરેશાનીઓ આજે ઊભી છે. તેનું કારણ એક જ છે - 'અવિવેક'. તેના સમાધાનનો ઉપાય પણ એક જ છે - 'વિવેક'. જે રીતે સૂર્યનો ઉદય થતાં અંધકારનો નાશ થાય છે તે રીતે જે દિવસે આપણા અંતઃકરણમાં વિવેકનો ઉદય થશે તે દિવસે વ્યક્તિગત કે સામૂહિક મુશ્કેલીઓ રહેશે નહિ. કરોળિયો પોતાનું જાતું પોતે ગૂંચે છે અને તેમાં ફસાઈને બેસી રહે છે, પરંતુ જ્યારે તેના મનમાં તરંગ ઊઠે છે તો તે આખા જાળને ગળીને પૂર્ણ સ્વતંત્રતાનો અનુભવ કરે છે. આપણી બધી સમસ્યાઓ અને બધી મુશ્કેલીઓ આપણે પોતે જ ઊભી કરી છે. તેમને ઉકેલવી તે આપણા માટે સરળ કામ છે. અંધકારમાં ગાંઠ ખૂલી શકતી નથી, પરંતુ જ્યારે વિવેકનો દીપક પ્રગટશે અને દોરીના વળાંક તથા ગૂંચ સ્પષ્ટ દેખાવા લાગશે તો ગાંઠ ખૂલતાં વાર લાગશે નહિ.

-શ્રીચિંતનના જ્ઞાનિધ્યમાં ગ્રંથમાંથી

ઈસુ ખ્રિસ્ત, ચહ્દી શમૌનને ત્યાં ભોજનાર્થે ગયા. ચહ્દી અમીર હતો. પોતાને ઘરે ઈસુની પઘરામણી થઈ છે સમજીને તેના આનંદનો પાર ન રહ્યો અને તે પોતાને નસીબદાર સમજવા લાગ્યો. તેણે વિચાર્યું, આ નિમિત્તે મહાપુરુષના ચરણોથી પોતાનું ભવન પવિત્ર બની જશે. આ નગરની પ્રસિદ્ધ વેશ્યા પર પણ ઈસુના ઉપદેશોનો ઊંડો પ્રભાવ પડ્યો હતો. એ વેશ્યા ગત જીવનની પાપમય કાંચળી ઉતારીને નવો માર્ગ શોધી રહી હતી. શોધનારને તો ભગવાનની પણ પ્રાપ્તિ થાય છે. જ્યારે તેને એ ખબર પડી કે ઈસુ શમૌનને ત્યાં ભોજનાર્થે ગયા છે, ત્યારે તે પણ ઈસુના દર્શન કરવાની ઇચ્છાથી તેના ઘરે ગઈ. ત્યાં પહોંચીને મરિયમ ઈસુનાં ચરણો પાસે બેઠી અને પોતાના અશ્રુજળથી ઈસુના ચરણોનું પ્રક્ષાલન કર્યું. પોતાના કેશથી (વાળથી) તેમનાં ચરણ લૂછ્યાં.

ઈસુ જરાય વિચલિત ન થયા, પરંતુ શમૌનને વેશ્યાનું તેના ઘરમાં આવવાનું અને ઈસુની આ રીતે માફી માગવાનું ગમ્યું નહીં. પોતાના ઘરમાં એક વેશ્યાનું આગમન ક્યો સદ્ગૃહસ્થ સહન કરે? ઈસુ અંતર્યામી હોવાની બાબત પર તે સૌને શંકા જન્મી. તેઓ વિચારવા લાગ્યા - જો ઈસુ સર્વજ્ઞ હોત તો આ દુરાચારિણીને પોતાના અંગોનો સ્પર્શ કરવા દેત ? ઈસુખ્રિસ્તને વસ્તુસ્થિતિ સમજતાં વાર ન લાગી. તેમણે શમૌનને પાસે બોલાવીને શંકાનું નિવારણ કરતાં એક કથા કહી સંભળાવી - એક મહાજનના બે દેવાદાર હતા. એકના પર પાંચસો દીનારનું દેવું અને બીજાના પર કેવળ પચાસ દીનારનું ઋણ હતું. મહાજનની પાસે બંને વ્યક્તિઓ ગઈ અને દેવું માફ કરી દેવાની આજીજી કરી.

મહાજને કહ્યું, “જાવ, તમારું દેવું માફ કર્યું.” દેવાની રકમમાં અવશ્ય ફરક હતો જ, તે વધારે-ઓછું હતું. પણ બંનેને સમાન માફી બક્ષવામાં આવી. જો

આપણે ધ્યાનથી વિચારીએ તો સૌથી વધુ માફી પાંચ સો દીનારના કરજદારને મળી, કેમકે મહાજનની દષ્ટિએ તે બીજાથી વધુ નિષ્ઠાવાન અને પ્રામાણિક હતો.

શમૌન ! આ જ વાત આજે મરિયમની બાબતમાં છે. તેણે પોતાનામાં જેવી પાત્રતા વિકસિત કરી છે તેવી તમારા કોઈમાં મને દેખાતી નથી. તમને ખબર છે તેણે પોતાનું જીવન બદલવાની યોજના બનાવી છે અને તમે મને એક ટંક જમાડીને તેનું પુણ્ય લૂંટવા ઇચ્છો છો. તેટલા માટે જ મેં તમને તમારી નિષ્ઠા પ્રમાણે આપ્યું છે. અને મરિયમને તેની નિષ્ઠા અને શ્રદ્ધા મુજબનું.

ત્યાં ઉપસ્થિત બધા એક અવાજે બરાડી ઊઠ્યા- ઈસુ, તમે મરિયમને કેવી રીતે ક્ષમા બક્ષી શકો? આ તમારું દુઃસાહસ છે. દુષ્ટોને ક્ષમા બક્ષવાનો અધિકાર તો ફક્ત ઈશ્વરને જ છે.

ઈસુએ કહ્યું, “મેં આજ સુધી એવું નથી સાંભળ્યું કે ઈશ્વર કોઈને વેશ્યા કે દુરાચારી બનાવતો હોય. કોઈ યુવતીને આ સ્થિતિએ પહોંચાડનાર તમે બધા સમાજના લોકો જ છો. શું તમે એ જણાવશો કે આ અધિકાર તમને આપ્યો કોણે ? મરિયમને પોતાના વીતી ગયેલા જીવનનાં દુષ્કૃત્યો પર કેટલો રંજ છે ! આ પ્રાયશ્ચિત્તથી વધારે પવિત્ર કોઈ નદીનું નીર છે?”

ઈસુએ મરિયમના મસ્તક પર આશીર્વાદ વરસાવતો હાથ મૂકીને કહ્યું, “દેવી, તમારું પ્રાયશ્ચિત્ત વિશ્વાસનું રક્ષણ કરશે અને બધી કલુષિતતા તથા પાપોને ભસ્મીભૂત કરીને સુવર્ણની જેમ ઝળકાવી દેશે. પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વારા દરેક વ્યક્તિ પોતાના વીતી ગયેલા જીવનનાં પાપોનું શમન કરીને નવું જીવન પ્રાપ્ત કરી શકે છે.”

असुरोन्ना संहारणी भावि योजना

कंसने मारीने अने उग्रसेनने राजा बनावीने कृष्ण अने बलराम नंदबाबांनी पासे आल्या अने तेमना यरलोमां प्रलाम करीने कहुं, “हे बाबा, आप बधा गोवाणोनी साथे प्रजलूमिमां जाव. माताञ्जने तथा अन्य स्वजनोने अमारां पंदन कहेजो. आप लोकोअे अमारा पर करेला उपकारनो बंदलो अने क्यारेय यूकपी शकीअे अेम नथी. आपे संकटना समये अमारुं पालन-पोषण करीने वास्तविक माता-पितांनी लूमिका निभावी छे. जेमने पालनपोषण न करवाने कारणे स्वजन-संबंधीओअे छोडी दीघा छे, ते बाणकोने जे लोको पोताना पुत्रनी जेम आत्मीयताथी उछेरे छे ते ज वास्तवमां तेमनां मा-बाप छे.”

आ रीते कृष्ण-बलरामे नंदबाबा तथा अन्य लोकोने सन्मानसहित विदाय कर्या. थोडाक समय पछी वसुदेवे जवाबदारीपूर्वक पोताना बन्ने पुत्रोना यज्ञोपवीत संस्कारोनी व्यवस्था करी. हे राजन, वसुदेवञ्जने पोताना पुरोहित गर्गार्य तथा जीजा ब्राह्मणो पासे बन्ने पुत्रोने विधिपूर्वक द्विजत्व (ब्राह्मणत्व) प्रदान करनार यज्ञोपवीत संस्कार कराव्या. आ प्रकारे यदुवंशना आचार्य गर्गञ्ज द्वारा संस्कार करवीने बलरामञ्ज अने लगवान श्रीकृष्ण द्विजत्व प्राप्त करीने तथा गायत्री साधना (बुद्धिने सन्मार्गमां प्रतिष्ठित करवानी दृढ साधना)मां लागी गया. यज्ञोपवीत संस्कार बाद बन्ने लाईओनी शिक्षण व्यवस्था करीने तेमने योग्य गुरु पासे भोडलवामां आल्या. जो के मथुरामां पण तेमना शिक्षणनी व्यवस्था करी शकाई होत, परंतु घरनी तुलनामां बहारना प्रेरणाळर्या वातावरणमां आपवामां आपतुं शिक्षण वधारें असरकारक होय छे. तेथी तेमने घरथी दूर गुरुकुणमां भोडलवामां आल्या. हवे तेओ बन्ने गुरुकुणमां निवास

करवानी तथा शिक्षण प्राप्त करवानी धरुछाथी काश्यप गोत्रीय सांटीपनि मुनि पासे गया, जे अवंतीपुर (उज्जैन)मां रहेता हता. सांटीपनि ऋषिअे ते तेजस्वी बाणकोने प्रसन्नतापूर्वक पोताना आश्रममां प्रवेश आप्यो. गुरुकुणमां देशना विभिन्न विस्तारोमांथी आपता शिक्षार्थी रहेता हता. कृष्ण अने बलराम पण योग्य विद्यार्थीओनी जेम त्यां शिस्तथी रहेवा लाग्या. आ समयमां तेओ जूज संयमपूर्वक पोतानी येष्टाओने सर्वथा नियमित राजीने रहेता हता. गुरुञ्ज तो तेमने मान-आदर आपता ज हता, लगवान श्रीकृष्ण अने बलरामञ्ज पण गुरुञ्जनी उत्तम सेवा कई रीते करपी जेईअे, ते आदर्श लोकोनी सामे राजतां जूज लकितभावथी धष्टदेव समान तेमनी सेवा करवा लाग्या. गुरुवर सांटीपनिञ्ज तेमनी शुद्ध भावनायुक्त सेवा तथा अनुकरण वृत्तिथी बहु प्रसन्न थया. तेमणे बन्ने लाईओने छ शास्त्रो अने उपनिषदो सहित वेदोनुं शिक्षण आप्युं.

मनोयोग अने परिश्रमपूर्वक अध्ययन करवाने कारणे बन्ने लाई सरणताथी ज्ञान-विज्ञानमां पारंगत थई गया. शिक्षण पूरुं कर्या पछी गुरुनी आज्ञा मेणवीने बन्ने लाई मथुरा आवी गया. मथुराना लोको तेमना वियोगमां व्याकुण हता. तेओ बधाने प्रेमपूर्वक मण्या तथा उग्रसेनने राज्य-व्यवस्था संचालनमां सहयोग आपतां मथुरामां निवास करवा लाग्या.

लगवान श्रीकृष्णे अेक दिवस मित्र उद्धवने जोलावीने कहुं, “उद्धव, प्रजथी आपती वजते में मारां मातापिता, मित्रो तथा अन्य स्नेहीओने हिलासो आप्यो हतो के हुं जलदी पाछो इरीश. परंतु घटनाओअे अेवो वणांक लीघो के हुं प्रजमां जई शकुं तेम नथी. अत्यारे पण राज्य संचालन तथा अन्य जवाबदारीओ संभाणवाने कारणे हुं

जे व्यक्ति बीजओने माटे जेवे छे, ते अक्षय कीर्ति प्राप्त करे छे.

પ્રજમાં જઈ શકું તેમ નથી. તેથી તમે ત્યાં જઈને મારાં માતાપિતા, અન્ય સ્વજનોને મારો સંદેશ કહેજો તથા તેમના કુશળ સમાચાર લઈને પાછા આવજો.” શ્રીકૃષ્ણનો આદેશ મેળવીને ઉદ્ધવ પ્રજમાં ગયા. ત્યાં બધાને મળીને તેમણે શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ કહી સંભળાવ્યો અને નંદબાબાને કહ્યું- બલારમ અને કૃષ્ણ પુરાણ પુરુષ છે, તેઓ સમગ્ર સંસારની નીતિમત્તા અને નિમિત્તનાં કારણ છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પુરુષ છે અને બલારમજી પ્રકૃતિ. આ જ બન્ને સમસ્ત દેહમાં પ્રવેશીને પંચભૂત તથા અત્યંત વિલક્ષણ જે જ્ઞાન સ્વરૂપ જીવ છે તેનું સંચાલન કરે છે.

ભગવાનના સર્વ વ્યાપક રૂપ વિશે જણાવીને ઉદ્ધવજીએ કહ્યું, આમ તો તત્ત્વરૂપે ભગવાન સર્વત્ર છે, પરંતુ પોતાના આશ્વાસન અનુસાર કૃષ્ણ થોડાં દિવસો પછી અવશ્ય પ્રજમાં આવશે. હે ચશોદા માતા અને નંદજી આપ ઘૈર્ય રાખશો. આપ બન્ને બહુ ભાગ્યશાળી છો. શ્રીકૃષ્ણને તેમનું સ્મરણ છે એ જાણીને બધાને પ્રસન્નતાં થઈ, પરંતુ તેમના પ્રજમાં ન આવવાના કારણે તેઓ દુઃખી થયા. તેમને એવું લાગ્યું કે જાણે કોઈએ તેમની સંપત્તિ ઝૂંટવી લીધી છે. તેમના મોહ-નિવારણ માટે ઉદ્ધવજીએ કહ્યું,

“આપણે ઝડપથી ગોળ ગોળ ફરતા હોઈએ છીએ, ત્યારે આપણને આખી -પૃથ્વી પણ ગોળ ફરતી હોય એવું લાગે છે. એ જ રીતે વાસ્તવમાં સર્વ કાંઈ કરનાર તો ચિત્ત જ છે, પરંતુ તે ચિત્તમાં અહંબુદ્ધિ જન્મવાને કારણે ભ્રમણામાં પડેલ જીવ પોતાની જાતને જ કર્તા માનવા લાગે છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ કેવળ આપ બન્નેના પુત્ર જ નથી, તે તો સમસ્ત પ્રાણીઓનો આત્મા, પુત્ર, માતા-પિતા અને શાસક છે.”

નંદ-ચશોકાની જેમ બધા પ્રજવાસી નર-નારી શ્રીકૃષ્ણની ચાદમાં વ્યાકુળ હતા. તેમને ખાવુંપીવું, ઊંઘવું પણ ગમતું નહીં. જ્ઞાની ઉદ્ધવજીએ તેમને આત્માનું સ્વરૂપ સમજાવતાં કહ્યું કે શ્રીકૃષ્ણ સાથે શારીરિક સ્તરનો સંબંધ ન માનતાં આત્માના સ્તરનો સંબંધ માનો, તેનાથી સાંસારિક સુખ દુઃખથી મુક્ત થઈ શકશો.

ઉદ્ધવજીએ કહ્યું, “આત્મા, મોહ અને માયાના કાર્યોથી અલગ છે - તે વિશુદ્ધ પરમાત્મા સ્વરૂપ અને અવતારભેદોથી રહિત સર્વથા શુદ્ધ છે. કોઈપણ ગુણ તેને સ્પર્શી શકતો નથી તથા તે જાગૃત, સ્વપ્ન, સુષુપ્ત - આ ત્રણે અવસ્થાઓથી પર છે.”

પુરાણોમાં આપેલી એક કથા સાચી છે કે જેમાં રાવણે કાળને બાંધીને અપાર વૈભવ આપવા માટે લાચાર બનાવ્યો હતો. સામાન્ય લોકો સત્યને સમજી શકતા નથી અને સમયનો જેવો તેવો ઉપયોગ કરીને જિંદગીના દિવસો પૂરા કરે છે. જે મહામાનવોએ સફળતા સાથે શ્રેય મેળવ્યું છે તેઓ સમયનું મહત્ત્વ જાણતા હતા અને તેમણે કમબઘ્ન દિનચર્યા બનાવીને એક-એક ક્ષણને અમૂલ્ય સમજીને સમયનો સદુપયોગ કર્યો છે.

ઉદ્ધવજીએ જણાવ્યું, શ્રીકૃષ્ણએ કહ્યું છે કે મારા વિશ્વ રૂપનું સ્મરણ કરવાથી આ અંતર તથા વિયોગ દ્વારા સર્જાયેલું દુઃખ શાંત થઈ જશે. તેમનો સંદેશ તેમના જ શબ્દોમાં આપતાં તેમણે કહ્યું-જેવી રીતે બધી નદીઓ સમુદ્રમાં ભળી જાય છે, તે જ રીતે મનસ્વી પુરુષોનો વેદાભ્યાસ, યોગસાધન, આત્માનાત્મવિવેક, ત્યાગ, તપશ્ચર્યા, ઇન્દ્રિય સંયમ અને સત્ય વગેરે સમસ્ત ધર્મ મારી પ્રાપ્તિમાં જ સમાપ્ત થાય છે. બધાનું સાચું ફળ મારી પ્રાપ્તિમાં જ સમાપ્ત થાય છે. બધાનું સાચું ફળ છે - મારો સાક્ષાત્કાર, કેમકે તે તમામ મનને નિરોધીને મારી પાસે પહોંચે છે.

પ્રજવાસીઓની ભક્તિલાવના તથા ઉદ્ધવજીના જ્ઞાનનું આદાન-પ્રદાન ઘણા દિવસો સુધી ચાલતું રહ્યું, તેથી બન્ને પક્ષે બહુ સંતોષ અનુભવ્યો. ઉદ્ધવજી બહુ દિવસો સુધી પ્રજમાં રહ્યા, પછીથી નંદબાબા, ચશોદામૈયા તથા અન્ય પ્રજવાસીઓ પાસે મથુરા જવાની પરવાનગી માગી. બધાની

વિદાય લઈને તેઓ રથ પર સવાર થયા નંદબાબા તથા અન્ય ગોપજનોએ કૃષ્ણને આપવા માટે ઘણી ભેટો આપી તથા આંખોમાં આંસુ સાથે ઉદ્ભવજીને કહ્યું, “અમે સાચું કહીએ છીએ અમને મોક્ષની જરાય ઈચ્છા નથી. અમે ભગવાનની ઈચ્છાથી અમારાં કાર્યો અનુસાર ભલે ગમે તે યોનિમાં જન્મ લઈએ, તેમાં શુભ આચરણ કરીએ અને તેનું ફળ એ જ પામીએ કે શ્રીકૃષ્ણમાં અમારી પ્રીતિ હો. ઉદ્ભવજી વ્રજવાસીઓના સ્નેહથી બહુ પ્રભાવિત થયા, મથુરા આવીને શ્રીકૃષ્ણને મળ્યા. વ્રજવાસીઓએ આપેલી ભેટો કૃષ્ણને અર્પણ કરી તથા તેમનો સંદેશ શ્રીકૃષ્ણને કહી સંભળાવ્યો. શ્રીકૃષ્ણ તેમના સ્નેહ સદ્ભાવનું સ્મરણ કરતાં ગદ્ગદ થઈ ઊઠ્યા.”

એક દિવસ શ્રીકૃષ્ણ મોટાભાઈ બલરામની સાથે અક્ષરજીને ત્યાં પઘાર્યા. અક્ષરજીએ તેમને સુંદર આસન પર બેસાડીને વિધિપૂર્વક તેમનું સ્વાગત કર્યું અને કહ્યું, ‘હે પ્રભુ ! એ મહાસૌભાગ્યની વાત છે કે કંસ અને તેના સાથીદારો માર્યા ગયા છે. તેને મારીને આપે ચદુવંશને સંકટમાંથી ઉગારી લીધો તથા તેને સમૃદ્ધ બનાવ્યો છે. આપે જગતના કલ્યાણને માટે આ સનાતન વેદમાર્ગ પ્રગટ કર્યો છે. જ્યારે જ્યારે તેને પાખંડ પર ચાલનારા દુષ્ટો દ્વારા હાનિ પહોંચે છે, ત્યારે ત્યારે આપ સત્વમય શરીર ગ્રહણ કરો છો તથા દુષ્ટોનો સંહાર કરો છો.’

આમ પ્રેમપૂર્ણ વાણીથી અક્ષરજીએ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની સ્તુતિ કરી. શ્રીકૃષ્ણએ કહ્યું, ‘ચાચાજી, આપ અમારા પરમ હિતેચ્છુ છો, તેથી આપ પાંડવોનું હિત કરવા તથા તેમના કુશળ સમાચાર જાણવા માટે હસ્તિનાપુર જાઓ. મેં સાંભળ્યું છે કે પાંડુના મૃત્યુ બાદ પાંડવો અને કુન્તીમાતા ખૂબ દુઃખમાં ડૂબેલાં છે. રાજા ધૃતરાષ્ટ્ર પોતાના દુષ્ટ પુત્ર દુર્યોધનને અધીન છે, તેથી તેઓ પાંડવો સાથે ન્યાય કરી શકતા નથી. આપ ત્યાં જઈને તેમની સ્થિતિ વિશે સારી જાણકારી પ્રાપ્ત કરો. આપની પાસેથી સારી જાણકારી મળતાં જ હું એવો પ્રયાસ કરીશ, કે

જેથી મારાં એ સુહૃદો સુખી થઈ શકે. અક્ષરજીને આ પ્રમાણે કહીને શ્રીકૃષ્ણ બલરામ સાથે પાછા ફર્યા.

ભગવાનની આજ્ઞા મેળવીને અક્ષરજી હસ્તિનાપુર ગયા. ત્યાં તેઓ બધાને મળ્યા અને એકબીજાને કુશળ પાઠવ્યા. કુન્તી અને વિદુરજીએ જણાવ્યું કે પાંડવોનો પ્રભાવ જોઈને દુર્યોધન વગેરે તેમનાથી દાઝે બને છે તથા પાંડવો પર જાત જાતના અત્યાચારો કરે છે. ધૃતરાષ્ટ્ર પણ પોતાના પુત્રોનું જ સમર્થન કરે છે. કુન્તીએ કહ્યું, ‘હે ભાઈ, મેં સાંભળ્યું છે કે અમારા ભત્રીજાઓ બહુ સમર્થ છે, શું તેઓ અમારું રક્ષણ કરશે ? અક્ષરજીએ કુન્તીને આશ્વાસન આપ્યું. પછી તેમણે ધૃતરાષ્ટ્રની પાસે જઈને, તેને સમજાવ્યા કે આપ પાંડવોની સાથે અત્યાચાર કરવાનું બંધ કરો, કેમકે મનુષ્ય કર્મબંધનથી બંધાયેલ છે, પોતાનાં કર્મોનાં ફળ તેણે ભોગવવાં જ પડે છે.’

અક્ષરજી બોલ્યા, ‘હે ધૃતરાષ્ટ્ર, જીવ એકલો જ પેદા થયો છે અને એકલો જ મૃત્યુ પામે છે, પોતાની કરણીનું, પાપ-પુણ્યનું ફળ પણ એકલો જ ભોગવે છે. જે પોતાના ધર્મથી વિમુખ છે, સાચું પૂછો તો તે પોતાનો લૌકિક સ્વાર્થ પણ નથી જાણતો. જેના કારણે તે અધર્મ આચરે છે. તેઓ તેને છોડી જ દેશે, તેને કદી પણ સંતોષનો અનુભવ નહીં થાય અને તે પોતાના પાપોની પોટલી માથે લઈને ખુદ ધોર અંધકારરૂપી નરકમાં જશે.’

અક્ષરજીએ ધૃતરાષ્ટ્રને અનેક રીતે સમજાવ્યા. પરંતુ તેઓ માન્યા નહીં. અક્ષરજીએ પાછા ફરીને શ્રીકૃષ્ણને હસ્તિનાપુરના બધા સમાચાર કહી સંભળાવ્યા.

મગધરાજ જરાસંઘની બે પુત્રીઓ કંસ સાથે પરણી હતી. કંસના મૃત્યુ બાદ બંનેએ જરાસંઘને બધા સમાચાર કહી સંભળાવ્યા. જરાસંઘ બહુ દુઃખી થયો અને તેણે નિશ્ચય કર્યો કે હું એક પણ ચદુવંશીને આ પૃથ્વી પર રહેવા દઈશ નહીં. એવો સંકલ્પ કરીને જરાસંઘે વિશાળ સેના એકત્રિત કરી તથા મથુરા પર ચઢાઈ કરી.

શ્રીકૃષ્ણાએ જરાસંઘની વિશાળ સેના જોઈ, ભયભીત નગરવાસીઓને ધીરજ બંધાવી અને હવે શું કરવું તેનો વિચાર કરવા લાગ્યા.

મારા અવતારનું આ જ પ્રયોજન છે કે હું પૃથ્વી પરનો પાપનો ભાર હળવો કરી દઉં, સાધુ-સજ્જનોની રક્ષા કરું અને દુષ્ટ-દુર્જનોનો સંહાર કરું. ધર્મની રક્ષા માટે અને વધતા જતા અધર્મને સમય-સમયે રોકવા માટે હું બીજા અનેક અવતાર લેવા સમર્થ છું.

પરીક્ષિત, જરાસંઘની આ સેના સમુદ્રની જેમ વિશાળ, ભયાનક અને ગમે તેવો સામનો સફળતાથી કરી શકે તેવી હતી. પરંતુ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને બલરામજીએ થોડાક જ વખતમાં તેને નષ્ટ કરી નાખી. તેઓ સમસ્ત જગતના સ્વામી છે તથા મનુષ્ય લીલા કરી રહ્યા છે. જરાસંઘની સમગ્ર સેના હણાઈ ગઈ તથા તે બલરામજીના હાથે પરાજિત થયો. બલરામજી જરાસંઘને વરુણપાશ (બંધન)માં બાંધીને તેનો વધ કરવા ઇચ્છતા હતા, પરંતુ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને તેમને એમ સમજાવીને છોડાવ્યા કે જો તે જીવતો રહેશે તો બીજી સેના એકઠી કરી લાવશે અને આપણને પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવામાં સુવિધા રહેશે.

પરાજિત જરાસંઘ રાજ્યનો ત્યાગ કરીને તપ કરવા તૈયાર થઈ ગયો હતો, પરંતુ તેના સાથીઓએ સમયની બલિહારી કહીને ફરીથી તેને પ્રોત્સાહિત કર્યો. ઉત્સાહી જરાસંઘે સત્તરવાર મથુરા પર આક્રમણ કર્યું. પરંતુ તે દર વખતે પરાજિત થતો રહ્યો. અઢારમી વાર પણ તેણે

આક્રમણ કર્યું. તેની સાથે યુદ્ધ શરૂ થવાનું હતું, ત્યારે કાલયવને મથુરા પર આક્રમણ કરી દીધું. આ રીતે મથુરા ઘેરાઈ જતાં બલરામજી સાથે વિચાર-વિમર્શ કરતાં શ્રીકૃષ્ણાએ વિચાર્યું કે જો અમે બન્નેની સાથે લડીશું તો મુશ્કેલીમાં મુકાઈ જઈશું. મથુરામાં એવો કોઈ સુરક્ષિત કિલ્લો પણ નથી, જેમાં રહીને દુશ્મનોનો સામનો થઈ શકે. એટલા માટે આજે અમે લોકો એવો કિલ્લો બનાવીશું, જેમાં કોઈપણ મનુષ્ય માટે પ્રવેશ કરવાનું મુશ્કેલ બનશે. પોતાના સ્વજન-સંબંધીઓને તે કિલ્લામાં પહોંચાડીને પછી જ આ થવનનો વધ કરીશું.

બલરામજી સાથે આવો વ્યૂહ ઘડીને શ્રીકૃષ્ણા ભગવાને સમુદ્રની અંદર એક વિશાળ કિલ્લાનું નિર્માણ કરાવ્યું. તે દ્વારિકાપુરી (દ્વારિકા) બધી રીતે સુવિધાઓથી સંપન્ન હતી. ભવન નિર્માણ પછી બધા લોકપાલોએ ભગવાન પ્રત્યે કૃતજ્ઞતા વ્યક્ત કરવાના આશયથી પોતપોતાની ભેટસામગ્રી પ્રસ્તુત કરી.

પરીક્ષિત ! બધા લોકપાલોને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણાએ જ તેમના અધિકાર માટે શક્તિઓ અને સિદ્ધિઓ પ્રદાન કરી છે. જ્યારે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણા પૃથ્વી પર અવતરીને લીલા કરવા લાગ્યા ત્યારે બધી સિદ્ધિઓ તેમણે ભગવાનને સમર્પિત કરી દીધી. આ રીતે દ્વારિકાપુરીનું નિર્માણ થઈ જતાં શ્રીકૃષ્ણાએ અસુરોને સમાપ્ત કરવાની રણનીતિ બનાવીને કાર્યનો આરંભ કર્યો.

પુલસ્તિના વિશ્રવાને ત્યાં એક કુરૂપ બાળકનો જન્મ થયો, બેડોળ હોવાને કારણે બધાં જ તેની મજકરી કરતાં. તેને લોકોની મૂર્ખતા પર બહુ દુઃખ થયું. 'કુબેર'નામના આ પુરુષાર્થીએ પોતાના ઘરમાં પોતાની મજકરી થતી જોઈને નક્કી કર્યું કે તે માનવસમાજને બતાવી આપશે કે દરેકને મળેલી મનુષ્યજીવનરૂપી સંપદાનો સદુપયોગ કરી મહાનમાં મહાન કેવી રીતે બની શકાય છે. શારીરિક સુંદરતા નહિ પણ ગુણરૂપી સંપદા મહત્વપૂર્ણ છે. માટે સદ્ગુણોનો વધારો કરવો જોઈએ. એમ વિચારીને તેણે પોતાની યોગ્યતા વધારવા માટે કઠોર તપ કર્યું. પોતાની લગનીથી તેણે પિતા તથા દાદાને પણ આ સાધનામાં સામેલ કરી દીધા. દેવતાઓએ કુબેરને પોતાનો ખજાનચી બનાવ્યો અને અલકાપુરીમાં રાજ્ય કરવા લાગ્યો.

પ્રજ્ઞાવતાર જ મત્સ્યાવતાર

મનુષ્યના હાથમાંથી પરિસ્થિતિઓ જ્યારે કાબૂ બહાર જતી રહે છે, ત્યારે પ્રવાહની લગામ સ્પષ્ટા સ્વયં સંભાળી લે છે અને એવી વ્યવસ્થા બનાવે છે, જેનાથી અંધકારમાં પ્રકાશ ફેલાઈ શકે. આ અવતારની પ્રક્રિયા છે. પુરાતન કાળમાં આવી જ વિષમ પરિસ્થિતિઓમાં ભગવાને અનેકવાર અવતાર ધારણ કર્યા છે. વાતાવરણ બદલવા, વિષમ પરિસ્થિતિઓને સુધારવા જેવાં મોટાં કાર્યો માટે સ્પષ્ટાએ પોતે લગામ સંભાળવી પડે છે.

પુરાણોમાં ક્યાંક દસ અવતારોનું વર્ણન છે, તો ક્યાંક ચોવીસ અવતારોનું. જ્યાં ચોવીસ અવતારોનો ઉલ્લેખ છે, ત્યાં તેને ગાયત્રીના ચોવીસ અક્ષરો તરફ, ચોવીસ શક્તિઓ તરફ, કરવામાં આવેલ સંકેત સમજવો જોઈએ. અધર્મનો નાશ અને ધર્મનું સંસ્થાપન, અલગ અલગ રીતે આ જ કાર્ય બધા અવતારોએ પોતપોતાની પરિસ્થિતિઓ અનુસાર પોતપોતાની રીતે કર્યું છે.

અવતારોને વ્યક્તિ નહીં, પ્રવાહ સમજવો જોઈએ. પુરાણોમાં દસ અવતારોને મુખ્ય માનવામાં આવ્યા છે. મનુષ્ય દુર્દશા તો સર્જી શકે છે, પરંતુ પરિસ્થિતિ કાબૂ બહાર જતી રહેતાં તેને સંભાળી લેવી તે તેના હાથમાં નથી. વિષમ પરિસ્થિતિઓ પર કાબૂ મેળવવામાં જ્યારે મનુષ્યનું સામર્થ્ય કામ આવતું નથી, ત્યારે તેને ઈશ્વર પ્રેરિત પ્રવાહ-અવતાર જ નિયંત્રણમાં લાવે છે. અવતારને આવું જ કાંઈ સમજી શકાય છે. પ્રથમ મત્સ્યાવતાર થયો, જેણે બીજથી વૃક્ષ બનવા જેવું ઉદાહરણ પ્રસ્તુત કર્યું અને દર્શાવ્યું કે નાનાં સાધનો પણ ઉચ્ચ ઉદ્દેશો સાથે જોડાવાથી મહાન બની રહે છે. રાજા મનુના કમંડળમાં રાખેલ માછલી સમુદ્ર જેટલી વિસ્તૃત બની ગઈ હતી. ઉપર્યુકત મત્સ્યાવતારની કથા આપ જાન્યુઆરીના અંકમાં વાંચી ચૂક્યા છો.

બીજો કર્ણવ અવતાર થયો. તેણે સહયોગ અને શ્રમથી સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો સિદ્ધાંત સમજાવ્યો. દેવો અને દાનવોએ સાથે મળીને સમુદ્ર મંથન માટે

તેને ઉશ્કેર્યો. શ્રેય તેમને આપ્યું, પોતે અપ્રગટ રહ્યા. ત્રીજો અવતાર હતો વરાહ અવતાર. જેણે હિરણ્યાક્ષની દુર્ઘર્ષ સંચય પ્રવૃત્તિ સાથે સીધું મલ્લયુદ્ધ આરંભ્યું. આધિપત્યનું શમન કર્યું અને ધરતીની સંપત્તિ જનસાધારણ માટે દયાળુ પરમેશ્વરે સુલભ બનાવી.

ચોથો નૃસિંહ અવતાર હતો, જેમણે કાળના પ્રભાવથી સત્ આશય દુર્બળ પડતાં તેનું પોષણ કર્યું. વારંવાર નીતિમત્તાના પ્રતીક પક્ષકર્તા પ્રહ્લાદને બચાવ્યો અને અંતે મહાબળવાન હિરણ્યકશિપુનું દમન કરીને તેના સ્થાને સત્પાત્ર પ્રહ્લાદને બેસાડ્યો.

પાંચમો વામન અવતાર છે. તેમણે અસુરોની સુષુપ્ત સદ્ભાવનાને જાગૃત કરી અને વૈભવને લોકહિતમાં વિસર્જન કરવામાં સફળતા મેળવી. તેમણે બતાવ્યું કે દમન જ નહીં હૃદય પરિવર્તન પણ એક મહત્વપૂર્ણ ઉપાય છે.

છઠ્ઠો અવતાર પરશુરામ છે. તેમણે દુષ્ટતાના દમનનો સંકલ્પ લીધો હતો. પશુ અને પિશાચ વર્ગના લોકોને ન તો વિનયથી સુધારી શકાય ન શિક્ષા કે ક્ષમાથી. તેટલા માટે તેનો વધ કર્યો. શસ્ત્રોપયોગ જ આવા દુષ્ટોને સુધારી શકે છે. ભગવાન પરશુરામે પોતાના પ્રચંડ પરશુનો અનેકવાર પ્રયોગ કરીને આ સાબિત કર્યું.

સાતમો અવતાર રામનો છે. જેમને શ્રદ્ધાળુ લોકો મર્યાદા પુરુષોત્તમ કહે છે. તેમણે પોતે કષ્ટો સહ્યાં, પરંતુ મર્યાદાઓનું ઉલ્લંઘન ન કર્યું. ધર્મધારણાના પ્રતિપાદનમાં તેઓ નિમગ્ન રહ્યા. તેમને સજીવ ધર્મપુરુષ કહેવામાં આવે છે.

આઠમો અવતાર શ્રીકૃષ્ણનો છે, જેમને અનીતિઓને નિરસ્ત કરવાને કારણે ચતુરાઈ અને સર્વવિધ કૌશલ્યના નીતિ-નિર્ધારક કહેવામાં આવે છે. લક્ષ્ય પવિત્ર બનતાં તેઓ પરિસ્થિતિ અનુસાર વ્યવહાર બદલવામાં વિશ્વાસ રાખતા હતા. તેમણે નીતિને ક્રિયાની સાથે નહીં, લક્ષ્ય સાથે જોડી. તેઓ

નીતિપુરુષ કહેવાયા.

નવમો બુદ્ધ અવતાર હતો. તેમણે લોકહિતમાં બુદ્ધિ, ધર્મ અને સંઘને પ્રાધાન્ય આપ્યું. તપ અને પુરુષાર્થ કર્યાં. ઉચ્ચ આત્માઓનો સમુદાય બનાવ્યો અને તેમને સમગ્ર વિશ્વને પ્રશિક્ષિત કરવા માટેનું કાર્ય સોંપ્યું. એ દિવ્ય આત્માઓ વિશ્વના ખૂણે ખૂણે પહોંચ્યા અને જ્ઞાનરુપી પ્રકાશ રેલાવતા રહ્યા. આનાથી જ તે સમયે પૃથ્વી મંગલમય બની. સમયને, વ્યક્તિઓને અને રૂઢિઓને બદલવામાં તેમણે ભારે સફળતા મેળવી. માટે જ શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિઓ દ્વારા તેમને બુદ્ધિના દેવતા (દેવ) કહેવામાં આવે છે. રોગ, શોક અને વૃદ્ધત્વથી જર્જરિત વિશ્વને જોઈને જેમનું હૃદય કરુણાથી ઢવિત બન્યું હતું.

દસમો પ્રજ્ઞાવતાર છે, જેને નિષ્કલંક (કલિક) પણ કહેવામાં આવે છે. તેના અવતરણનો યોગ્ય સમય વર્તમાન સમય જ છે. યુગસંઘિના આ પ્રભાવ પર્ય પર, મહાપ્રજ્ઞાના રૂપમાં આઘશક્તિ ગાયત્રી જ હવે યુગશક્તિ બની રહી છે. હવે દસમો નિષ્કલંક અવતાર આ દિવસોમાં સાકાર થઈ રહ્યો છે અથવા કહો કે અવતાર થઈ ચૂક્યો છે. આ એક એવો ભાવના-પ્રવાહ છે, જેનો ઉદ્દેશ હજારો વર્ષોની કલંક કાલિમાને ઘોઈને માનવતાનું મુખ ઉજ્જવળ બનાવવાનો છે.

ઢાંકણીમાં સમાય એટલા પાણીમાં ઉત્પન્ન થયેલ મત્સ્યાવતાર, વિરાટ વિશ્વ પર છવાઈ જવા અને અંતર્ધાન થવા સુધી એક જ રટણ, એક જ ઘૂન જગાવતો રહ્યો વિસ્તાર-વિસ્તાર-વિસ્તાર. આ જ આકાંક્ષા યુગચેતનાના રૂપમાં અવતરિત થયેલ આજના પ્રજ્ઞાવતાર આંદોલનની છે. તેને વિસ્તૃત થયા વિના ચેન નથી. માછલી એવો જીવ છે, જે પ્રવાહથી ઊલટી દિશામાં ચાલે છે. સતત ગતિશીલ રહેવાનો સ્વભાવ, ક્યારેય રોકાયા વિના પોતાનો સંકલ્પ પૂર્ણ કરવાની અને હંમેશા આગળ વધતા રહેવાની તેની આદત છે. માછલી કદમાં નાનામાં નાની અથવા વિશાળમાં વિશાળ હોય છે. મનુનો અર્થ છે, જેમને વિશ્વભર સાથે પ્રેમ હોય, મમતા હોય, તેને વિનાશથી બચાવવાની કરુણા હોય, જેમના હૃદયમાં માનવીય સંવેદના હોય. આ મિશન (ગાયત્રી પરિવાર) અને તેના ઉન્નાયકનું કર્તૃત્વ અને શૈલી આ

પ્રકારની જ રહી છે. તેમણે પરંપરાગત માન્યતાઓને નિર્મૂળ કરીને સમગ્ર દેશને અને સંસારને વૈદિક ધર્મ અધ્યાત્મ અને ભારતીય સંસ્કૃતિનું તત્ત્વજ્ઞાન આપ્યું. વિરોધી તત્ત્વોએ બધી શક્તિ લગાડીને તેનો વિરોધ કર્યો. ગાયત્રી બ્રાહ્મણોની છે, તે કાનમાં કહેવાય છે, સ્ત્રીઓ માટે તે નિષિદ્ધ છે, યજ્ઞ કેવળ બ્રાહ્મણો કરે છે, બ્રાહ્મણો જન્મજાત હોય છે. અધ્યાત્મ કેવળ તિલક, ફૂલ, માળા ફેરવવાનું નામ છે, તેમણે આ બધાનો પ્રચંડ વિરોધ કર્યો, બીજા બાજુ તેને પુનર્જીવિત પણ કર્યો.

મત્સ્યાવતાર અને ગુરુદેવ

સૌ પ્રથમ અવતરેલ મત્સ્યાવતારનો એક જ ઉદ્દેશ હતો કે શ્રેષ્ઠતા એટલી અધિક બળવાન અને વિસ્તૃત હોય કે સંસારનો કોઈપણ ખૂણો તેના પ્રભાવક્ષેત્રથી બહાર ન રહી જાય. યુગ પરિવર્તનની, ઉજ્જવળ ભવિષ્યની રચનાનું લક્ષ્ય પણ આ જ છે. કેવળ સજ્જનતા એકલી જ ન હોય, પરંતુ સુવિસ્તૃત પણ થતી રહે એ જરૂરી છે. આ જ પ્રયાસમાં સર્જનચેતના પોતાનું સામર્થ્ય જાળવીને પ્રાણ-પણથી સંલગ્ન રહી છે.

ઉપર્યુક્ત કથાનકના સંદર્ભમાં પરમપૂજ્ય ગુરુદેવની કાર્યશૈલીનું અધ્યયન આ મિશનમાં દૈવી સત્તાનું સ્પષ્ટ ઉદ્ઘાટન છે.

(૧) પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ સૌ પ્રથમ નાના નાના પરંતુ માનવીય દષ્ટિકોણવાળા ભાવનાશાળી લોકોની પાસે ગયા અને તેમને પોતાની પાસે બોલાવ્યા. સ્વાધીનતા સંગ્રામમાં મહામના મનીષી મદનમોહન માલવિયા, રફી અહમદ કિડવાઈ, માતા સ્વરૂપ રાણી નહેરુ, દેવદાસ ગાંધી, મહાત્મા ગાંધી, ગોવિંદ વલ્લભપંત, કૃષ્ણદત્ત પાલીવાલ, બાલકૃષ્ણ કેસકર જેવા વરિષ્ઠ રાજનીતિજ્ઞો તથા ખેડૂત આંદોલન, ઈ.સ. ૧૯૪૨ની ભાંગફોડ, રાવી તટની પ્રતિજ્ઞા જેવાં મોટાં આંદોલનો સાથે જોડાયેલા હોવા છતાં પણ તેમણે પોતાના મિશન માટે બહુ નાના નાના માણસોને પસંદ કર્યાં.

(૨) આરંભ નાનાં નાનાં કાર્યોથી. એક એક પૈસાની લઘુપત્રિકાઓ આઠ આના - દશ આના વાર્ષિક મૂલ્ય (લવાજમ)ની પત્રિકા, બે-બે આના, ચાર-ચાર આના, છ આના, પચાસ પૈસા, એક

રૂપિયા મૂલ્યના સાહિત્યથી માંડીને વેદ, ઉપનિષદ અને વાક્યમય સુધી પહોંચવું. દસ-દસ પૈસા, એક એક કલાકનો સમય, ઝોળી પુસ્તકાલય, જ્ઞાનરથ વગેરે જેવાં નાનાં નાનાં કાર્યોથી પ્રારંભ કરીને અશ્વમેધ જેવા વિરાટ કાર્યક્રમો અને લોકસંમેલનો સુધી પહોંચવું.

(૩) નશા નિવારણ, અંધ વિશ્વાસ, કુરીતિ નિવારણથી માંડીને બલિ પ્રથાના નિષેધ સુધી પહોંચવું. નાની નાની શિબિરોથી શરૂ કરીને ઉચ્ચ અધિકારીઓના પ્રશિક્ષણ અને તાલીમ સુધી પહોંચવું.

(૪) ડગલે ને પગલે ધર્મના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો અર્થાત્ આસ્તિકતા, આધ્યાત્મિકતા, ધાર્મિકતા, પરલોક, પુનર્જન્મ, કર્મફળ, મરણોત્તર જીવન, ઉપાસના, સાધના, આરાધનાથી માંડીને સ્વર્ગ-મુક્તિ સુધીના લેખ, પુસ્તકો અને વૈજ્ઞાનિક પ્રતિપાદન સાથે સનાતન ધર્મના શાસ્ત્ર-સંમત સ્વરૂપની જાણકારી આપવી અર્થાત્ ઋષિઓની રક્ષા અને તેમના ધર્મનો વિસ્તાર.

(૫) જળપ્રલય અર્થાત્ આ યુગના આધ્યાત્મિક મૂલ્યો લગભગ સમાપ્ત થઈ જવાની સ્થિતિ, માનવતાની હાહાકાર જેવી પીડા અને માનવીય મૂલ્યોનો વિનાશ.

આ તથ્યોનું અધ્યયન કરીને જોતાં પરમપૂજ્ય ગુરુદેવના મત્સ્યાવતાર હોવામાં કોઈને સદેજ પણ સંદેહ નહીં થાય. શરત એટલી જ કે તે યુગનિર્માણ મિશનના આદર્શો, સિદ્ધાંતો, કાર્યક્રમો પર એકવાર પૂરેપૂરો દષ્ટિપાત કરી લે. આ કાર્યશૈલીનું અધ્યયન કર્યા વિના કરવામાં આવેલ કોઈપણ ટીકા-ટિપ્પણ એકાંગી અને અપૂર્ણ હશે.

ખોબા જેટલા પાણીમાં ઉત્પન્ન થયેલ માછલી 'અખંડ જ્યોતિ પત્રિકા'ને સમજી શકાય છે. તેને ઊલટાવી-સુલટાવી જોતાં છપાયેલા કાગળોનું એક નાનકડું પેકેટ જ સમજાશે. અને તેનો પ્રભાવ વિદ્યા-વ્યસનીઓનું મનોરંજન-સમય વેડફવા જેવું જ સમજી શકાશે. પરંતુ હકીકતમાં વાત આટલી નાનકડી નથી. કારણ કે છપાયેલા કાગળો વાંચવાથી વાંચનારની જાણકારીમાં ઉમેરો થઈ શકે છે - જાણકારી વધી શકે છે. એ સંભવિત નથી કે

આટલાથી જ તેમની ઉત્કૃષ્ટતા અવિરત રૂપે સમુન્નત થતી રહે. આ અખંડ જ્યોતિ જ છે, જેણે પોતાના વાચકોને એક વિશેષ સ્તર સુધી સમુન્નત કરવામાં સફળતા પ્રાપ્ત કરી છે. આ સેવક પોતાની વિશેષતાનો પરિચય ચિંતન, ચરિત્ર અને વ્યવહારપૂર્વક લગાતાર આપતા રહ્યા છે. ગત અડધી શતાબ્દીથી વટવૃક્ષની જેમ તેની ગરિમા દરેક દષ્ટિએ સમુન્નત, સુવિસ્તૃત જ બનતી રહી છે.

આ શક્ય કેવી રીતે બન્યું ? તેનું શ્રેય તે અદશ્ય ઊર્જાને જ જાય છે, જે પોતાના માટે ઉપયોગી એક કેન્દ્ર વિશેષ પર અવતરિત થાય છે અને પોતાની ગરિમાના પાલવમાં આશ્ચર્યજનક રીતે લાખો લોકોને સમેટતી ચાલી જાય છે. તે જ કરોડોને પોતાની છત્રછાયામાં શાંતિ અને પ્રગતિ વડે લાભાન્વિત થવા માટે આમંત્રિત કરવાનું દુઃસાહસ જેવો ઉપક્રમ અત્યંત ઉત્સાહપૂર્વક સજાવતી અને ક્રિયાન્વિત કરતી ચાલી જાય છે.

આ ગાયત્રી પરિવારના સદસ્યો, અને ઘટકોના સામૂહિક પુરુષાર્થનું અનુદાન છે. વ્યક્તિ વિશેષ માટે આટલું બધું કરી બતાવવું એક રીતે અશક્ય જ માની શકાય. શ્રેય જો મત્સ્યાવતાર, પ્રજ્ઞાવતારને આપવું હોય તો આવાતને આ રીતે પણ સમજી શકાય એમ છે કે ટેલિવિઝનનાં બોલતાં દશ્યચિત્રોનું ઉચ્ચારણ-પ્રસારણ કોઈ એક વિશેષ કેન્દ્ર પરથી થાય છે. તેને સશક્ત અને વ્યાપક બનાવવા માટે ટ્રાન્સમીટર તે તરંગોને ફેલાવે છે અને પછી તે જ પ્રેરણા-સંવેદનાને અસંખ્ય ટેલિવિઝનો (ટી.વી.) પકડી લે છે અને પછી તે જ બધું દર્શાવવા લાગે છે, જે ઉદ્ગમ સ્ટેશનમાં ચાલી રહ્યું હતું. સત્યુગનાં સંચાલક સૂત્રો પણ આમ જ કહે છે. આ દિવસોમાં ઉત્કૃષ્ટતાને લોકવ્યવહારમાં ઉતારવા માટે અનેક દેવ, માનવ પોતાનો સર્જન પ્રયાસ એક એકથી ચડિયાતા સશક્ત સિદ્ધ કરવા માટે ઉત્સાહભરી સ્પર્ધા કરવામાં લાગેલા છે. આટલા માત્રથી પણ સમગ્ર વાતાવરણ અને લોક સમુદાય ઉત્કૃષ્ટતાથી આરુણિત અવશ્ય થશે અને એવી પરિસ્થિતિઓનું નિર્માણ થતું જાય છે, જેને સ્વર્ગોમય કહેવા કે માનવામાં કોઈને કાંઈ મૂંઝવણ હોવાં ન જોઈએ.

નાળિયેરનાં છોતરાંનો ચમત્કાર

સુકાચેલા નાળિયેરનાં છોતરાં (શિખા)ને બાળીને તેની રાખને સાચવી રાખો. આ ભસ્મને ૩-૩ ગ્રામની માત્રામાં દિવસમાં ત્રણ વાર ખાલી પટે દોઢ કપ છાશ અથવા મોળા દહીં સાથે ફક્ત એક દિવસ લો. ભાગ્યે જ બીજી વખત દવા લેવી પડશે. જરૂર પડે વધુ માત્રામાં પણ તે લઈ શકાય.

આ અનુભૂત યોગ યોગાશ્રમ બરોશી, મહારાષ્ટ્રના વિરક્ત સેવાભાવી ડૉ. ઓમાનંદજીએ નિઃસ્વાર્થ ભાવે જનકલ્યાણ માટે બતાવ્યો છે. કોઈ વ્યક્તિને સૂકા હરસ અથવા દૂઝતા હરસ-મસાનો કેટલોય જૂનો અને ભયંકર રોગ હોય તો પણ, એક જ દિવસની દવાના સેવનથી સારું થઈ જાય છે. આહાર-વિહાર શુદ્ધ, સાત્ત્વિક અને અનુત્તેજક રહે, તો જીવનપર્યંત આ રોગ ફરીથી નહિ થાય. અધિકતર મહિલાઓ રંગીન અથવા શ્વેતપ્રદરથી પીડાતી હોય છે. કોઈપણ પ્રકારનો પ્રદર કેમ ન હોય, આ યોગ સમાન રૂપથી લાભકારી છે. જો રોગિણી, કેટલાક દિવસો ગજા ઉપરાંતનું કોઈ કષ્ટદાયી કામ જેવું કે ભાર ઉપાડવો, દોડવું, ઝડપથી ચાલવું અથવા લાંબે સુધી પગપાળા પ્રવાસ કરવા જેવાં કામોથી અને ખાટા, ચટપટા, તેજ, મરચાં મસાલાવાળા ઉત્તેજક આહારથી બચે તો આ ઓસડ આ રોગમાં નિશ્ચિતપણે લાભકારક બની રહે છે. આ રોગો ઉપરાંત કોલેરા, ઊલટી અને હેડકી વગેરે જેવા રોગોમાં પણ આ દવાની એક ગ્રામની માત્રા એક ઘૂંટડા પાણી સાથે લો, તો શમબાણનું કામ કરે છે. આ જ રીતે શરીરના કોઈપણ બહારના અથવા અંદરના અંગમાંથી રક્તસ્રાવ થતો હોય, જેમકે રક્તપ્રવાહ, ઝાડામાં લોહી પડવું, થુંકમાં લોહી પડવું આદિ રોગોમાં પણ આ ઔષધિ ખૂબ પ્રભાવકારક છે. હરસ-મસા માટે તો આ ઔષધિ ઝડપી પ્રભાવ દાખવનારી છે. તે લેતાંની સાથે જ રોગ અદશ્ય થઈ ગયો સમજો. બસ એક જ દિવસ ઔષધિ લેવી પડે છે, ન તેના સેવનનું કષ્ટ ન કોઈ વિશેષ પથ્યની જરૂર. ન તો કોઈ 'સાઈડ ઈફેક્ટ', ન 'બેડ ઈફેક્ટ' અને ન કોઈ ડિકેક્ટ. એટલી તો સુલભ કે ભારતના ખૂણે ખૂણે મંદિરોમાં સહજ સુલભ. અનેક ઔષધિઓ ભેગી કરવાની જરૂર નથી, એકલી જ સમર્થ છે. તેને બનાવવાનું કામ એટલું સરળ કે દીવાસની તેને અડાડી કે દવા તૈયાર. તેને ઘૂંટવાની કે લસોટવાની ઝંઝટ પણ

નહીં. તેની કિંમત એટલી ઓછી કે લગભગ નિઃશુલ્ક.

શ્રી રાકેશકુમાર ગોયલે, ૧૭૮૦/૧૩૩ ત્રિનગર, દિલ્હી-૧૧૦૦૩૫ પોતાના પત્રમાં પોતાનો અનુભવ આ રીતે પ્રગટ કર્યો છે - "આપને યાદ હશે કે ૧૪ સપ્ટેમ્બરના રોજ જ્યારે હું કબજિયાત અને હરસ-મસાની ફરિયાદ લઈને આપની પાસે આવ્યો હતો ત્યારે મેં જણાવ્યું હતું કે મને બે મહિના પહેલાં દૂઝતા હરસ-મસા થયા હતા, જે અત્યારે શાંત છે. આ સાંભળતાં જ આપે કોઈ મહાનુભાવ દ્વારા લખાયેલ પત્ર બતાવ્યો, જેમાં નાળિયેરનાં છોતરાંની ભસ્મ બનાવીને લેવાથી બીજીવાર ક્યારેય પણ બીમારી ન આવવાનો દાવો કરાયો હતો. ત્યારે તો મેં બહુ ધ્યાન ન આપ્યું, પરંતુ એક દિવસ જ્યારે મને શૌચક્રિયા દરમિયાન લોહી પડ્યું ત્યારે પીડાનો પાર ન રહ્યો. કેટલાંય વર્ષોથી કેટલાય ડોક્ટર વેધ-હકીમોની દવાઓ ખાધી. થોડાક દિવસો રાહત થતી. હવે ઈલાજની કોની પાસે કરાવું એ ભાંજગડમાં બે દિવસો તો વીતી ગયા. ઓફિસેથી પાછા ફરતાં મારી નજર શાકભાજીવાળાની દુકાન પર નાળિયેરનાં છોતરાં પર પડી અને આપે સૂચવેલ ઉપચારનું સ્મરણ થયું વિચાર્યું, આનાથી શું સારું થશે ? તો પણ અજમાવી જોવામાં શો વાંધો ? મેં નાળિયેરનાં છોતરાંની ભસ્મ સાંજે દહીંમાં મેળવીને લીધી. સવાર થતાં તો આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયો, જોયું કે લોહી પડવાનું તો નામમાત્ર રહ્યું નથી. કબજિયાતની પણ ખાસ ફરિયાદ નથી રહી. મારો એક મિત્ર દૂઝતા હરસ-મસાની ભયંકર પીડાથી ત્રાસી ગયો હતો. શૌચક્રિયા માટે જવા માત્રના વિચારથી કમકમી ઊઠતો. અડધો અડધો કપ લોહી દરરોજ પડતું, સાથોસાથ તીવ્ર દાહ અને દર્દ પણ થતાં. ડોક્ટરોએ ઓપરેશન કરાવવાની સલાહ આપી. ઓપરેશન કરાવવાની આગલી રાતે તે મને મળ્યો અને તેની સાથે હોસ્પિટલ જવા માટે કહ્યું. મેં તેને આ ઉપચાર અજમાવી જોવા સૂચવ્યું. તેને આશા તો ન હતી, તો પણ નાળિયેરનાં છોતરાંની ભસ્મ છાશ સાથે લઈને તે સૂઈ ગયો. સવારે જોતાં જ ઈંગ રહી ગયો કે નથી પડતું લોહી કે નથી થતી કાંઈ પીડા કે બળતરા..."

(‘સ્વદેશી ચિકિત્સા સાર’માંથી સાભાર)

આનંદ પ્રાપ્તિની દિશા અને ચેષ્ટા

આનંદ પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છતા હો તો, તેના તરફ કદમ ઊપાડો. લાંબી મજલ એક એક કરીને ડગ ભરવાથી-ચાલતા રહેવાથી તેની સમીપતાએ પહોંચવાનું ધ્યેય પૂરું થઈ શકશે. તે માટે કોઈ ગીચ વનકુંજમાં એકાંત સાધના કરવાની આવશ્યકતા નથી. કર્મનો ત્યાગ કરીને કલ્પનાલોકમાં વિહરવાથી કામ ચાલવાનું નથી. સત્કાર્યોમાં નિમગ્ન રહીને પ્રસ્વેદ બિંદુઓની સાથોસાથ આનંદના મણિમુક્તકોનો સંચય કરી શકાય છે. ઈશ્વરને ભેટ આપવા યોગ્ય આ જ સર્વોચ્ચ હાર-ઉપહાર છે, જે સત્પ્રયાસોમાં વહેનાર સ્વેદબિંદુઓથી ગૂંથાયેલ છે.

આનંદની શોધ, બાળકોના ભવિષ્ય ચિંતન જેવી કાલ્પનિકતાના આધારે કરી ન શકાય કે તે વૃદ્ધોની જેમ ભૂતકાળની સ્મૃતિઓની ચર્ચાઓ કરતા રહીને પ્રાપ્ત ન કરી શકાય. તેને માટે તો કર્મઠ તરુણોની જેમ વર્તમાન સાથે ઝૂઝવું પડશે. આનંદ ઊંડા કૂવાનું જળ છે, જેને ઉપર લાવવા માટે બહુ વાર સુધી પ્રબળ પુરુષાર્થ કરવો પડે છે. મોતી લાવનાર મરજીવા પાણીમાં ઊંડિ ઊતરે છે અને જોખમો ઉઠાવે છે. આનંદ પ્રાપ્ત કરવા માટે પાણીમાં ડૂબકી મારનારાઓની જેમ સાહસ અને કૂવાઓ ખોદનારાઓના જેવો સંકલ્પ હોવો જોઈએ.

જો આનંદી રહેવાની ખરેખર ઈચ્છા હોય તો કૂલો પાસેથી કાંઈક શીખો. તેઓ પોતે ખીલે છે અને જે તેમની પાસેથી પસાર થાય છે તેમના હોઠોને ખીલવે છે. તેઓ પોતાની સુગંધ ઉદારતાપૂર્વક વાયુમંડળમાં ફેલાવે છે. આ નીતિ અપનાવીને કોઈ પણ આંતરિક આત્મસંતોષ અને બાહ્ય સન્માનને પાત્ર બની શકે છે. મધમાખી સતત શ્રમ કરતી રહે છે. તે પોતે તેનો લાભ ઉઠાવતી નથી, ઉપભોગ તો બીજાઓ જ કરે છે, પરંતુ આ પ્રકારના શ્રમમાં સંલગ્ન તેમની કાર્યનિષ્ઠા સાહજિક રીતે જ આનંદનો ઉપહાર આપે છે. જો આવું ન હોત, તો બીજાઓ દ્વારા મધ નીચોવી લેવા છતાં તેઓ બીજા દિવસે જ ફરીથી એવા પ્રયાસમાં તલ્લીન રહેત ? ઉદ્દેશપૂર્ણ સત્કાર્યોની પ્રતિક્રિયા જ આનંદ રૂપે

અનુભવી શકાય છે. જેઓને સરસતાની તલાશ છે, તેમણે આ જ માર્ગે ચાલવું પડશે.

આનંદ વિશેનું ચિંતન ખરાબ નથી, પરંતુ તે બીજની જેમ ગળવું અને ઊગવું જોઈએ. નહીં તો નયનમનોહર વટવૃક્ષની છાયામાં બેસીને સરસતાનો આસ્વાદ સંભવી નહિ શકે. ધ્યાન અને યોગની પોતાની આગવી ઉપયોગિતા છે, પરંતુ તેટલા માત્રથી સચ્ચિદાનંદ પરમેશ્વરનું સાંનિઘ્ય સંભવી ન શકે. ઈશ્વરનું કોઈ એક સ્થિર રૂપ નથી, તે તો સક્રિય રૂપે ગતિશીલ છે. આ જગતની શોભા, સ્વરચ્છતા જે દિવ્ય ગતિશીલતા પર અવલંબિત છે, તેનું આપણે અનુસરણ કરીને જ પ્રભુપ્રાપ્તિના રાજમાર્ગ પર ચાલી શકીએ છીએ. ચિંતન તે માટેની પ્રેરણા આપે છે. લક્ષ્ય સુધી પહોંચવાને માટે ચાલવાનું તો પગે જ કરવાનું છે. ભાવનાઓમાં પ્રાણોનું પ્રતિસ્થાપન, કર્મનિષ્ઠા જ કરે છે. સત્કાર્યોમાં નિમગ્ન થયા વિના આનંદની અનુભૂતિ આજ સુધી કોઈને પણ થઈ શકી નથી.

નીરસતા શું છે ? નિષ્ક્રિયતા, ઉદ્વિગ્નતા શું છે ? અનર્થમાં રુચિ. આપણા જન્મજાત આનંદના અધિકારને આ બન્નેએ જ ઝૂંટવ્યા છે. જીવન નીરસ લાગે છે, કેમકે સત્પ્રયોજનની દિશામાં આપણે નિષ્ક્રિય બની બેઠા છીએ. આપણે ઉદ્વિગ્ન રહીએ છીએ, કેમકે અકર્મ અને કુકર્મ કરીને આત્માને ઉશ્કેરીએ છીએ અને થપ્પડ ખાઈએ છીએ. જો આનંદની ઈચ્છા હોય, તો નિરાનંદની દિશામાં ચાલતી આપણી દિશાભ્રમણાની યાત્રાનો ક્રમ બદલવો જ પડશે. એક ક્ષણ માટે થોભીએ અને જોઈએ કે જે ઈચ્છીએ છીએ, તેને પ્રાપ્ત કરવાની દિશા અને ચેષ્ટા સાચાં છે કે નહીં ? ચિંતનના ક્ષણસ્વરૂપે આનંદની પ્રાપ્તિનો જે મહિમા દર્શાવાયો છે તેનો આધાર એ જ છે કે વસ્તુસ્થિતિને નવા અભિગમથી સમજીએ, અને 'જીવનનીતિ'ને નવા રૂપે ધારણ કરીએ.

પ્રામાણિક અને વિશ્વસનીય બનીએ

પ્રામાણિક વ્યક્તિ કોને ગણવી જોઈએ, તેની વ્યાખ્યા આપતાં દાર્શનિક ચિંતક કન્ફ્યુશિયસે કહ્યું છે - 'જે પોતાની નિષ્ફળતાઓનું દોષારોપણ અન્યો પર કરતો નથી. મોટાભાગના લોકો પોતાની નિષ્ફળતાઓ માટે વ્યક્તિઓ, પદાર્થો અને પરિસ્થિતિઓને દોષિત લેખે છે. આનાથી એક મોટું નુકસાન એ થાય છે કે આત્મસમીક્ષાની-આત્મનિરીક્ષણની તક સરી જાય છે અને તે ઉણપો સમજી શકાતી નથી, જેમને કારણે જરૂરી પ્રતિભા પ્રયોજાઈ ન શકી અને આગળ ઘપવાના અવસરો હાથતાળી આપી સરી ગયા.'

જે લોકો અસફળ નીવડ્યા છે તેઓ એક પ્રકારે બાળક જેવા છે. દરેક નિષ્ફળતા પછી વધુ ઊંડાણથી ઉદ્ભવેલી મુશ્કેલીઓ પર વિચાર કરવો અને તેના નિરાકરણનો ઉપાય શોધવો જોઈએ. બાળક બુદ્ધિના લોકો સાહસ અને પુરુષાર્થની દૃષ્ટિએ પછાત હોય છે અને જરા જેટલો અંતરાય આપતાં નિરાશાગ્રસ્ત બનીને પોતાના પ્રયાસો થંભાવી દે છે. તેઓ યોગ્યતા સંપાદિત કરવામાં ઉત્સાહ દાખવતા નથી અને દરેક નિષ્ફળતા પછી બમણા ઉત્સાહથી પુરુષાર્થ કરવાની આપશ્યકતાની અનુભૂતિ કરતા નથી. આ જ તેમની નિષ્ફળતાનું મૂળ કારણ છે. આવી વ્યક્તિઓ નિશ્ચિતરૂપે ચેતનાની દૃષ્ટિએ અપરિપક્વ હશે. બાળકો પર કટાક્ષથી શો ફાયદો ? તેમને યથાર્થતા સમજાવવી જોઈએ. જો આટલું પણ ન થઈ શકે તો ઓછામાં ઓછું પોતાને માટે બોધ તો ગ્રહણ કરવો જ જોઈએ કે જે કારણોથી બીજાઓ નિષ્ફળ નીવડ્યા છે, તે કારણોને આપણે તો ન જ અપનાવીએ.

પ્રામાણિક વ્યક્તિની એક વિશેષતા છે - સ્વતંત્ર ચિંતન. લોકો શું વિચારે છે, શું કહે છે ? તે બાબત પરત્વે તેનું વધુ ધ્યાન નથી હોતું, તે તો હંમેશાં તથ્યની તલાશમાં રહે છે અને યોગ્યને અપનાવે છે. પછી ભલે ને આ દૃષ્ટિબિંદુમાં તે એકલો જ પડી જતો હોય અને બીજાઓ તેની મશ્કરી ઊડાવતા હોય. એટલું તો સ્પષ્ટ છે કે યથાર્થતાને સમજવાની અને

યોગ્યને અપનાવવાની શક્તિ કોઈક વિરલાઓમાં જ હોય છે. આ હાલતમાં ઉચ્ચસ્તરની રીતિનીતિ અપનાવનારાઓને બીજાઓનું સમર્થન ભાગ્યે જ અને ફ્યારેક જ સાંપડે છે. તેણે તો પોતાની લાંબી મજલ એકલવાયા રહીને એકાકી પાર કરવી પડે છે.

વિરોધીઓ સાથે ઝઘડવા અને દુર્ઘટનાઓની સ્મૃતિમાં સબડવાનો જેને સમયાવકાશ નથી, જે લગાતાર સર્જનનું જ ચિંતન કર્યા કરે છે - તે જ પ્રામાણિક છે. અશુભ ચિંતન-વિચારથી શોભ વધે છે અને ઉપયોગી શક્તિઓ આ જંજાળમાં પરોવાઈને નાશ પામે છે. જો ચિંતનના અપવ્યયથી તેને બચાવી લઈ શકાય, તો તે બચતથી ઘણું બધું કરી શકાય તેમ છે. ઝઘડવું તો સહેલું છે, પરંતુ સર્જનને માટે પ્રતિભા અને પરિપક્વતા જોઈએ. વધારે સારું તો એ છે કે પ્રૌઢતાના સંચયમાં પોતાનું ધ્યાન એકાગ્ર કરવામાં આવે. પ્રામાણિક વ્યક્તિ આમ જ કરે છે.

પ્રામાણિક વ્યક્તિઓ કોઈની પાસેથી કામ કઢાવી લેવાની ઝંઝટમાં પડતી નથી, પરંતુ તેના પ્રખર વ્યક્તિત્વને સિંચવાના વિશ્વનિયમ અનુરૂપ ઉદાર સહયોગ આપવા માટે તેને વિવશ કરે છે. આ પ્રકારે વધુ સમર્થ લોકોની વિપુલ સહાય અનાયાસે જ આકર્ષી શકાય છે.

સંત કન્ફ્યુશિયસના મતાનુસાર પ્રામાણિકતા માનવજીવનની સૌથી મોટી પ્રાપ્તિ અને સિદ્ધિ છે. તે જવાબદારી નિભાવનારાઓને, મર્યાદાઓનું પાલન કરનારને અને કર્તવ્ય પાલનમાં સતત જાગૃત રહેનારાઓને જ સાંપડે છે. જેમણે તે પામી અને પ્રાપ્ત કરી લીધું તેમને માટે અપેક્ષિત માર્ગે તીવ્ર ગતિથી આગળ ઘપવું તદ્દન સરળ બની રહે છે. મનુષ્યમાં રૂપ, ચાતુર્ય, બુદ્ધિ, વૈભવ, કલાકારપણું વગેરે કેટલીય એવી અન્ય વિશેષતાઓ હોઈ શકે છે, જે બીજાઓને પ્રભાવિત કરે, પરંતુ સૌથી વિશેષ પ્રભાવકારી આકર્ષણ છે - પ્રામાણિકતા. જેઓએ તે હસ્તગત કરી છે, તેઓ જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં ઊંચે આવેલા અને ચમકતા જોવા મળશે.

પૂજ્ય ગુરુદેવના વિચારોનો ચમત્કાર

પાઠકોએ જાન્યુઆરી ૨૦૦૨ની પત્રિકામાં 'આત્મીય અનુરોધ' સ્તંભમાં વાંચ્યું હશે કે પરિજનો-આત્મીયજનો એવાં સંસ્મરણો મોકલે, જેમાં ગુરુદેવના વિચારોથી જીવનમાં પરિવર્તન આવ્યું હોય અથવા કોઈ સમસ્યાનું સમાધાન થયું હોય. આ જ સંદર્ભમાં એક સ્વજને પોતાનું નામ-સરનામું જણાવ્યા વિના પત્ર લખ્યો છે, જેમાં ગુરુદેવના વિચારોથી તેમની સમસ્યા કેવી રીતે હલ થઈ તેનું વર્ણન છે. નીચે તેમનું સંસ્મરણ આપેલ છે. અન્ય આપ્ત સ્વજનો પણ 'વિચારોનો ચમત્કાર' સ્તંભ માટે સંસ્મરણ લખી મોકલે.

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવના વિચારોને હું ક્યારેક ક્યારેક વાંચતો હતો. 'અખંડ જ્યોતિ', 'યુગ નિર્માણ યોજના'ના લેખો ગમતા હતા. એવું લાગતું કે ઉત્કૃષ્ટ કોટિનું જ્ઞાન તેમાં સમાવિષ્ટ થયું છે. આ બધું જાણતો હોવા છતાં હું નિયમિત સ્વાધ્યાય કરતો નહોતો. કૌટુંબિક જીવનમાં થોડી મૂંઝવણો વધી, મન ખિન્ન અને બેચેન રહેવા લાગ્યું. એક દિવસ અમારા ક્ષેત્રના એક વરિષ્ઠ પરિજન પદાર્થ અને તેમણે મારી ઉદાસ મનની સ્થિતિને જોઈને કહ્યું, 'દુબેજી, આજકાલ આપ ખૂબ નિરાશ-હતાશ થયેલા લાગો છો, તનાવગ્રસ્ત રહો છો, છેવટે કારણ શું છે ? જો મને જણાવવું યોગ્ય લાગે તો જણાવો. મેં કહ્યું, શું કહું ભાઈસાહેબ, દેખીતી રીતે તો કોઈ સમસ્યા નથી. પરંતુ ખબર નથી કેમ, આજકાલ ચીડિયાપણું અને નિષેધાત્મક વિચારો વધુ પ્રમાણમાં આવે છે જેથી હું મૂંઝાયેલ છું, પરેશાન છું. તેમણે પૂછ્યું- તમે સ્વાધ્યાય તો નિયમિત કરો છો કે નહિ ? મેં કહ્યું, સ્વાધ્યાય તો હું ક્યારેક ક્યારેક જ કરું છું. તેમણે ખૂબ પ્રેમપૂર્વક સમજાવ્યું અને કહ્યું, સ્વાધ્યાય તો દરરોજ નિયમિતરૂપે કરતા રહેવું જોઈએ. ગુરુદેવના શિષ્ય છો તો તેમનું સૂત્ર યાદ રાખો - 'ઉપાસના

વિના ભોજન નહીં, સ્વાધ્યાય વિના શયન નહીં. સ્વાધ્યાયથી સમસ્યાઓનું સમાધાન મળે છે તથા મન સ્વચ્છ અને સ્વસ્થ રહે છે.' તેમણે આગળ કહ્યું, દરરોજ યુગનિર્માણનો સત્સંકલ્પ વાંચતા હો તો, જેમાં કહેવામાં આવે છે - 'મનને કુવિચારો અને દુર્ભાવનાઓથી બચતું રાખવા માટે સ્વાધ્યાય અને સત્સંગની વ્યવસ્થા રાખીશું' તો નિયમિત સ્વાધ્યાય કરતા રહો. મન પ્રકુલ્લિત થશે, દષ્ટિકોણ વિશુદ્ધ બનશે. તેમની વાત માનીને હું નિયમિત સ્વાધ્યાય કરવા લાગ્યો. એક દિવસ મને ફેબ્રુઆરી ૧૯૭૩નો અખંડ જ્યોતિ અંક વાંચવા મળ્યો. એક લેખ - જેનું શીર્ષક હતું, 'સૃજનાત્મક ચિંતન સુખશાંતિકા આધાર' હું વાંચવા લાગ્યો. પૂજ્ય ગુરુદેવના વિચારોને કારણે સુખ, શાંતિ અને પ્રકુલ્લતા-પ્રસન્નતાની સદા અનુભૂતિ થતી રહે છે. વાચકો માટે એ લેખનો અંશ લખીને મોકલી રહ્યો છું, જેણે અમારા જીવનમાં સૌભાગ્યપૂર્ણ આનંદદાયક મનોસ્થિતિ જન્માવી.

જ્યારે ભગવાન બુદ્ધે આત્મશાંતિ માટે મૃહત્યાગ કર્યો અને આત્મપ્રાપ્તિ માટે બુદા બુદા ગુરુઓને પૂછ્યું ત્યારે એમના અંતઃકરણમાંથી અવાજ ઉઠ્યો કે 'તપથી તારા અંતરમાં પ્રકાશ પેદા કર.' તપ અને શમથી હું પોતે તત્વને ખણીશ અને એનું આચરણ કરીશ. આવો સંકલ્પ તેમણે કર્યો અને તેઓ આત્મતત્વ મેળવીને બુદ્ધ બન્યા.

“સુખી અને પ્રસન્ન દેખાતા મનુષ્યોનું જો આંતરિક વિશ્લેષણ કરવામાં આવે તો જણાશે કે સાધનો, સફળતાઓ કે પરિસ્થિતિઓને કારણે

નહીં, પણ તેઓ પોતાની સુખદ કલ્પનાઓના આધાર પર ઉત્સાહ અને આનંદથી સભર રહે છે. સુખદાથી સાધનોની ઉપલબ્ધિની સાથે જેમણે પોતાની પ્રસન્નતા જોડી, તેઓ સદાય ખિન્ન અને અસંતુષ્ટ જ જોવા મળશે, કેમ કે મનોવાંચિત પરિસ્થિતિઓ કોઈને પણ સુલભ બનતી નથી.

આનંદની અનુભૂતિનો સમગ્ર આધાર મનોસ્થિતિ પર અવલંબિત છે. જેમને આટલું પણ નથી સાંપડ્યું, તેમની સાથે પોતાની તુલના કરો, ત્યારે જ પ્રતીતિ થશે કે આપણી સ્થિતિ કેવી છે, જેના પર માત્ર સંતોષ જ નહિ, ગર્વ પણ અનુભવી શકાય, પરંતુ આથી વિપરીત આકાંક્ષાઓની તુલનામાં જે અભાવો ખટકે છે, તેમના પર જ ધ્યાન કેન્દ્રિત રહે અને સંપન્ન મનુષ્યોની તુલના કરતાં પોતાની સ્થિતિ નિમ્ન કોટિની સમજતા રહીએ તો અસંતોષ અને વિક્ષોભ સિવાય બીજું કશુંય હાથ નહિ આવે.

માની લઈએ કે ભાવિ સંભાવનાઓ નિશ્ચિત નથી, પરંતુ એવું જ કેમ માની લઈએ કે કુકલ્પનાઓ જ સાચી સાબિત થશે. સૌભાગ્ય સંદિગ્ધ હોઈ શકે છે, પરંતુ દુર્ભાગ્ય જ ક્યાં નિશ્ચિત છે ? બે અનિશ્ચિતતાઓમાંથી જો કોઈ એકને કલ્પનાના ક્ષેત્રમાં સ્થાન આપવું પડે તો પસંદગી સારી સંભાવનાઓની જ કરવી જોઈએ. ભૂતકાળની જે સિદ્ધિઓ આજે હાથમાં નથી રહી,

તેમના વિશે વિચારતા રહેવાથી એવું જ અનુભવાશે કે જે હાથમાં હતું તે સરકી ગયું અને સંપત્તિ લૂંટાઈ ગઈ, પરંતુ જો ભાવિ સંભાવનાઓ અને સફળતાઓના તારાવાણા વણવાની આદત પાડવામાં આવે અને આગામી સિદ્ધિ-ઉપલબ્ધિઓ માટે પ્રયાસ, સ્વાગતનો ઠાઠમાઠ ઊભો કરવામાં આવે તો એમ લાગશે કે આગામી દિવસોમાં આનંદ અને ઉલ્લાસની ઘડીઓ તેજ ગતિથી દોડતી દોડતી વધુ નિકટ આવી રહી છે.

નિષેધાત્મક, નિરાશાજનક, હાનિકારક અને વિપત્તિ વિશે જ વિચાર્યા કરવાની આદત પડી જાય તો ડગલે ને પગલે દુઃખ-દુર્ભાગ્યના ઘેરામાં પોતાને ઘેરાયેલ હોવાનો અનુભવ થશે, પરંતુ જો સર્જનાત્મક અને સુસંભાવનાઓના ચિંતનની દિશા મળી જાય તો હર એકને પોતાને હરઘડી સુખી, સંતુષ્ટ અને આશા-ઉત્સાહથી સભર સ્વર્ગીય વાતાવરણમાં રહેવાની અનુભૂતિ થતી રહેશે.”

આ રીતે અમારા જીવનમાં મહત્વપૂર્ણ ફેરફાર-પરિવર્તન સર્જાયા. હરઘડી ખીજ, ઉત્તેજના, આવેશની જગ્યાએ સુખ, સંતોષ અને શાંતિની અનુભૂતિ થવા લાગી. પૂજ્ય ગુરુદેવના સાહિત્યથી દરેક સર્જનાત્મક ચિંતન-વિચાર પ્રાપ્ત કરી શકે છે. સર્જનાત્મક ચિંતન સુખશાંતિનો વાસ્તવિક આધાર છે તે સંપૂર્ણ સત્ય છે.

પાંડવોના અજ્ઞાતવાસથી પાછા ફર્યા બાદ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે તેમની મનઃસ્થિતિ જાણી અને પરિસ્થિતિને જોતાં કૌરવોની સાથે સંઘર્ષ કરવા, મહાભારતનું યુદ્ધ કરવા કહ્યું. પાંડવોની વિક્ષેપિત જોઈને તેમણે કહ્યું-તમે ચોક્કસ વિજયી થશો જ, કારણ કે તમે પાંચ હોવા છતાં એક છો જ્યારે કૌરવો સો હોવા છતાં બુદ્ધા-બુદ્ધા છે. સંઘશક્તિના કારણે જ નીતિ-પક્ષનો વિજય થાય છે અને થયું પણ એમ જ. પાંડવોમાં કોઈ સેનાપતિ નહોતો. પ્રતીકરૂપે પાંચ પાંડવોને બાદ કરતાં ધૃષ્ટદ્યુમ્નને સેનાપતિ પદ સોંપવામાં આવ્યું. સંગઠન શક્તિ તથા સહયોગ-સહકારના લીધે તેઓ જીત્યા. પરંતુ કૌરવો સેનાપતિ પદ માટે જ લડતા રહ્યા. પરસ્પર વિરોધ જ એમની હારનું મૂળ કારણ બન્યું.

પાવન પ્રજ્ઞાપુરાણ કથાની પરંપરા શરૂ થાય

યુગસંધિકાને વ્યક્તિ, પરિવાર અને સમાજના નવનિર્માણ માટે જનસમાજને પરિશુદ્ધ કરવો તે અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે. ચિંતન, વિચાર અને ચરિત્રમાં ઉત્કૃષ્ટતાનો સમાવેશ કરવા માટે જે લોકશિક્ષણની જરૂર છે, તેને માટે મહામાનવોના ચરિત્રોનાં ઉદાહરણ પ્રસ્તુત કરવાથી સર્વસાધારણ મનુષ્યને એ સમજાવી શકાય છે કે આદર્શવાદ ન તો મુશ્કેલ છે ન નુકસાનકારક. તેને થોડુંક સાહસ અપનાવનાર સાહજિક રીતે જ જીવનમાં ઉતારે છે અને ઉપલબ્ધિ-સિદ્ધિઓથી લાભાન્વિત બને છે.

ઉપરનાં બધાં પ્રયોજનોની એક સાથે પૂર્ણતા માટે પ્રજ્ઞાપુરાણ કથાને, અક્ષુણ્ણ સામયિક, સરળ અને વાંચિત પ્રતિક્ષણ ઉત્પન્ન કરવામાં સમર્થ માની શકાય, તેમાં દેવસંસ્કૃતિનું સ્વરૂપ અને ગૌરવ સમજવા-સમજાવવાની તક સાંપડે છે. આજના સમયની આવશ્યકતાઓનું જેવું નિરાકરણ -આલેખન પ્રજ્ઞાપુરાણમાં થયું છે, તેવું અન્યત્ર ક્યાંય દેખાતું નથી. આ પ્રકાશને ઘેરેઘેર પ્રત્યેક મનુષ્ય સુધી પહોંચાડીને આપણે જનજાગૃતિની આવશ્યકતા પૂર્ણ કરવાનું પુણ્ય પ્રાપ્ત કરી લેવું જોઈએ.

પ્રાચીન ભારતીય સભ્યતા, સંસ્કૃતિ, વિદ્યા, વૈભવ અને ઉત્કર્ષનું વાસ્તવિક જ્ઞાન પુરાણો દ્વારા જ પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રત્યેક પુરાણ નિશ્ચિત પરિસ્થિતિમાં, નિશ્ચિત ઉદ્દેશની પૂર્તિ માટે લખાયું છે. તે જ રીતે આધુનિક યુગમાં પરમપૂજ્ય આચાર્ય શ્રીરામ શર્માજીએ કલિયુગીન પ્રવૃત્તિઓથી આક્રોશિત થઈ જીવનના આદર્શોથી ભટકી ગયેલ ગુમરાહ જનમાનસનું પોતાના જ્ઞાન, દર્શન તથા સત્સાહિત્ય દ્વારા પથદર્શન કર્યું છે.

પ્રજ્ઞાપુરાણનું નામકરણ પ્રજ્ઞાને કેન્દ્રબિંદુ માનીને કરવામાં આવ્યું છે, જે તેના નામ પરથી અભિવ્યક્ત થાય છે, 'પ્રજ્ઞા' શબ્દનો અર્થ મેઘા, બુદ્ધિ અથવા ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન છે. સંપૂર્ણ સૃષ્ટિમાં મનુષ્યની શ્રેષ્ઠતાનો મૂળ આધાર પ્રજ્ઞા જ છે. પ્રત્યેક વ્યક્તિમાં ગુણ-દોષ હોય છે, ફક્ત વિવેક જ નિષ્કલંક છે. આદર્શવાદી અને દૂરદર્શી વિવેકશીલતાને જ પ્રજ્ઞા કહે છે. આ યુગની અગણિત સમસ્યાઓ મનુષ્યના દુર્બુદ્ધિગ્રસ્ત હોવાને

કારણે જ ઉદ્ભવી છે. તેમનું નિરાકરણ સદ્વિવેક, સદ્પ્રજ્ઞા દ્વારા જ કરી શકાય છે. તેથી યુગદષ્ટા પંડિત શ્રીરામશર્માજી યુગની સમસ્યાઓને સમજવા તથા સામાજિક, પૌરાણિક, ઐતિહાસિક, ધાર્મિક કથાનકો અને મહાપુરુષોના પ્રેરક પ્રસંગો દ્વારા પ્રજ્ઞાને જાગૃત કરનારી આ કૃતિનું નામ 'પ્રજ્ઞાપુરાણ' રાખ્યું. આ નામકરણમાં આચાર્યજીએ પૌરાણિક પરંપરાનું અનુકરણ કર્યું છે. પુરાણોના નામોને જોઈએ તો પુરાણોનાં નામકરણ ભગવાન વિષ્ણુના વિભિન્ન અવતારોના નામ પર જ થયાં છે. જ્યારે મનુષ્ય પરિસ્થિતિઓ પર નિયંત્રણ નથી મેળવી શકતો, તો સૃષ્ટિનું સુકાન સર્જક પોતે જ સંભાળી લઈને એવી વ્યવસ્થા ગોઠવે છે, જેનાથી અંધકારમાં પ્રકાશ ઉત્પન્ન થઈ શકે. આ જ અવતારની પ્રક્રિયા છે.

પરમપૂજ્ય પંડિત શ્રીરામ શર્મા આચાર્યજીએ આ સમય અનાસ્થા સંકટ અને દુર્બુદ્ધિગ્રસ્ત મનુષ્યની સમસ્યાઓના સમાધાન માટે પ્રજ્ઞાવતારની સંભાવના પ્રગટ કરી છે. અવતારોની પરંપરામાં દસમો અવતાર પ્રજ્ઞાવતાર છે, જેને નિષ્કલંક (કલ્ક) પણ કહેવામાં આવ્યો છે. તેના અવતરણનો બરાબર આ જ સમય છે, કેમ કે આપણી દુષ્પ્રવૃત્તિઓને ધોઈ નાખવાનું કાર્ય તે જ કરશે. આચાર્યજીના મતાનુસાર પાછલા અવતારોના સમયે સમસ્યાઓ સ્થાનીય (ભારત દેશ સુધીની) અને વ્યક્તિપ્રધાન હતી. આ વખતે સમસ્યાઓ વ્યાપક અને જનમાનસમાં વિશ્વસ્તર સુધી વ્યાપ્ત છે. તેથી પ્રજ્ઞાવતારનું કાર્યક્ષેત્ર વધુ વિસ્તૃત-વ્યાપક તથા યુગાંતરની ચેતનાના રૂપમાં સૂક્ષ્મ હશે. પ્રજ્ઞાવતારની યુગાંતરીય લીલાનું ચિત્રણ કરાવનારી આ કૃતિ પ્રજ્ઞાપુરાણનું સાર્વભૌમ અધ્યયન, મનન, પ્રચાર ઈચ્છનીય છે.

પ્રજ્ઞાપુરાણનો ઉદ્દેશ માનવચેતનાને જાગૃત કરવી તે છે. તેમાં વિવિધ પ્રકારની આખ્યાયિકાઓ અને દષ્ટાન્તો દ્વારા માનવચિંતનને પરિવર્તિત અને વિકસિત કરવામાં આવ્યું છે. આજના ભૌતિક યુગની વિચારધારાઓ, માન્યતાઓ તથા આકાંક્ષાઓ વિફૂલરૂપે ધારણ કરી ચૂકી છે. તેમને મૂળમાંથી

મનુષ્ય થરીર નથી, આત્મા છે. તેણે થરીરની તુલનામાં-સરખામાગ્રીમાં આત્માને અધિક મહત્ત્વ આપવું જોઈએ.

ઉખેડવી તથા ગાયત્રી મહામંત્ર દ્વારા સદ્ભાવસંપન્ન આસ્થાઓ-શ્રદ્ધાઓના ધારણ કરવી અને વધારવી એ જ પ્રજ્ઞાપુરાણ રચનાનો વાસ્તવિક ઉદ્દેશ છે. જેનાથી માનવ પશુ પ્રવૃત્તિઓનો પરિત્યાગ કરીને દેવરૂપ બની શકે. આ પુરાણને બ્રહ્માસ્ત્ર સમાન માનીને લખવામાં આવ્યું છે. કાનને પ્રિય થઈ પડનાર કથાવાર્તાના રૂપમાં જ તેને જોવું ન જોઈએ. યુગસંધિના અવસરે કશુંક કરવાની વાત વિચારીએ.

કથાના માધ્યમથી જ્ઞાનનો પ્રકાશ પ્રત્યેક મનુષ્ય સુધી પહોંચાડવો એ આપણી પ્રાચીન પરંપરા રહી છે. અધ્યાત્મનાં અને ધર્મનાં ગૂઢ રહસ્યોને સીધી રીતે કહેવાથી ભાષા સમજવામાં કઠિન બની જવાથી સામાન્ય માણસ માટે સમજવી મુશ્કેલ બની રહે છે. આ સમસ્યાનું નિરાકરણ કરવા માટે ઋષિઓએ પુરાણોની રચના કરી. વેદો જ્ઞાનના મૂળ ગ્રંથો છે, જેમાં સૂત્રાત્મક રૂપમાં જ્ઞાનનો ભંડાર ભરેલો છે, પરંતુ તે સાધારણ રીતે બોધગમ્ય નથી. વેદોની વ્યાખ્યા ઉપનિષદોમાં કરવામાં આવી અને ઉપનિષદોને જનસાધારણ માટે પુરાણોએ બોધગમ્ય બનાવ્યાં. પુરાણોમાં ઋષિઓએ કથાનકના માધ્યમથી ઉદાહરણો દ્વારા ખૂબ સરળ, સુબોધ લિપિમાં બધાને અધ્યાત્મનાં સૂત્રો શિખવવાનો પ્રયાસ કર્યો, જે અત્યંત સફળ નીવડ્યો અને ફળસ્વરૂપે પ્રત્યેક ગામમાં સાચંકાને ગામના ચોરાઓ પર કથાઓનું આયોજન થવા લાગ્યું. કથાઓ જ્ઞાનગંગા કહેવાઈ જેમાં સ્નાન કરીને કોઈપણ પોતાના મનને સંતુષ્ટ અને અંતઃકરણને પ્રસન્ન બનાવી શકે છે. જીવન જીવવાનાં સૂત્રો અને દોષ-દુર્ગુણોથી બચવાનું શિક્ષણ કથાઓના માધ્યમ દ્વારા નિરક્ષર વ્યક્તિઓને માર્ગદર્શન આપતી રહી.

માનવીય અંતઃકરણમાં સુષુપ્ત સંવેદનાઓને જગાડવામાં સંગીતનું મહત્ત્વ સર્વમાન્ય છે. સંગીતના માધ્યમથી કોઈ વાત યાદ રાખવી સરળ થઈ પડે છે. આ જ ઉદ્દેશથી આર્ષ ગ્રંથોને પણ પદ્યમાં જ લખવામાં આવ્યાં. પુરાણોની કથાઓને પણ સમયે સમયે સ્થાનિક સંગીતજ્ઞોએ લોકગાયનની શૈલીમાં લખી, જેથી જનમાનસના પરિષ્કારમાં સંગીતની પ્રભાવકારી વિધાનો ઉપયોગ થઈ શકે. આ જ ઉદ્દેશને લઈને જ્યાં ૧૮ પુરાણો પહેલેથી જ અસ્તિત્વમાં હતાં ત્યાં યુગદષ્ટા, યુગઋષિ પરમપૂજ્ય પંડિત શ્રીરામ શર્મા આચાર્યએ યુગવ્યાસની ભૂમિકામાં જનમાનસનો

પરિષ્કાર અને ભાવનાત્મક ઉત્કર્ષ કરવા માટે પ્રજ્ઞાપુરાણની રચના કરી. પ્રજ્ઞાપુરાણ સંસ્કૃતના શ્લોકો તેમની વ્યાખ્યા અને કથાનકોના માધ્યમથી આ યુગની સમસ્યાઓનું સમાધાન કરવામાં અદ્વિતીય છે. આ પુરાણને અતિ સરળ, સુબોધ, બોધગમ્ય બનાવવા માટે બહુ પ્રચલિત ‘રાઘેશ્યામ’ની રચના પર પદ્યમાં લખવામાં આવ્યું છે.

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવે હજારો પુસ્તકોનું લેખન-સંપાદન કર્યું છે. એક આત્મીય સ્વજન પૂજ્યવર ગુરુદેવને કહેવા લાગ્યા કે ગુરુદેવ, આપે એટલું વિપુલ સાહિત્ય સર્જ્યું છે કે શું શું વાંચીએ, ક્યું વાંચીએ તે વિચારીએ છીએ. આ બાબતે ગુરુદેવે કહ્યું કે તમે બીજું કંઈ ન વાંચી શકો તો પણ ચાલશે પરંતુ પ્રજ્ઞાપુરાણ અવશ્ય વાંચજો, તેમાં મેં પોતાનો પ્રાણ રેડી દીધો છે. આ જ પ્રેરણાથી અભિભૂત થઈ બહેન ડૉ. સુશીલાજીએ પણ ગુરુદેવના સાહિત્યમાંથી કેવળ પ્રજ્ઞાપુરાણને જ પસંદ કર્યું. તેના પર ડી. લિટ (ડોક્ટર ઓફ લિટરેચર) કર્યું. તેને રાઘેશ્યામની તરજ પર લખ્યું અને તેની કથા પણ સંભળાવી.

રાઘેશ્યામની તરજ પર પ્રજ્ઞાગીતોની સાથે દષ્ટાંતો અને કથાનકોની સાથે એક નવીન અત્યંત ઉપયોગી ગ્રંથની રચના કરવામાં આવી, જેનું નામ રખાયું ‘પ્રજ્ઞા પુરાણ કથામૃતમ્’ આ ગ્રંથનો સુપેરે સ્વાધ્યાય કરીને કથાવાચક અને સંગીતજ્ઞ ભાઈ થોડો અભ્યાસ કરીને એક પ્રજ્ઞાપુરાણ કથા મંડળીનું નિર્માણ પોતાના ક્ષેત્રમાં કરી લે અને રામેગામ, મહોત્ત્લે મહોલ્લામાં આ કથાનું આયોજન કરવાનું શરૂ કરી દે તો તેને લોક સહકાર, દૈવીય અનુદાન-કૃપા અને આત્મસન્માનની કાંઈ ઉણપ સાલશે નહીં. ભગવાનનું કાર્ય કરનારાઓની મૂર્તિઓ પર પણ ઢગલો પ્રસાદ અને પૈસા સમર્પિત થાય છે, તો આપને માટે કોઈ અભાવ શા માટે રહેશે ? જે પરિજન પ્રવચન કરવામાં અને કથા કહેવામાં થોડી પણ અભિરૂચિ ધરાવતા હોય, તેઓ જો અભ્યાસ કરી લે, તો બહુ સારા કથાવાચક-કથાકાર બનીને પૂજ્ય ગુરુદેવનું બહુ મોટું કાર્ય કરી શકે તેમ છે. સંગીતમાં રુચિ ધરાવનાર પરિજન બધી જગ્યાએ મળી જ રહે છે. આવા ભાઈઓ મંડળી બનાવીને કાર્યનો પ્રારંભ કરશે, એવી આશા છે.

પરિવાર નિર્માણમાં કથાપ્રસંગોની ભૂમિકા

પરિવાર શિક્ષણની દૃષ્ટિએ ઘરના વડીલો આ પરંપરાનો પ્રારંભ કરી શકે છે. દિવસભરના કામકાજ અને વાતચીતમાં સમયે સમયે હળવેકથી એવી સલાહ આપતા રહેવું જોઈએ કે જે તે કાર્ય વધારે સારી રીતે કેવી રીતે કરી શકાય. દરેક વખત સુધરી જવાની સલાહ આપવી તે કંઈ સારી વાત નથી. તેનાથી બીજાને પોતાનું અપમાન થયાનો અનુભવ થવા સંભવ છે, તેના સ્વમાન-સ્વાભિમાનને ઠેસ પહોંચવા સંભવ છે. સામાન્ય રીતે આ સહન ન કરી શકાય. દોષ દર્શાવનારને નિંદાખોર, ઢ્રેષી, ચક્રમ, તરંગી વગેરે નામે ઓળખવામાં આવે છે અને તેની કોઈપણ સલાહને અવગણવામાં આવે છે.

કોઈ પણ ચર્ચામાં દરેક વખતે વિરોધ દર્શાવવો એ નુકસાનકારક નીવડે છે. સમીક્ષા કરવી તે આડી ચાલ છે. તેને કોઈ વિરલ વ્યક્તિઓ જ સમજી-પચાવી શકે છે અને કોઈ વિરલા જ સમતોલિત તટસ્થ રીતે તે કરી શકે છે. મોટાભાગે અને ઘણું કરીને તો સમીક્ષા-ટીકા, કડવાશ અને મનની મલીનતાનું રૂપ ધારણ કરી લે છે. આનાથી દુઃખી બનીને એવું વિચારાય છે કે, “ખરાબ સમય આવી ગયો છે. જમાનો ખરાબ છે. લોકો બગડી ગયા છે, આથી સલાહ સાંભળવા માટે કોઈ તૈયાર નથી. આવી દશામાં આંખો પર પટ્ટી અને મોંએ તાળું મારી રાખવું જ યોગ્ય છે. આપણે એમ જ માનીને ચાલવું જોઈએ કે નિંદા કે ઠપકાભરી સલાહ કોઈને પણ સ્વીકાર્ય નથી. યોગ્ય સમીક્ષા કર્યા વિના, સલાહ-વિચાર વિમર્શ કર્યા વિના સુધારણા સંભવિત નથી.”

જેમણે પોતાની ઘર-ગૃહસ્થી સંભાળવાના હોય તેમણે બધા પરિવાર-સભ્યોને ડગલે ને પગલે તો નહીં પરંતુ પ્રસંગ જોઈને યોગ્ય અવસરે ભૂલો માટે ટોકવાનો અને તેમને સુધારવાનો પ્રયાસ સતત જારી રાખવો જોઈએ. વ્યક્તિ અને પરિવારની જેમ આ રીતિનીતિ સમાજ

સુધારણાના ક્ષેત્રમાં પણ પ્રયોજવી જોઈએ અને પ્રત્યેક શુભચિંતકે સાચી સલાહ આપવાનો પ્રયાસ નિરંતર ચાલુ રાખવો જોઈએ.

પ્રત્યેક વિકાસલક્ષી પરિવારે પોતાને ત્યાં પરામર્શગોષ્ઠી-વિચારવિમર્શની પ્રવૃત્તિ નિયમિત રૂપે આરંભ કરી દેવી જોઈએ. આને ‘જ્ઞાનચર્ચા’ નામથી ઓળખવામાં આવે. આને માટે રાત્રિ ભોજનથી નિવૃત્ત થયા પછી નવરાશનો સમય અધિક ઉપયોગી સાબિત થાય છે. આ પ્રવૃત્તિની જ્યાં ઉપયોગિતા સમજાય ત્યાં ભોજન જલદી બનાવવાની અને જલદી ભોજન કરવાની પરંપરા ઊભી કરવી જોઈએ, નહિ તો મોડે સુધી જો આ જ ઝંઝટ ચાલતી રહે તો ગોષ્ઠિમાં સામેલ થવાનો અવકાશ જ નહીં રહે, બાળકો તો ત્યાં સુધીમાં નિદ્રાધીન થઈ ગયા હોય.

ગોષ્ઠિમાં કથા, વાર્તાઓ સંભળાવવાનો દોર ચાલે. બાળકોથી માંડીને વૃદ્ધો સુધી બધાં સ્ત્રી-પુરુષો કથા પ્રસંગોને ખૂબ રસ-ધ્યાનથી શ્રવણ કરતાં હોય છે. ઘણું કરીને બાળકો માટે કથા સાહિત્ય છપાય જ છે. મોટેરાંઓ માટે પુસ્તકો અને પત્ર-પત્રિકાઓમાં વાર્તાઓની ભરમાર હોય છે. પ્રેસોમાં મોટેભાગે અડધું છાપકામ કથા સાહિત્યનું જ હોય છે. આ રુચિનો ઉપયોગ ધર્મક્ષેત્રમાં પણ દીર્ઘકાળથી થતો રહ્યો છે. સંસ્કૃતમાં પુરાણ, ઉપપુરાણ, કાવ્ય, નાટક, ગ્રંથોનો વિસ્તાર, અન્ય વિષયો પર લખાયેલ સમસ્ત સાહિત્યની સરખામણીમાં અધિક પ્રમાણમાં હોય છે. રામાયણ, ભાગવત વગેરે કથાગ્રંથ ધર્મક્ષેત્રમાં ભક્તિ ભાવના સાથે વાંચવા-સાંભળવામાં આવે છે અને તેનું પુણ્ય માહાત્મ્ય બતાવવામાં આવે છે. આ લઘુકથા શ્રવણ પ્રત્યે મનુષ્યની સહજ રુચિ હોય છે.

પોતાનાં ઘરોમાં પસંદ કરેલી ધાર્મિક, સામાજિક, નૈતિક અને આદર્શવાદી દિશા પ્રબોધનારી પ્રેરણાપ્રદ કથાઓ આ જ્ઞાનગોષ્ઠીમાં સંભળાવવી જોઈએ. જો પુરાણોને મહત્વ આપવું

જેઓ પોતાના મનને વશમાં નથી રાખતા, તેમની ઈશ્વર પ્રત્યેની સઘળી પ્રાર્થના નિરર્થક છે.

હોય તો એક છેડે તેમનું વાચન અંધાદુઘ રીતે થવું ન જોઈએ. તેમાંથી ઉપયોગી અંશ-ભાગ શોધી કાઢીને તેની ચર્ચા થવી જોઈએ. આ ગ્રંથોમાં એવી ચર્ચાઓ પણ ઓછી નથી, જે આજની સ્થિતિમાં માત્ર નિરર્થક જ નથી પરંતુ ઘણીવાર તો અનર્થનું સમર્થન પણ કરતી હોય છે. એ અનિવાર્યરૂપે આવશ્યક છે કે પુરાણ ગ્રંથોને પહેલાં પોતે જ વાંચી લેવામાં આવે અને તેમાંથી ફક્ત ઉપયોગી શિક્ષણ આપનાર પ્રસંગોને વીણી લઈને સંભળાવવામાં - કહેવામાં આવે.

ઈતિહાસમાં આવી પ્રેરક ઘટનાઓ અસંખ્ય છે, જે માનવજીવનના વિવિધ પક્ષો પર પ્રકાશ પાડે છે અને અનિરૂઢનિયતાઓને હાનિ તથા સદ્માર્ગ ચાલવાનો લાભ પ્રતિપાદિત કરતી હોય છે. આવા કથા પ્રસંગો ઉપર અનેક પ્રેરણાદાયી પુસ્તકો બજારમાં, પુસ્તકાલયોમાં ઉપલબ્ધ અને પ્રાપ્ય છે. કલ્પિત વાર્તાઓ અને નવલકથાઓની પણ ઓછપ-ઉણપ નથી.

જ્ઞાનચર્ચા ઓષ્ઠિમાં આ પ્રકારનું કથા સાહિત્ય સંભળાવવું જોઈએ. બાળક-વૃદ્ધ, નર-નારી બધા તેમાં ઉપસ્થિત થવા માટે પોતે ઉત્સુક રહેશે અને કોઈ એવું નહિ અનુભવે કે આ ઉપદેશ-પ્રવચનો શુષ્ક વિષય છે અને તેને સુધારવા, સંભળાવવા માટે જ બંધો સાધન-સરંજામ ખડકવામાં આવ્યો છે. પરોક્ષ શિક્ષણ જેટલું સફળ નીવડે છે, તેટલી પ્રત્યક્ષ નિર્દેશનની શૈલી સફળ નીવડતી નથી. કથા પ્રસંગોનો આ ઉપક્રમ હકીકતમાં પરિવારના લોકોની મનોભૂમિ અને ચિંતનદશા પરિષ્કૃત કરવા માટે બહુ સરળ, સરસ અને સફળ માધ્યમ છે. તેનો દરેક કુટુંબમાં પ્રારંભ કરવો જોઈએ.

દાદીમા અને નાનીની વાર્તા આજે પણ કહેવત-રૂઠિપ્રયોગમાં આવે છે. દાદીમા-નાનીમાના ખભે એક કામ એ હતું કે બાળકોને વાર્તાઓ સંભળાવે. બાળકો તેમને ઘેરીને બેસી જતા અને તેઓ હસી-પુશીના વાતાવરણમાં શિક્ષણ અને મનોરંજનનો સમન્વય કરીને વાર્તાઓ કહેતી. કેવળ બાળકો જ નહિ, સમગ્ર પરિવાર તેમને રસપૂર્વક સાંભળતો. ગામના ચોરાઓ પર પણ મોટેરાઓ અને વૃદ્ધો સિંહાસન

બત્રીસી, વેતાળ પરચીસી, બીરબલ વિનોદ, આલ્હાખંડ અને કથાપુરાણોના પ્રસંગો સંભળાવતા અને તેમને સાંભળવા માટે મોટી સંખ્યામાં નાના-મોટા ઉપસ્થિત રહેતા હતા. હવે મનોરંજનના બીજા સાધનો બન્યા છે, વ્યસ્તતા વધી ગઈ છે અને આળસ-પ્રમાદ છવાયા છે. આવી દશામાં તે વાર્તાઓવાળું પ્રવૃત્તિ પર્યાવરણ બંધ થઈ ગયું છે. રામાયણની કથા રાત્રે મોહલ્લે-મોહલ્લે થતી અને તે સાંભળવા માટે તે ક્ષેત્રના બહુ માણસો એકઠા થતા હતા. આ પ્રચલનથી જ્ઞાનવૃદ્ધિ અને મનોરંજનનો બમણો લાભ પ્રાપ્ત થશે. આ બન્ને એવા છે જેમને નિરર્થક ન કહી શકાય. સામૂહિકતાની પ્રવૃત્તિ ઘટવાથી અને વૈચક્રિકતા વધવાથી આ દિશામાં શિક્ષિતતા વધતી રહે છે. આ ચિંતાજનક બીજા છે.

આ પ્રચલનને હવે નવેસરથી આપણાં ઘરોમાં શરૂ કરી દેવું જોઈએ. જૂના જમાનાના લોકો પુસ્તકોના તથા શિક્ષણના અભાવે વાર્તાઓ કંઠસ્થ રાખતા. હવે એવી કોઈ જરૂર રહી નથી. આ ઉદ્દેશને પૂરો કરી શકનાર ઢગલાબંધ પુસ્તકો બજારમાં સુપ્રાપ્ય અને ઉપલબ્ધ છે. મોહલ્લા-પોળનું પુસ્તકાલય આ આવશ્યકતાની પૂર્ણતા કરી શકે તેમ છે. દરેક ઘરમાં નવાનવાં પુસ્તકો ખરીદવાનું તો મુશ્કેલ બનશે, પરંતુ એક મોહલ્લામાં એક નાનકડું પુસ્તકાલય આ હેતુ માટે લાભકારક નીવડી શકે છે અને તે પુસ્તકોની પરસ્પર અદલાબદલીથી પ્રત્યેક પરિવાર પુસ્તકો પ્રાપ્ત કરવાનો, વાંચવા-સાંભળવાનો અને ત્યારબાદ પરત કરવાનો ઉપક્રમ આદરી શકે છે. એક જ વ્યક્તિએ અને સ્થળે ખરીદાયેલાં પુસ્તકોથી સમગ્ર મોહલ્લાનું કામ ચાલી શકે છે.

ઘરનો એકાદ ઉત્સાહી સભ્ય જવાબદારી સંભાળી શકે છે. વારાફરતી બીજી વ્યક્તિઓ પણ આ કાર્ય પૂરું કરવામાં ભાગીદાર બની શકે છે. કથા કહેનારને વકતૃત્વ કળાનો અભ્યાસ થશે અને મનોરંજનની એક ઉત્સાહવર્ધક પરંપરા કાર્યાન્વિત થશે. કેટલાય નાનાં નાનાં જીવન ચરિત્રો તથા બીજાં પણ પુસ્તકો આ હેતુ-પ્રયોજન માટે પ્રગટ થયેલ બજારમાં ઉપલબ્ધ છે. કથાઓમાં, જીવનના પ્રત્યેક વળાંકે

સમજવા યોગ્ય થોડાંક તથ્યો-સત્યો આપેલાં હોય છે, આ તથ્યોને ઉજાગર કરી શકાય તો તેને સાંભળનારાઓની અંતર ચેતના નવી નવી અનુભૂતિઓથી લાભાન્વિત થતી રહે છે. પરિવાર શિક્ષણનો આ એક બહુ જ સારો ઉપાય છે. જે સત્ પ્રવૃત્તિઓને ઘરના લોકોમાં ઉગાડી અને જગાડી જાણવું આવશ્યક છે. તેને માટે સીધો ઉપદેશ આપવાને બદલે કથાના માધ્યમથી પરોક્ષ રૂપમાં ગળે ઉતારવું-સમજાવવું વધુ શ્રેયસ્કર છે. સીધું શિક્ષણ રોજે રોજ નથી આપી શકાતું, કારણ કે તેનાથી તો કંટાળો જ આવે છે. પરંતુ કથાના માધ્યમથી દરરોજ આ જ તથ્યને પુષ્ટિ અપાતી રહે, તો કોઈ વાંધો નથી. તે કથાઓને દરરોજ તે જ ઉત્સાહ અને હોંશથી સાંભળી શકાય તેમ છે.

પોતાના પરિવારમાં જે વૃત્તિઓની ઉણપ-અધુરપ જોવા મળે છે, જેને વધારવી આવશ્યક છે. તે જ કક્ષાની વાતોની પસંદગી કરતા રહેવાથી, કથનશૈલી ખિલવતાં રહેવાથી પરિવાર શિક્ષણનું કામ સારી રીતે ચાલતું રહી શકે છે.

અઠવાડિયામાં એક વાર અથવા અવસર-પ્રસંગને અનુરૂપ ઘરવિષયક નાની મોટી સમસ્યાઓ પર પરસ્પર વિચાર વિનિમય કરતા રહેવા માટે પણ આ કથા અવસર બહુ ઉપયોગી છે.

પરિવારમાં આપણી પણ કેટલીક જવાબદારીઓ અને યોગદાન છે, આ અનુભવ ઘરના બધા સભ્યો કરવા લાગે તો તે સંઘભાવના અને સહયોગથી પરિવાર નિર્માણનો ઉત્સાહવર્ધક પંથ પ્રશંસનીય બની શકે છે. એ આવશ્યક નથી કે દરેક દિવસ વાર્તાઓ જ સંભળાવવામાં આવે. સમાચારપત્રોની મહત્વપૂર્ણ ઘટનાઓ, ભજન, કીર્તન, રામાયણ, કથા, ઉખાણાં - કોયડા, પ્રશ્નોત્તર જેવા કેટલાય આધારો સમયે સમયે બદલી દઈ શકાય છે. જે ઘરમાં આ માધ્યમોમાંથી જેને વધુ પસંદ કરવામાં આવે, ત્યાં તેની અક્રિમતા અને પ્રાધાન્ય રાખી શકાય છે.

વિચારના પરિષ્કારની, દષ્ટિકોણ વિકસિત કરવાની, આદર્શવાદી ઉમંગો ઉત્પન્ન કરવાની દષ્ટિએ રાત્રે વાર્તાઓ કહેવાનું પ્રવૃત્તિ પ્રચલન

દેખાવમાં નાનું, પરંતુ પરિણામની દષ્ટિએ બહુ જ મોટું સિદ્ધ થઈ શકે છે. આ અતિ પ્રાચીન પરંતુ અતિ નવીન પરંપરાને પુનર્જીવિત કરવા માટે આપણે નવેસરથી પ્રયત્ન આરંભી દેવો જોઈએ. પરિવારનિર્માણમાં જ્યાં પણ અભિરુચિ હોય, ત્યાં આ નવો પ્રયોગ અને પરીક્ષણ આરંભી દેવો જોઈએ અને પોતપોતાના અનુભવથી એ જોવું જોઈએ કે આ નાનકડો શુભારંભ કેટલું મોટું અને સારું પરિણામ પ્રસ્તુત કરે છે.

આપણાં પોતાનાં ઢ્ઢાર બંધ હોય તો કોઈ શું આપી શકશે ? સૂર્યનો પ્રકાશ ઘરમાં ત્યારે જ દાખલ થશે કે જ્યારે બારણાં ખુલ્લાં હશે. પ્રભુની કૃપા વરસે અને આપણી અંદર દાખલ થવાનો રસ્તો ન મળે તો તે નકામી જશે. સાધનામાં માગણીનું નહિ પણ પાત્રતા મેળવવાનું મહત્વ છે. જેઓ આ વાત સમજે છે તેઓ ખાલી હાથ રહેતા નથી.

આંગણામાં બે માટીના ઘડા હતા. એકનું મોં આકાશ તરફ અને બીજાનું ઘરતી તરફ. વરસાદ આવ્યો. જે ઘડાનું મોં ઉપર હતું તે ભરાઈ ગયો. જે ઊંધે મોઢે હતો તે ખાલી રહી ગયો. ખાલી ઘડાને બહુ જ ગુસ્સો આવ્યો અને ભરાયેલા ઘડાને ગાળો દીધી તથા વરસાદને પણ સંભળાવી દીધું. મોડી રાત સુધી બકવાસ બંધ ન કર્યો ત્યારે વરસાદે કહ્યું-અમાગીયા ચિઠ્ઠાઈશ નહિ, ઈર્ષ્યા ના કરીશ, અમારે ત્યાં પાત્રને બધું જ મળે છે. તારું મોં ઉપર તરફ હોત તો તને પણ મળત, મૂર્ખ હજુ પણ વિચાર કર અને તારું મોં ઉપર ઈઠાવ, તને પણ પાણી આપીશ. ઘડો સમજ્યો અને ભૂલ સ્વીકારી લીધી.

ૐ તસ્ય વાયકઃ પ્રણવ ૐ

ઈશ્વરને લખવું હોય તો એક જ શબ્દ પૂરતો છે, અને તે છે “ૐ”. આ એક જ શબ્દનો એક એક અક્ષર ગાગરમાં સાગર જેવો છે. તેના એક એક અક્ષરમાં પ્રભુત્વનું સંપૂર્ણ અને વ્યાપક રૂપ ધારણ થયું છે.

પરમાત્માનાં ત્રણ ગુણ સમજાવ્યા છે - ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય. ઓંકાર શબ્દ ત્રણ અક્ષરોનો બનેલો છે. તેનો ‘અ’ વર્ણ સૃષ્ટિનો ધોતક છે. ‘ઉ’ વર્ણ સ્થિતિનો દર્શક છે અને ‘મ’ લયનો સૂચક છે. આ ત્રણ જ પરમસત્તા, એટલે કે પરમાત્માના ત્રણ મહત્ત્વના ગુણ છે. આ દૃષ્ટિએ જોવા જઈએ તો ‘ૐ’ ને એક વ્યાપક અર્થ ધરાવતો ઈશ્વરબોધક નામ કહી શકાય છે. આમ તો રામ, કૃષ્ણ, શિવ વગેરે પણ પરમેશ્વરનાં જ નામ છે. પરંતુ આ શબ્દોને ‘ઓંકાર’ શબ્દ જેવું સ્થાન પ્રાપ્ત નથી થયું, કારણ કે રામ, કૃષ્ણ અને શિવ શબ્દો મર્યાદિત અર્થ ધરાવે છે. રામ શબ્દ ‘રમ્’ ધાતુથી વ્યુત્પન્ન થયો છે. ‘રમ્’ એટલે તન્મયતા પ્રાપ્ત કરવી. તન્મયતા એટલે યોગી જેવું ધ્યાન વિશેષતા. યોગી જેવી ધ્યાનદૃષ્ટિ અને રમણને કારણે જ તેઓ રામ કહેવાયા, પરંતુ તેઓનો એ ગુણ ઈશ્વરના સર્વવ્યાપકતા ધરાવતા અનેક ગુણોથી જુદો પડે છે અને ઈશ્વર માત્ર યોગીઓનાં ધ્યાનમાં જ વસવાટ કરે છે એવું તો નથી જ ને ! આમ ‘રામ’ શબ્દનો અર્થ થોડો મર્યાદિત બને છે. એ જ રીતે કૃષ્ણ શબ્દનો અર્થ પણ થોડો મર્યાદિત છે. કર્ષતિ પાપાનિ યઃ સ યૈ કૃષ્ણઃ એટલે જે પાપનો નાશ કરે છે તે કૃષ્ણ છે. ભગવદ્સત્તા કંઈ એટલી અશક્ત નથી કે એક જ કાર્ય કરવામાં શક્તિમાન હોય એટલે ‘કૃષ્ણ’ શબ્દમાં પણ ‘ઓંકાર’ શબ્દ જેટલો વિશાળ અને વ્યાપક અર્થ નથી સમાયો. તેથી ‘કૃષ્ણ’ શબ્દનો અર્થ પણ મર્યાદિત છે. ‘શિવ’ શબ્દ ‘શો’ ધાતુનો બનેલો છે, જેનો અર્થ ‘ક્ષીણ’ કરવું તેવો થાય છે. પાપને નષ્ટ કરવું એટલે કે તેનો નાશ કરવો, એ ક્રિયા સાથે ‘શિવ’ શબ્દ સંલગ્ન છે. ક્ષયતિ પાપં ઈતિ શિવઃ એટલે કે જે પાપનો નાશ કરે છે તેને ‘શિવ’ કહે છે. આમ ‘શિવ’ શબ્દ પણ પાપને નષ્ટ કરવાના કાર્ય સુધી જ મર્યાદિત અર્થ ધરાવે છે. આમ, આ તમામ શબ્દોમાં ઈશ્વરનો એક જ ગુણ અથવા એક જ વિશેષતા સમાયેલ છે, જ્યારે પરમેશ્વર અનંત અને અમર્યાદિત ગુણ ધરાવે છે. આ દૃષ્ટિએ જોવા જઈએ તો ઓંકાર જેવો એકમાત્ર શબ્દ પરમેશ્વરની અભિવ્યક્તિ

કરનાર પ્રતિકાત્મક શબ્દ ગણી શકાય. ઓંકારની વ્યાપકતા દર્શાવતા અનેક ત્રિપુટ આપણે જાણીએ છીએ. દાખલા તરીકે - બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ, સત્, રજ, તમ. સ્થૂળ, સુક્ષ્મ, કારણ. જાગૃત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ. સૃષ્ટિ, સ્થિતિ, લય. સર્વશક્તિમાન, સર્વવ્યાપી, સર્વજ્ઞ. ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ. ભૂઃ ભુવઃ સ્વઃ. પૃથ્વી, અંતરિક્ષ ધૌઃ. અગ્નિ, સૂર્ય, વાયુ વર્તમાન, ભૂત, ભવિષ્ય વગેરે.

માંડૂક્યોપનિષદમાં ઓંકાર વિશે લખવામાં આવ્યું છે - ઓમિત્યેતદક્ષરમિદં સર્વં તસ્યોપવ્યાખ્યાનભૂતં ભવદ્ભવિષ્યદિતિ | સર્વમોંકાર એવ | યચ્ચાન્યત્રિકાલાતીતં તદપ્યોંકાર એવ ||

એટલે કે ૐ શબ્દમાં જ બધું સમાઈ ગયું. ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન પણ ઓંકાર જ છે. પ્રશ્નોપનિષદમાં સત્યકામે ઋષિ પિપ્પલાદને પૂછ્યું છે કે મનુષ્યોમાં જીવનપર્યંત જેણે ઓંકારનું ધ્યાન ધર્યું છે તેને ક્યા લોકની પ્રાપ્તિ થાય છે ? ઋષિ ઉત્તર આપે છે કે ઓંકારનું ધ્યાન ધરનાર કોઈ પણ સગુણી કે નિર્ગુણી વ્યક્તિને બ્રહ્મ પ્રાપ્ત થાય છે.

ગીતામાં ભગવાન કૃષ્ણ કહે છે -

ઓમિત્યેકાક્ષરં બ્રહ્મ વ્યાહરન્મામનુરમરન્ |

યઃ પ્રયાતિ ત્યજન્દેહં સ યાતિ પરમાં ગતિમ્ ||

એટલે કે જે પુરુષ ‘ૐ’ આ એક અક્ષરરૂપ બ્રહ્મનું ઉચ્ચારણ કરતો તથા બ્રહ્મનું ચિંતન કરતો શરીરનો ત્યાગ કરે છે, તે પુરુષ પરમગતિને પ્રાપ્ત થાય છે.

તૈત્તિરીયોપનિષદ કહે છે -

ઓમિતિ બ્રહ્મ | ઓમિતીદં સર્વમ્ | (૧-૮)

એટલે કે ૐ બ્રહ્મ છે એટલે આ જગતમાં બધું જ ૐ છે.

કઠોપનિષદમાં યમાચાર્ય નચિકેતાને કહે છે -

સર્વં વેદા યત્પદમામનન્તિ તપાંસિ સર્વાણિ ચ યદ્દંતિ | યદિચ્છંતો બ્રહ્મચર્યં ચરન્તિ તત્તે પદં સંબ્રહેણ બ્રવીમ્યોમિત્યેતત્ ||- ૧-૨-૧૫

એટલે કે નચિકેત. સંપૂર્ણ વેદ જે પદનું વિધાન કરે છે, સંપૂર્ણ તપ જેનો ઉચ્ચાર કરે છે અને જેની આજ્ઞાથી બ્રહ્મચારી બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરે છે એ પદ હું તમને ટૂંકમાં જણાવું તો તે છે : ૐ.

યોગ દર્શનમાં આ બાબતે કહેવાયું છે -

તસ્ય વાયકઃ પ્રણવઃ એટલે ઓંકાર ઈશ્વરનું નામ છે.

એને સરળ ઉદાહરણથી સમજી શકાય. જ્યારે આપણે 'ગાય' શબ્દ બોલીએ છીએ ત્યારે તેમાં ગાય એટલે કે 'ચારપગા'નો અર્થ સમાયો હોય છે. પરંતુ આપણે ગાય (ચારપગા) અને 'ગાય' (પ્રાણી)નો એક જ અર્થ કરીએ છીએ. એટલે કે ગાય શબ્દનું ઉચ્ચારણ કરતી વખતે આપણા માનસપટલ પર 'ગાય' નામના પ્રાણીની આકૃતિ જ છવાઈ જાય છે. એવી જ રીતે 'ૐ' શબ્દ ઈશ્વરનું નામ છે. એના ઉચ્ચાર માત્રથી ઈશ્વરની કલ્પના સાકાર થવામાં મદદ મળે છે. આ રીતે જેના માનસ પર ઈશ્વરની છબી અને સ્મૃતિ કાયમ અંકાઈ જાય છે તેનું જીવન સફળ અને સાર્થક બની જાય છે. મનુષ્ય અનૈતિક અને અન્યાયી વર્તન ત્યારે જ કરે છે કે જ્યારે તે પોતાને જ સર્વોપરિ માની બેસે છે અને એવું જ સમજતો હોય છે કે પોતે જે કરી રહ્યો છે તે જ સાચું છે. એને ન તો પાપની ચિંતા હોય છે કે ન તો અન્ય લોકોની પડતી તકલીફોની પરવા. તેથી આવા સંજોગોમાં ઈશ્વરનું સ્મરણ જ તેને દુષ્કૃત્યો કરતા અટકાવે છે અને પુણ્ય-પરમાર્થ કરવા માટે પ્રેરે છે. આ દષ્ટિએ જોઈએ તો ૐ એક અત્યંત ઉપયોગી માધ્યમ તરીકે સિદ્ધ થાય છે.

આ વાત ગોપથ બ્રાહ્મણ (ઉત્તર ભાગ ૩/૧૧) માં જરા જુદી રીતે કહી છે. અમૃતં યૈ પ્રણવઃ અમૃતૈવ તત્ મૃત્યું તરતિ । તદથા મંત્રેણ વા વંશેન વા ગર્ત્તં સંકામેત્ અર્ધં તત્પ્રણવેનો પસન્તનોતિઃ પ્રણવઃ એટલે કે ૐ જીવન છે અને ૐ દ્વારા જ જીવન આપણા મૃત્યુને પાર કરે છે. જેવી રીતે વાંસ વડે ખાડો કૂદવામાં આવે છે તેવી જ રીતે ૐ શબ્દ સેતુની ગરજ સારે છે.

એ પહેલાં (પૂર્વ ભાગ ૧/૩૦)માં કહેવામાં આવ્યું છે કે આત્મલૈષજયમાત્મકૈવલ્યમોકારઃ એટલે કે ઓંકાર આત્માનો ઉપચાર કરે છે અને આત્માને મુક્તિ અપાવે છે.

તંત્રગ્રંથોમાં પણ ઓંકારને બ્રહ્મબોધક શબ્દ ગણાવ્યો છે. પ્રણવશ્ચ સ્મૃતઃ સાક્ષાદ્બ્રહ્મ બોધકઃ એટલે કે ઓંકાર અદ્વૈત બ્રહ્મનો સૂચક છે.

મહાકાલ સંહિતાના દક્ષિણ ખંડ પ્રમાણે ભગવતીના દિવ્ય માનસિક આનંદમાંથી જે બિંદુની ઉત્પત્તિ થઈ, તે શ્રી વિદ્યાનું સ્વરૂપ ધરાવે છે.

એતસ્મિન્નેવ કાલે તુ સ્વર્ભિબ પશ્યતિ શિવા ।

તદ્ભિન્નં તુ ભવેન્માયા તત્ર માનસિકં શિવમ્ ॥

વિપરીત રતો દેવિ બિંદુરેકોઅભવત્ પુરા ।

શ્રી મહાત્રિપુર સુંદરી રૂપં બિભ્રતિ પરમાઃ ક્લાઃ ॥

પ્રણવઃ સુંદરી રૂપઃ કલાસપ્તક સંયુતઃ ।

આ બાબતે શક્તિ સંગમ તંત્રમાં કહેવાયું છે.

બ્રહ્મ વિષ્ણુશ્ચ રુદ્રશ્ચ ઈશ્વરશ્ચ સદાશિવઃ ।
એતે પંચમહાપ્રેતાઃ પ્રણવં ચ સમાશ્રિતાઃ ॥
એટલે કે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, રુદ્ર, ઈશ્વર અને સદાશિવ - આ પંચ મહાપ્રેત 'ઓંકાર'માં સમાવિષ્ટ છે. કાલિકા પુરાણમાં 'ઓંકાર'નું મહત્વ દર્શાવવામાં આવ્યું છે અને જણાવ્યું છે કે.....

શાસ્ત્રાણાં પ્રણવઃ સેતુર્મંત્રાણાં પ્રણવઃ સ્મૃતઃ ।

સ્ત્રવત્યનોકૃતઃ પૂર્વ પરસ્તાચ્ચ વિશીર્યતે ॥

નિઃસેતુસલિલં ચદ્રત્ક્ષાણાન્નિનનં પ્રગચ્છતિ ।

મંત્રસ્તથૈવ નિઃસેતુઃ ક્ષણાત્ક્ષરતિ ચજવનામ્ ।

એટલે કે 'ઓંકાર' એ તમામ મંત્રોનો સેતુ (પુલ) છે.

તપ-જપમાં ઓંકારરૂપી સેતુનો સમાવેશ ન થયો હોય, તો તે તપ-જપનું પતન થાય છે અને મંત્ર નિષ્ફળ નીવડે છે. એટલા માટે જ મંત્રના અંતમાં ઓંકારનો જપ કરવો જોઈએ. ઓંકાર વગરનો મંત્ર એટલે નિષ્ફળ મંત્ર.

મંત્રશાસ્ત્રના આચાર્યોએ ૐ ના ઓગણીસ મહત્ત્વના અર્થ જણાવ્યા છે : (૧) રક્ષણ - સંસાર સાગરમાં સર્વનું રક્ષણ કરનાર, (૨) ગતિ - સમષ્ટિ નિયતિનો દાતા, (૩) ક્રાંતિ - વિશ્વને પ્રકાશ આપનાર. (૪) પ્રીતિ - પ્રેમ કરાવનાર આનંદસ્વરૂપ, (૫) તૃપ્તિ - સંતોષ આપનાર શાંત સ્વરૂપ, (૬) અવગમ-સજીવોના વિચાર પારખનાર, (૭) પ્રવેશ અવતિ - તમામ સજીવોમાં સૂક્ષ્મ આત્માના સ્વરૂપમાં પ્રવેશ કરનાર, (૮) શ્રવણ-અતિ સૂક્ષ્મ અને અતિ ગોપનીય, શબ્દોનો શ્રોતા, (૯) સ્વામ્યર્થ - જગતનો સ્વામી, (૧૦) યાચન - સમસ્ત ઐશ્વર્યોથી યુક્ત સૌની પ્રાર્થનાનો લક્ષ્ય, (૧૧) ઈચ્છા - ક્રિયા - તમામ કાર્યો ક્રિયાઓનો સંચાલક, (૧૨) ઈચ્છિત અવતિ - પોતે ઈચ્છામુક્ત, પરંતુ સર્વેની શુભેચ્છાઓનો પ્રકાશક, (૧૩) દીપ્તિ અવતિ દીપ્તિ - જ્ઞાન અને વિદ્યાનો તેજસ્વરૂપ, અંધકારનાશક, (૧૪) આલિંગન - સર્વવ્યાપી, (૧૫) વાપ્તિ - શુદ્ધ અંતઃકરણનો નિવાસી, (૧૬) હિંસા અને અજ્ઞાનનો વિનાશક, (૧૭) દાન- શ્રેષ્ઠતાનો ઉચિત ઉપયોગ કરવાની સદ્બુદ્ધિ આપનાર, (૧૮) ભોગ-પ્રલયકાળમાં સમગ્ર સ્થૂળ વિશ્વને પોતાનામાં સમાવી લેનાર, (૧૯) વૃદ્ધિ-સૃષ્ટિકાળમાં સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિને સ્થૂળ માર્ગ પર લાવનાર.

આ બધા ઈશ્વરના ગુણ છે. ઈશ્વર જેવી સત્તા જ આ ગુણો ધરાવી શકે. એટલા માટે જ 'ઓંકાર'ને ઈશ્વરબોધક કહેવામાં જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી.

પરમાર્થ ભાવથી કરેલી યાચના એટલે જ પ્રાર્થના

પ્રાર્થના એટલે શું ? અંતરની વ્યાકુળતાને વિશ્વવ્યાપી સત્તા સમક્ષ રજૂ કરવાની ચેષ્ટા એટલે જ પ્રાર્થના. એટલા માટે જ પ્રાર્થનામાં શબ્દો નહિ, ભાવનાનું મહત્ત્વ છે. શબ્દો તો આ સ્થૂળ જગતમાં માત્ર સંપર્કનું જ માધ્યમ છે. પરમાત્મા સાથેનું મિલન ઝંખતા હો, તો ભાવના, લાગણી જોઈએ. સમર્પણની ભાવના જ પરમાત્મા સાથેના મિલનનો શ્રેષ્ઠ માર્ગ છે.

આમ તો આપણે પ્રાર્થના ત્યારે જ કરીએ છીએ કે જ્યારે કોઈ વિપરીત પરિસ્થિતિ આપણી સમક્ષ ઉભી થઈ હોય અથવા તો કોઈ માનસિક ગૂંચવણ કે વિકટ સમસ્યા સર્જાઈ હોય. આપણને તકલીફોમાં જ ઈશ્વર યાદ આવે છે અને ત્યારે તો આપણે ઈશ્વરને પ્રસન્ન કરવા બધું જ કરી છૂટીએ છીએ. પરંતુ પ્રભુ ઈસુ કહે છે કે આવા પ્રકારની યાચના તો પ્રાર્થનાનું સાવ હલકું સ્વરૂપ છે. પ્રાર્થનાના આવા લઘુ સ્વરૂપનો કોઈ અર્થ ખરો ? હકીકતમાં તો માનવીનું સંપૂર્ણ જીવન જ પ્રાર્થનામય હોવું જોઈએ. પ્રાર્થના એવી હોવી જોઈએ કે જેમાં કશું માંગવું ન પડે. સાચી પ્રાર્થના તો એને કહેવાય કે જેમાં આપણે આપણા જીવનને પરમાત્માનો પરમ પ્રસાદ સમજીએ અને સ્વીકારીએ કે આપણી તકલીફોમાં પણ પરમાત્માનો કોઈ મંગલકારી સંકેત સમાયેલો છે. ઈશ્વર આપણને દુઃખ શું કામ આપશે ? તેઓ તો સર્વેનું ભલું ઇચ્છે છે. આપણે જે દુઃખ દર્દ ભોગવીએ છીએ એ તો આપણે સર્જેલી સૃષ્ટિ છે. આપણી સૃષ્ટિમાં આપણે જ સહન કરવાનું આવે તો તેમાં ફરિયાદ શાની કરવાની ?

આ એક એવું જીવનદર્શન છે કે જો દરેક માનવી એને સહેલાઈથી સમજી શક્યો હોય તો તેને આ દુનિયા કાળના કિડાંગણને બદલે કડુણાના સાગર જેવી લાગી હોત, જેમાં સર્વત્ર સુંદરતા, સહજતા અને આનંદની લહેરો ઉછાળા લેતી હોત. મુસીબતો અને

ગૂંચવણો તો અહીં પણ હોત, પરંતુ તેની અનુભૂતિ કષ્ટદાયક લાગવાને બદલે સહેલાઈથી તેનો સંઘર્ષ કરી શકાય એવી જણાતી હોત. પરિણામે સૌના મુખારવિંદ કમળના ફૂલ જેવા ટેખાતા હોત અને જીવન નર્ક નહિ, સ્વર્ગ જેવું પ્રતીત થાત. આ સંજોગોમાં પ્રાર્થનાનું મહત્ત્વ લગભગ સમાપ્ત થઈ ગયું હોત. પરંતુ આવે બને છે જ ક્યાં ? તકલીફો પડે છે ત્યારે માનવી બાળક જેવું વર્તન કરે છે. પોતાના દુઃખ દૂર કરવા માટે માનવી બાળકની જેમ ઈશ્વર સમક્ષ આજીજી કરે છે, હઠ કરે છે. એ વખતે માનવી સમજતો નથી કે મુસીબતો અને વિદ્વનો જ માનવીને વધુ સક્ષમ અને મજબૂત બનાવે છે. પ્રત્યેક માનવીએ સમજવું જોઈએ કે તે પરમાત્માની નહિ, પરંતુ પ્રારબ્ધ અને પરિસ્થિતિઓનું નિર્માણ છે. એટલે જ અહીં પ્રાર્થનાની નહિ, લાગણીની જરૂર છે. જે રીતે ધ્વનિ અને પ્રતિધ્વનિ, ક્રિયા અને પ્રતિક્રિયા પરસ્પર રૂપાંતરિત અથવા નિર્મિત હોય છે તે જ પ્રમાણે આપણા કર્મોના પરિણામો આપણા પર લદાયાં હોય તો એમાં બડબડાટ અને ફરિયાદ કરવાની સાવ લઘુમનોવૃત્તિ અપનાવ્યા વગર સાહસિક મનોવૃત્તિ અપનાવવી જોઈએ. પરિણામો સહન કરવાની હિંમત કેળવવી જોઈએ. કોઈની સમક્ષ હાથ ફેલાવવો એ પ્રાર્થના નહિ, આપણી ગરીબી છે. બિનસાહસિક અને માનસિક રીતે દરિદ્ર લોકો જ પોતાની લઘુતાનો જોરજોરથી પરિચય કરાવે છે. સાહસિક અને વિચારશીલ લોકો તો તકલીફોથી બચવા માટે શ્રેષ્ઠ ઉપાયો શોધે છે અને સૂચવે છે.

ભૌતિક ગરીબીને 'દરિદ્રતા' કહે છે, જ્યારે આત્મિક ગરીબીને 'દુર્બળતા' કહે છે. આ બન્ને સ્થિતિ આવકાર્ય નથી. દરિદ્ર વ્યક્તિ શ્રમ અને પુરુષાર્થથી ભાગતો ફરે છે અને ધન મેળવવાની આજીજી કરતો હોય છે અને દુર્બળ વ્યક્તિ તપનો મહિમા સમજતો

નથી. મનોબળ વિકસાવીને હિંમતવાન બનવાને બદલે એ પોતાની સમસ્યાઓ હળવી બનાવવા માટે ઈશ્વર સમક્ષ આજીજી કરતો હોય છે અને પોતાની આજીજીને 'પ્રાર્થના' કહેતો હોય છે. આને પ્રાર્થના ન કહેવાય. હકીકતમાં પ્રાર્થના શ્રેષ્ઠતા પ્રાપ્ત કરવા માટે થવી જોઈએ. આપણે શ્રેષ્ઠ અને સન્માર્ગગામી બની શકીએ, અન્ધ માનવીઓની સેવા કરી શકીએ, તેમને સહાયરૂપ બની શકીએ અને આપણી સાથે તેમનો પણ યથાર્થ વિકાસ કરી શકીએ, તેવી યાચનાને પ્રાર્થના કહેવાય. સ્વામી રામતીર્થ કહેતા કે લોકહિતમાં કરેલી યાચના એ પ્રાર્થનાનો જ એક ભાગ છે. જ્યાં સ્વાર્થ છે, ત્યાં પ્રાર્થનાનું અસ્તિત્વ હોઈ જ ન શકે. સ્વાર્થ અને પ્રાર્થનાનું સહઅસ્તિત્વ સંભવી જ ન શકે. જે રીતે એક મ્યાનમાં બે તલવાર ન રહી શકે અને જે રીતે દિવસ અને રાતનું અસ્તિત્વ એક સાથે સંભવી ન શકે તે રીતે સ્વાર્થ અને પ્રાર્થના પણ સાથે રહી ન શકે. સરળ શબ્દોમાં સમજાવે કે સ્વાર્થભાવને 'માગણી' કહેવાય અને પરમાર્થભાવને 'પ્રાર્થના'.

સમર્પણ યોગ એ પ્રાર્થનાનું સૌથી સુંદર રૂપ છે. આપણે પરમાર્થભાવ અપનાવીને આપણું જીવન ઈશ્વરને સમર્પિત કરી દેવું જોઈએ. ઈશ્વરની ઈચ્છા-આદેશને જ પોતાની ઈચ્છા - આદેશ ગણવા જોઈએ. ભૌતિક જીવનમાં સુખશાંતિ પામવા માટે પુરુષાર્થ તો કરતા જ રહેવાનું, પરંતુ તેથી સર્જાતી મુશ્કેલીઓ, સફળતાઓ-નિષ્ફળતાઓને પણ ઈશ્વરની ઈચ્છા અને આદેશ જ માનવા જોઈએ. માન-અપમાન, અથવા લાભ-નુકસાન જેવી પરિસ્થિતિઓમાં આપણે તટસ્થ રહેવું જોઈએ. વિકટતાનો સમય આપણી કસોટીનો સમય છે એમ સ્વીકારી લેવું જોઈએ. આપણે સમજી લેવું જોઈએ કે ઈશ્વર આપણા અંતરનું ઊંડાણ માપીને આપણી પરીક્ષા કરી રહ્યો છે અને જોઈ રહ્યો છે કે આપણે એની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થઈ રહ્યાં છે કે નહિં. આ પ્રકારના ચિંતન અને વ્યવહાર વડે જ જીવન સરળ બની શકે અને મુસીબતો તુરંત લાગે. જીવનમાં ઈશ્વરને 'ભાગીદાર' બનાવવાથી જ વ્યક્તિ

આધ્યાત્મિક બને છે અને સુખ-દુઃખને એક ત્રાજવે તોલી શકવાને સક્ષમ બને છે. સમર્પણ યોગનો આ જ સૌથી મોટો લાભ છે. ઉચ્ચકક્ષાની પ્રાર્થના એટલે ઉત્કૃષ્ટ સમર્પણ યોગ. ગીતામાં પણ જણાવ્યું છે કે બધું જ પરમાત્માને અર્પણ કરી દેવું જોઈએ. બ્રહ્મણ્યાયાયાય કર્માણિ સંજ ત્યક્ત્વા કરોતિ યઃ સમર્પણ જ જીવનને પ્રાર્થનામય બનાવવાનો આદર્શ માર્ગ છે. ઈશ્વર પ્રત્યે શરણાગતિ દ્વારા જ મનને અદ્ભૂત શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. સામાન્ય પ્રાર્થના કરવાથી મળનારા ક્ષણિક લાભની સરખામણીએ સમર્પણ કરવાથી મળનારા લાભ અનેકગણા છે. સમર્પણ કરવાથી માત્ર એકાદ-બે સમસ્યાઓ જ નથી ઉકળી જતી, સંપૂર્ણ જીવન દિવ્ય બની જાય છે.

બંજાળના પ્રસિદ્ધ સ્વાતંત્ર્ય સેનાની અને સાધક શ્યામસુંદર ચક્રવર્તી ૧૯૦૬માં બર્માના ધાયરમો શહેરમાં નજરબંધ હતા ત્યારે તેઓએ એક પુસ્તિકા

પ્રતાપભાનું કૈફ્ય દેશના શ્વેતકેતુ રાખનો પુત્ર હતો. એણે પોતાના બધા શત્રુઓને દુરાવીને એમની બધી સંપત્તિ નાગરિકોમાં વહેંચી દીધી. આ કાર્ય કર્યા પછી એની કીર્તિ અને યશ વધ્યા. એ જોઈને એના મનમાં અહંકાર વધી ગયો. આવી ચિંતન દષ્ટિને લીધે એની પડતી થવા લાગી. શત્રુ કાળકેતુ અને બીજા રાખઓએ એક સાથે મળીને છળકપટથી પકડી લીધો અને બ્રાહ્મણો પાસે શાપ અપાવડાવ્યો. એથી એને બીજા જન્મમાં રાવણ બનવું પડ્યું. એના મંત્રી અને નાના ભાઈને કુંભકર્ણ અને વિભિષણના રૂપમાં જન્મ લેવો પડ્યો. લગભગ બધા જ અસુરોનો ઈતિહાસ એમ બતાવે છે કે એમની ચિંતન અને ચારિત્ર્યની વિકૃતિઓને લીધે જ તેઓ રાક્ષસ કહેવાયા. દેવોએ કદી પણ એવી ભૂલ કરી નથી, એટલે જ્યારે તેઓ સંગઠિત થયા ત્યારે વિજયી બન્યા છે.

લખી હતી-થૂ સોલિટ્યૂડ એન્ડ સૌરો. તેમાં તેઓએ મનની ગતિ - ઝડપનું જે વર્ણન કર્યું છે તે ખરેખર ઉલ્લેખનીય છે. તેઓ લખે છે, “મને લાગે છે કે સંપૂર્ણ સમર્પણનો પાઠ મારે પુષ્પ પાસેથી શીખવો જોઈએ, કે જે પોતાની ચિંતા કર્યા વગર બીજાઓની સતત સેવા કરે છે અને સમર્પણ વગરનું જીવન જીવવાનો કોઈ અર્થ જ નથી.”

આવું સમર્પણ જ્યારે સંપૂર્ણ બને છે, ત્યારે તે ઉચ્ચકક્ષાની પ્રાર્થના બની જાય છે. પ્રાર્થના માટે જરૂરી નથી કે આપણી ઈચ્છા કે જરૂરિયાત સંતોષાય જ. કારણ કે જ્યાં સંપૂર્ણ જીવન જ પ્રાર્થનામય હોય ત્યાં બીજું શું માંગવાનું રહે છે ? જ્યારે પ્રાર્થના અને પ્રાર્થના જ એકાકાર બને, અભિન્ન બને, ત્યાં એથી વધુ સારો યોગ કયો હોઈ શકે ? ક્ષેત્ર સમાપ્ત થઈ ગયા પછી કોણ કોના માટે, અને શું માગશે ? જ્યારે સાદક પોતાને જ સંતુષ્ટ માને છે અને તમામ વિપરીત પરિસ્થિતિઓનો ઈશ્વરનો કૃપા-પ્રસાદ તરીકે સ્વીકાર કરે છે ત્યારે કોઈપણ પ્રકારની આજીજી કે માંગણીનો પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી. આ સ્થિતિ પોતે જ એક પ્રાર્થના છે. સંકટ સમયમાં પણ માગણીરહિત સ્થિતિ એક પ્રકારની ઉચ્ચ અને આધ્યાત્મિક સ્થિતિ જ છે. સાદકને એવો વિશ્વાસ આ સ્થિતિમાં જ બેસે છે કે ઈશ્વર તેનું દરેક પ્રકારે કલ્યાણ કરશે જ. આવી સમર્પણની ભાવના જેણે અપનાવી હોય તેનું ઈશ્વર હંમેશા કલ્યાણ કરે જ છે. એટલે જ ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણએ જણાવ્યું છે -

યત્કરોષિ યદશનાસિ યજ્જુહોષિ દદાસિ યત્ ।
યતપસ્યસિ કૌન્તેય તત્કુરુષ્વ મદર્પણમ્ ॥

૯ - ૨૭

એટલે કે હે અર્જુન, તું જે કર્મ કરે છે, જે આહાર કરે છે, જે પૂજન કરે છે, જે દાન કરે છે, જે તપ કરે છે તે બધું જ મને અર્પણ કર.

આવો મનોભાવ અને લાગણી કોઈ સાધારણ વાત નથી. જ્યારે આપણે ઈશ્વરને નિઃસ્વાર્થ ભાવથી યાદવા લાગીએ છીએ, ત્યારે તે ભાવના ‘પ્રાર્થના’ તો

બની જ જાય છે, પરંતુ તે માટે સતત જાગ્રત રહેવું અતિ આવશ્યક છે. આપણે ઈશ્વર પ્રત્યે સદાય ભાવનામય રહીએ ત્યારે જ પ્રાર્થના જેવી ઉચ્ચ સ્થિતિ સર્જી શકીએ. આપણા ચિંતન, કર્મ અને વ્યવહારમાં ઈશ્વરની સ્મૃતિ સતત જળવાઈ રહેવી જોઈએ. એટલે જ બિશપ ઈનેશિયસ તેમના પુસ્તક ‘ધ આર્ટ ઓફ પ્રેયર’માં લખે છે, “જાગૃતિ સિવાય પ્રાર્થના શક્ય નથી. આપણા જીવનની દરેક પળ ઈશ્વરની સ્મૃતિમાં જ પસાર થવી જોઈએ. હરતા-ફરતા, ઉઠતા-બેસતા, સૂતા-જાગતા કે કોઈપણ કર્મ કરતી વેળા આપણા માનસપટલ પર ઈશ્વરની છબી જળવાઈ રહે તેવી સજાગતાને જ પ્રાર્થના કહેવાય”.

આવો જ વિચાર થોમસ માર્ટને તેમના પુસ્તક “થોડા ઈન સોલિટ્યૂડ”માં વ્યક્ત કર્યો છે. તેઓ કહે છે કે આધ્યાત્મિક જીવનની શરૂઆત આપણી સજાગતાથી થાય છે. પરંતુ આ સજાગતા કોના પ્રત્યે ? સ્વાભાવિક છે કે આ સજાગતા ઈશ્વર પ્રત્યે અને સાથોસાથ પોતાના પ્રત્યે હોવી જોઈએ. આપણું જીવન નીતિમય હોય, આપણા આદર્શો ઉચ્ચકક્ષાના હોય, જનસેવામાં આપણે રસ કેળવીએ એને જ તો ઈશ્વરત્વ કહે છે. આ સિવાય ઈશ્વર એટલે શું ? શબ્દોમાં એમની વ્યાખ્યા બીજી કઈ હોઈ શકે ? આચાર-વિચાર, કર્મ, જનસેવા, શ્રેષ્ઠ આદર્શો અને સમર્પણની ભાવના બળવત્તર બને તો તે ભાવના આપોઆપ પ્રાર્થના બને.

આમ, વિક્લાનોએ સાચું જ કહ્યું છે કે શબ્દો વ્યક્તિની દરિદ્રતાનો સંકેત કરે છે અને નિઃશબ્દ અવસ્થા વ્યક્તિના અંતઃકરણની મહાનતાનો સૂચક છે. વ્યક્તિ જ્યારે ઈશ્વરને પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરે છે ત્યારે તેની પ્રાર્થના શબ્દરૂપી નહિ, ભાવરૂપી બની જાય છે. એટલું હવે આપણે સરળતાથી સમજી શકીએ કે જે ઋષિઓએ પ્રાર્થનાની આવી આદર્શ વ્યવસ્થા બનાવવી હશે, સમજાવી હશે તેઓ જરૂર માનવ જીવન-દર્શનના તેજસ્વી અભ્યાસુઓ હશે.

ચાલી રહ્યો છે વિશ્વમાં ભયનો કારોબાર

દોરડું સાપ જેવું લાગે અને ઝાડી ઝાંખરામાં ભૂત છે એવો ભાસ થાય ત્યારે શરીરમાં કંપારી છૂટે છે. મન ભયભીત બની જાય છે. શરીર પરસેવાથી તરબોળ બની જાય છે અને હૃદયના ઘબકારા વધી જાય છે. આને જ ભય કહે છે. તે અજ્ઞાન વડે ઉત્પન્ન થાય છે. ભય એ આપણા જીવનનો મહાશત્રુ છે તથા સૌથી ખરાબ બીમારી અને સૌથી મોટું પાપ છે. માનસચિકિત્સકોના મત પ્રમાણે આ એક પ્રકારની મનોવ્યથા છે જેનો દુષ્પ્રભાવ વ્યક્તિથી માંડીને સામાજિક, આર્થિક અને બીજા અનેક ક્ષેત્રો પર જોઈ શકાય છે.

સામાન્ય રીતે વ્યક્તિની યુવાવસ્થામાં ભય પ્રવેશ કરવાની ઉતાવળ નથી કરતો, પરંતુ વૃદ્ધાવસ્થામાં તે રોગ બનીને ઉછરતો જોવા મળે છે. આપણા જીવનની તમામ શક્તિ, આપણી સુખાકારી અને કોમળ ભાવનાઓનું તે પતન કરે છે. આપણી સંવેદનશીલતાનો તે નાશ કરે છે. આતંકના સામ્રાજ્યમાં ભય એક ચક્રવર્તિ સમ્રાટની જેમ રાજ કરે છે. ભયની જીતમાં વ્યક્તિની હાર લખેલી છે. ભય એટલે વ્યક્તિની નિષ્ફળતાનો મૂળ મંત્ર. સાહસિક વ્યક્તિ ભયમુક્ત હોય છે, પરંતુ દુર્બળ વ્યક્તિ તેનો શિકાર બને છે. દુર્બળ વ્યક્તિને તે શંકા-કુશંકાનું ઈલામ ભેટ આપે છે. તેની સાથે સાથે દુર્બળ વ્યક્તિને ભય દ્વારા સર્વનાશની પણ ભેટ મળે છે. વિવિધ પ્રકારના મનોરોગ ભયને કારણે જ જન્મે છે.

આ તથ્યને વિલિયમ હોલ્કોમ્બ પોતાના શબ્દોમાં જણાવે છે. તેઓ કહે છે કે ભય એટલે સૌથી વધુ ગુસ્સાન કરનાર પરિસ્થિતિ અથવા મનોરોગ. ભયના અનેક કારણ છે. ભયના કોઈ પણ કારણ કે પ્રકાર વ્યક્તિના કાર્યોમાં નિશ્ચિત પણે બોજાડપ છે. વધુ પડતા ભયની આશંકા અથવા તો ભય દ્વારા સર્જાતો ત્રાસ કે પછી સામાન્ય શંકા ભયનો પ્રકાર ગમે તે હોય, તે ગુસ્સાનપ્રેરક જ છે. તેઓ આગળ જણાવે છે

કે ભયનું પ્રમાણ ઓછું હોય કે વધુ, તે આવકાર્ય તો નથી જ. ભય દ્વારા આપણી કાર્યશક્તિમાં કોઈપણ હદ સુધી અડચણ અને તકલીફો ઉત્પન્ન થાય છે. આ કારણે ભયગ્રસ્ત વ્યક્તિનાં અંગ-અવયવો નિસ્તેજ અને અસહાય બની જાય છે અને તેથી જ તેણે હાથમાં લીધેલું કોઈપણ કામ પૂર્ણ થતું નથી. ભયના ચિહ્નો અનેક સ્વરૂપોમાં શરીરની નસેનસમાં ફેલાઈ જાય છે. આથી શક્તિ-ઊર્જાનો વ્યય થાય છે અને વ્યક્તિ તેની સમર્થતા ગુમાવી બેસે છે.

હીરોસ ફ્લેચાએ ભયની સરખામણી એવા ઝેરીલા વાયુ સાથે કરી છે, જે અત્યંત ગુસ્સાનકારક હોય છે. ભય સાથે જ જીવનના ઉચ્ચતમ મૂલ્યોને નષ્ટ કરે છે. એનાથી માનવીનું શારીરિક, ચારિત્રિક અને આત્મિક પતન થાય છે અને માનવીના સુખમય જીવનનો અંત આવી જાય છે. ભય દ્વારા શરીરના ક્રિયાશીલ કોષો-તંતુઓ પોતાની ક્રિયાશીલતા ગુમાવી દે છે અને તેથી આપણી તકલીફોનો કોઈ પાર નથી રહેતો.

ભય એક એવા પાળેલા પ્રાણી જેવો છે કે જેનું પાલન આપણે આપણી ઈચ્છા વિરુદ્ધ કરી રહ્યાં છીએ અને આપણું સુષુપ્ત મન આપણને એનું પાલન કરવા મજબૂર કરે છે અને તેથી એ પ્રાણી પુષ્ટ બને છે. બાળપણમાં મા-બાપ અને અન્ય કુટુંબીજનોએ સર્જેલું ભયનું સ્વરૂપ આગળ જતાં વિકરાળ સ્વરૂપ ધારણ કરે છે.

એક સમય એવો આવે છે કે ભયના ચિહ્નો સ્પષ્ટ દેખાવા લાગે છે- જાણે કે વૃક્ષ પર કોતરેલાં શબ્દો. આપણી કોમળ લાગણીઓ પર તેનો ઊંડો પ્રભાવ પડે છે. આ કારણે જ અનેક યુવક-યુવતીઓ શંકા-કુશંકાનાં વમળોમાં અટવામાં કરે છે અને ભયભીત બનીને લાચારી અને વિમૂઢતામાં સપડાઈ જાય છે. બહારથી સ્વસ્થ અને સુંદર દેખાતી વ્યક્તિઓ ઘણીવાર અંદરથી અસ્વસ્થ હોય છે. દુર્ઘટના, બીમારી, અસફળતા, નિરાશા, હતાશા જેવી ભયરૂપી

તલવારો યુવાન-યુવતીઓના માનસ પર ખુલ્લી લટકતી હોય છે. આવી ભયગ્રસ્ત પરિસ્થિતિ ન તો સહન કરી શકાય છે ન તો તેનાથી પીછો છોડાવી શકાય છે. ભય હંમેશાં પડછાયાની જેમ આપણો પીછો કરે છે.

માનવી ભયથી મુક્ત થઈ શકતો નથી. ભયનાં મૂળ માનવીના માનસમાં ઊંડે સુધી ફેલાયેલાં હોય છે. આમ તો ભયને ભગાવી ફગાવી દેવાનો આપણો બાહ્ય પ્રયાસ હોય છે, પરંતુ અંદરજાનેથી આપણે ભયને આશ્રય આપતા હોઈએ છીએ. ભયનો રાક્ષસ તેના તમામ શસ્ત્રોનો ઉપયોગ કરીને આપણા મનને જકડી રાખે છે. એટલા માટે જ મનોવિસ્લેષકો જણાવે છે કે માનવીને સૌથી વધુ એ ચીજનું આકર્ષણ હોય છે, જે સૌથી વધુ ભય ઉત્પન્ન કરે છે અને આથી જ ભયનો વ્યાપાર ફૂલી-ફાલી રહ્યો છે.

વર્તમાન વિશ્વમાં જેનો વ્યાપાર સૌથી વધુ પ્રમાણમાં થઈ રહ્યો છે તે કોઈ ઉત્પાદિત ચીજ-વસ્તુ નથી, પરંતુ તે છે 'ભય'. આપણે જેને આધુનિક સભ્યતાનો ગઢ માનીએ છીએ તે પશ્ચિમી સમાજ ભયની વેચાર-ખરીદીનું એક વિશાળ બજાર બની ગયો છે. ત્યાં એવી સ્થિતિ સર્જાઈ છે કે, 'વધુ ભય ઉત્પન્ન કરો, વધુ સફળ બનો.' છેલ્લાં પાંચ વર્ષમાં હોલીવૂડમાં જેટલી ફિલ્મોનું નિર્માણ થયું છે, તે તમામમાં ભય અને આતંકને વ્યાપક પ્રમાણમાં ચીતરવામાં આવ્યા છે.

હોલીવૂડની પ્રસિદ્ધ ફિલ્મ નિર્માતા કંપની ટ્વેન્ટીએથ સેન્યુરી ફોક્સની જ વાત કરીએ. આ કંપનીએ અત્યાર સુધીના ખલનાયકોથી પણ વધુ ભયંકર ખલનાયકોના પાત્રોની શોધનું અભિયાન ચાલુ રાખ્યું છે. તે કંપની હંમેશા એવા ખલનાયકો શોધી લાવે છે જે અગાઉના ખલનાયક કરતા વધુ ગંભીર ખલપાત્ર ભજવી શકે. ઉદ્દેશ એ છે કે દર્શકોમાં વધુ ને વધુ ભય-ફફડાટ ફેલાવવાં. જે જેટલો વધુ ભય ઉત્પન્ન કરી શકે, તે વધુ સફળ ગણાશે તેવો તર્ક પશ્ચિમી સમાજમાં ફેલાયો છે. હોલીવૂડની ફિલ્મોના નિર્માતાઓ માટે આ કડવી, પરંતુ સાચી હકીકત સાબિત થઈ છે.

છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોમાં ત્યાં જેટલી બહુચર્ચિત ફિલ્મો બની, તે ચરિત્ર પાત્રો થકી નહિ, પરંતુ જોતાં જ કંપારી ભયથી છૂટી જાય તેવા કારણે સફળ બની. અનેક ફિલ્મોમાં અગાઉના કોઈ વિશેષ યુગમાં વિચરતા વિશાળકાય પ્રાણીઓને દાનવો તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા, જે દર્શકોને ભયભીત કરે છે. આવી તો અનેક ફિલ્મો હાલમાં બની. ગોડઝિલા, જુરાસિક પાર્ક, માર્સ ઈપેન્ડર, લાસ્ટ એમ્પરર, ઈંડિપેન્ડન્સ ડે, ટાઈટેનિક વગેરે જેવી ફિલ્મોમાં ભયને કેન્દ્રસ્થાન ન આપ્યું હોત તો કદાચ આ ફિલ્મોને ધારી સફળતા ન મળી હોત. રાલ્ફ સિયોનીની નેવરસ્ટ ટાર્ગેટને પણ આજ કારણોસર સફળતા મળી. આ ફિલ્મમાં માનવ-બોંબના કરતૂતો દર્શાવવામાં આવ્યાં છે. સ્ટીફન સ્પિલબર્ગની બહુચર્ચિત ફિલ્મ જુરાસિક પાર્ક એકલા યુરોપમાં જ પ્રથમ ચરણમાં ૧૮૦ કરોડ ડોલરનો વેપાર કર્યો. આ પ્રકારની અન્ય ફિલ્મો જેવી કે સ્પીડ, ઝીરો, વોલ્કેનો, ટોર્નેડો વગેરે પણ આ દષ્ટિબિંદુને કારણે જ સફળ રહી. છેલ્લાં પાંચ વર્ષમાં બનેલી ૧૩

મેઘનાદે લક્ષ્મણ પર ભયંકર શક્તિનો પ્રહાર કર્યો ત્યારે તેઓ મૂર્છિત થઈ ગયા. હનુમાનજીએ સંજીવની લાવીને મૂર્છા દૂર કરી ત્યારે જગ્યા. જ્યારે ફરીથી મેઘનાદની માયાવી બળનો સામનો કરવા આવ્યા ત્યારે તેમના પર કોઈ અસર થઈ નહિ. વડીલોના વચનોથી એમનામાં વિશ્વાસ અગૃત થયો. દઢ સંકલ્પ સાથે તપ કરીને મેળવેલી શક્તિ અસુરોનો સંહાર કરવામાં લગાડી. એ સામર્થ્ય પહેલાં હતું પણ આત્મવિશ્વાસ નહોતો. મેઘનાદની માયાનો અને અસુરત્વનો જેવી રીતે લક્ષ્મણે નાશ કર્યો એ પ્રમાણે પોતાના સામર્થ્ય અને ઈશ્વરીય સત્તાનો પોતાની અંદર વાસ છે એમ માનીને એનો ઉપયોગ કરનાર કદી લક્ષ્મણમાં ફસાતો નથી. તે માયાનાં બંધનોને તોડી નાખે છે.

સુપરહિટ ફિલ્મમાંથી ૯ ફિલ્મોનું દષ્ટિબિંદુ પણ ભયનું કેન્દ્રસ્થાન જ છે. એક ધારણા પ્રમાણે ભયના વ્યાપારનો આંકડો ૨૦૦ અરબ ડોલરને વટાવી ગયો છે.

જ્યોર્જ બર્નાડ શો કહેતા કે મનોભાવ કંઈ બજારમાં વેચાતી ચીજ નથી, પરંતુ આજના અર્થશાસ્ત્રએ એમના આ કથનને શિષિસિન કરાવ્યું છે. આ 'ભય'ને કારણે જ તો શેર-સહીત બજાર ફૂલ્યું-ફાલ્યું છે. ૧૯૯૬માં બનેલી શેરબજારની એક ઘટના તો લોકો ક્યારેય ભૂલી નહિ શકે. એવી અફવા ફેલાઈ હતી કે ટેંગ શિયાઓ ફિંગ મૃત્યુ પામ્યા છે. અફવા ફેલાતા જ હોંગકોંગનો હેંગ શેર આંક ૧૩૦૦થી પણ નીચે ઉતરી ગયો. આને કારણે ૬૭ અરબ ડોલરની રકમ ડૂબમાં ગઈ. ૧૧ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૧ની ઘટના પછી અમેરિકાનો 'નેસ્ડેક' કેટલાય દિવસો સુધી બંધ રહ્યો. ભય અને આતંકે અમેરિકાના અર્થતંત્રને પાયાથી હચમચાવી મૂક્યું છે. બીજા વિશ્વયુદ્ધ પછી જાપાનમાં પહેલી વાર શેર બજારને ૩૩% જેટલું ભારે નુકશાન થયું. ભારતમાં પણ શેરબજારની સ્થિતિ સારી નથી જ. કેટલીક આતંકવાદી ઘટનાઓએ વિશ્વભરનું આર્થિક બજાર ડહોળી નાખ્યું છે.

ભયનું વેચાણ રંગ-બેરંગી ચિત્રો દ્વારા અથવા કાળી શાહીથી સભર શબ્દોમાં પણ થાય છે. હેરી પોટરના કોમિક્સ દુનિયાભરના બાળકોમાં લોકપ્રિય છે. એ સાહિત્યમાં એક એવા દૈત્યની કલ્પના કરવામાં આવી છે જે બાળકોના કુમળા માનસમાં ભય ફેલાવી દે. તેનું વેચાણ પ્રતિદિન વધતું જાય છે. એક સર્વેક્ષણ પ્રમાણે અમેરિકામાં ૯૦% વધુ કોમિક્સ ભયપ્રેરક વિષયો પર આધારિત હોય છે. આમ તો કેટલાક ઉપદેશાત્મક કોમિક્સ પણ સારો વેચાણ વ્યાપ ધરાવે છે. પરંતુ તેમાં પણ ધાર્મિક ભય કેન્દ્રસ્થાને જોવા મળે છે. ન્યુઝવીક, ટાઇમ વગેરે જેવા મુખ્ય અને વિશ્વવિખ્યાત સામયિકોમાં પણ ભય અને આતંકને કેન્દ્રસ્થાને રાખવામાં આવ્યાં છે. અમેરિકાના વર્લ્ડ ટ્રેડ સેન્ટર પર થયેલા આતંકવાદી હુમલાઓ પછી આવા સામયિકો-સાહિત્યોનાં

વેચાણમાં વ્યાપક વધારો થયો છે, કારણ માત્ર એ કે તેમાં 'ભય' કેન્દ્રસ્થાને છે.

આપણાં માણસ પર ભયનો ઘણો મોટો પ્રભાવ પડે છે. માત્ર વ્યક્તિ જ નહિ, આખો સમાજ અને આખું રાષ્ટ્ર સંકટ સમયે ભયગ્રસ્ત બની જાય છે. ૮૦ના દાયકામાં અમેરિકામાં પણ ભયનું વાતાવરણ ફેલાયું હતું. કારણ કે તેને સોવિયત સંઘ દ્વારા નાશ પામવાની શંકા હતી. આજે અમેરિકા આતંકવાદ તેમજ જૈવિક યુદ્ધ દ્વારા વિનાશની શંકાથી આતંકિત છે. આખું વિશ્વ સાયબર યુદ્ધની કલ્પનાથી ભયગ્રસ્ત છે. આ પહેલાં ૮૦ના દાયકામાં આઈ.સી.બી.એમ. અને ૮૦ના દાયકામાં પરમાણુશસ્ત્રોએ ભયનું વાતાવરણ સર્જ્યું હતું.

આપણી બધી તકલીફોના મૂળમાં 'ભય' રહેલો છે. આપણને ઘણું નુકસાન થયું છે. ભય જેવી મનોવૃત્તિ લાગણીનો નાશ કરે છે અને પ્રગતિને અવરોધે છે. ભય એટલે સ્વયં પર અવિશ્વાસ અને જ્યાં સુધી સ્વયં પર વિકાસ નહિ હોય ત્યાં સુધી વિકાસ કેવી રીતે થશે ? જીવન ક્ષણિક અને અનિશ્ચિત છે. માત્ર સાહસ વડે આવી અનિશ્ચિતતાને જીતી શકાય. સાહસ અને નિર્ભયતા જ સફળતાનું રહસ્ય છે.

સાચી યાત તો એ છે કે આપણે માત્ર પાપ અને લાલચથી ભયે રાખવો જોઈએ. સંસારના બંધનના પરિણામો ભયંકર હોય છે. માયાજાળનું 'આકર્ષણબળ' અત્યંત પ્રબળ હોય છે. આપણાં સત્કર્મો જ આપણને ભયથી દૂર રાખશે. એવું માનવાની કોઈ જરૂર નથી કે સત્કાર્યો કરીશું તો જીવન મુશ્કેલીઓથી ભરાઈ જશે. આવા ભયને દૂર કરીને સદાય દૃઢતાપૂર્વક શુભ વિચારો અને ચિંતન કરવા જોઈએ. ભય એટલે પરાજય અને સાહસ એટલે વિજય આ તથ્ય પર વિચાર કરવાની જરૂર છે. ઈશ્વર પર વિશ્વાસ રાખવાથી જ ભયમુક્ત થવાશે. તેથી આપણે હંમેશા ઈશ્વરનું સ્મરણ કરવું જોઈએ અને નિર્ભય બનીને આપણા લક્ષ્ય તરફ વધવું જોઈએ.

યજ્ઞ વિના લોક નથી તો પરલોક ક્યાંથી ?

(ગીતાના ચોથા અધ્યાયની યુગાનુકૂળ વ્યાખ્યા-બારમી કડી)

ગતાંકમાં શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાના ચોથા અધ્યાયના પચીસથી ત્રીસ શ્લોક સુધીની તેમજ બાર પ્રકારના યજ્ઞોની ચર્ચા કરી હતી. માનવીની આંતરિક ક્રિયાઓ તથા બાહ્યરંગી સંબંધો સાથે સંકળાયેલા બાર પ્રકારના યજ્ઞોની વ્યાખ્યાની સાથે માનવીએ પોતાનું જીવન યજ્ઞમય કેવી રીતે બનાવવું જોઈએ તે પણ સમજાવવામાં આવ્યું હતું. વિચારોને ઈશ્વર સમક્ષ રજૂ કરવા માટે, મનમંથન કરીને પોતાની પાત્રતા વિકસિત કરવા માટે તેમજ અનંત સાથે અનુસંધાન કરવા માટેના યજ્ઞોના આ ત્રણ ઉદ્દેશ પણ સમજાવવામાં આવ્યા હતા. યજ્ઞભાવથી આચરેલાં કર્મ દિવ્યકર્મ બને છે. ગતાંકમાં આ બાર યજ્ઞોને વિસ્તારપૂર્વક સમજાવવામાં આવ્યા હતાં. ઈશ્વર કહે છે કે યજ્ઞનો મર્મ સમજનાર સાદક યજ્ઞો દ્વારા પોતાના તમામ પાપોનો નાશ કરી શકે છે. હવે એકત્રીસમા શ્લોકને એક વ્યાપક પરિપ્રેક્ષ્યમાં સમજવાનો પ્રયાસ કરીએ.

યજ્ઞશિષ્ટામૃતભુજો યાંતિ બ્રહ્મ સનાતનમ્ ।

નાયં લોકાંડસ્તયજ્ઞસ્ય કુતોડન્યઃ કુરુસત્તમ્ ॥

“હે કુરુશ્રેષ્ઠ અર્જુન ! યજ્ઞમાં વધેલા અમૃતનો અનુભવ કરનાર યોગીજન સનાતન પરબ્રહ્મ પરમાત્માને પ્રાપ્ત થાય છે અને યજ્ઞ નહિ કરનાર માનવી માટે તો આ મનુષ્યલોક જ સુખદાયી નથી તો પરલોક કેવી રીતે સુખદાયી નીવડે ?”

મહાયજ્ઞૈશ્ચ યજ્ઞૈશ્ચ

અહીં એક લઘુકથા પ્રસ્તુત છે, જે પૂજનીય માતાજી ઘણીવાર ‘મહાયજ્ઞ’ની વ્યાખ્યાના સંદર્ભમાં સંભળાવતા અને ઉપરોક્ત શ્લોકના ભાવાર્થને સ્પષ્ટપણે સમજાવતા. મહાભારતમાં રાજસૂય યજ્ઞની વાત આવે છે. તેમાં એક નોળિયાનો પ્રસંગ પણ વર્ણવ્યો છે. રાજસૂય યજ્ઞ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની હાજરીમાં યોજવામાં આવ્યો હતો. આ યજ્ઞ યુધિષ્ઠિર સહિત પાંડવો દ્વારા યોજાયો હતો. સૌ ગર્વ કરી રહ્યા હતા કે “પ્રસંગ અમારા કારણે જ સફળ રહ્યો. અમે આટલું દાન લાવ્યા અને અમે આટલું ભોજન કરાવ્યું. અમે સત્તાવીસ અશ્વમેધ યજ્ઞ કરાવી ચૂક્યા છીએ અને વાજપેય યજ્ઞ પણ કરાવ્યો છે. હમણાં હમણાં એક અશ્વમેધ યજ્ઞ તો અમે તિરુપતિમાં કરાવ્યો છે. ક્યારેક ક્યારેક તો અમને એમ લાગે છે કે આ બધું અમે જ કર્યું છે.” ગુરુસત્તાના પ્રતાપ વડે જ જે કાર્ય સિદ્ધ અને સફળ થયું હોય તેમાં વળી અહંકાર શાનો રાખવાનો ? પણ આવું તો ઘણીવાર બનતું હોય છે અને પાંડવો સાથે

પણ આવું જ થયું. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને થયું કે ક્યાંકને ક્યાંક કોઈ ખામી જરૂર રહી ગઈ છે અને એટલે જ તો આ અહંકાર સર્જાયો છે અને એવું લાગે છે કે આ યજ્ઞ સંપૂર્ણ ભાવના-લાગણીથી નથી થયો. શ્રીકૃષ્ણ બધાને યજ્ઞસ્થળ પાસે લઈ ગયા. ત્યાં બધાએ એક વિચિત્ર પ્રાણી જોયું. ત્યાં એક નોળિયાનો હતો જેનું અડધું શરીર સામાન્ય અને અડધું સોનાનું હતું. સૌ એ વિલક્ષણ પ્રાણીને જોઈ રહ્યા હતા. સૌ કોઈ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને પૂછવા માગતા હતા કે આ શું છે અને આવું કેવી રીતે બને. ભગવાને નોળિયા સાથે એની જ ભાષામાં વાત કરી. નોળિયાએ પણ એવી જ ભાષામાં વાત કરી જે માનવોને સમજી શકાય. એણે કહ્યું, “પહેલાં મેં પણ આવા જ એક મહાયજ્ઞમાં ભાગ લીધો હતો. એનાથી મારું અડધું શરીર સોનાનું બની ગયું. અહીં પણ એ આશાએ આવ્યો છું કે મારું બાકીનું અડધું શરીર પણ સોનાનું બની જાય. પરંતુ એવું બન્યું નથી.”

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણએ નોળિયાને પૂછ્યું, “પહેલાં એ જણાવ કે એ યજ્ઞ કેવો હતો.” નોળિયાએ જણાવ્યું, “એક બ્રાહ્મણ પરિવાર અનુષ્ઠાન કરી રહ્યો હતો. ભયંકર દુષ્કાળ જેવી સ્થિતિ હતી. એવી આકરી સ્થિતિમાં તેઓએ નવ દિવસ પછી વધેલું ભોજન લેવાનો વિચાર કર્યો હતો. નવ દિવસ પછી પૂર્ણાહુતિ કરીને જેવા એ લોકો ભોજન લેવા બેઠા કે ત્યાં જ એક ચાંડાલ આવ્યો. ચાંડાલે કહ્યું કે તેને ભૂખ લાગી છે તેથી મને પણ ખાવાનું આપો. બ્રાહ્મણે પોતાનું ભોજન

ચાંડાલને આપી દીધું. ભોજન લીધા પછી ચાંડાલે કહ્યું, “પેટ ભરાયું નથી, હજી પણ બહુ ભૂખ લાગી છે.” બ્રાહ્મણના બે દીકરાઓએ તેમનો ખોરાક ચાંડાલને આપી દીધો. ચાંડાલે બ્રાહ્મણને પૂછ્યું, “હે બ્રાહ્મણ, હવે તમે શું ખાશો ?” બ્રાહ્મણે કહ્યું, “કશું નહિ, પાણી પીને પારણાં કરી લઈશું. માની લઈશું કે ઈશ્વરની આ જ ઈચ્છા હશે. અમારે ત્યાં આવેલા અતિથિ દેવ આમ ભૂખ્યા ચાલ્યા જાય તે કેવી રીતે ચાલે ?” ચાંડાલે ભોજન પૂરું કરી લીધા પછી બ્રાહ્મણને આશીર્વાદ આપ્યા. પછી તેણે કોગળા કરીને ભોજનતૃપ્તિનો ભાવ પ્રકટ કર્યો. નોળિયાએ આશ્ચર્યચકિત પાંડવો અને શ્રીકૃષ્ણને આગળ જણાવ્યું, “જે સ્થાન પર ચાંડાલે કોગળા કર્યા હતા ત્યાં ખોરાકના કેટલાંક કણ પડ્યા હતા. હું ત્યાં જ આળોટ્યો અને તેથી મારું અડધું શરીર સોનાનું બની ગયું. મેં એ પણ જોયું કે સાધુને નમન કરવા માટે બ્રાહ્મણ પરિવારના સભ્યો ઝૂક્યા અને સ્થિર થયા ત્યાં જોયું તો ખુદ તેમને નારાયણ હરિના દર્શન થયા. બ્રાહ્મણ પરિવારની યજ્ઞવૃત્તિની પરીક્ષા કરવા માટે સ્વયં ભગવાન સાકાર પ્રગટ થયા હતા. પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં પણ જેમની યજ્ઞવૃત્તિ જીવિત હોય, જે અર્પણની આશા રાખતું હોય, જેની ભાવનાઓ યથાર્થ હોય તે જ સાચા અર્થમાં દેવતા હોય છે અને દેવતાઓ હોય ત્યાં દુકાળ હોઈ જ ન શકે એવું શ્રી નારાયણ હરિના જણાવતા જ આકાશમાં ઘેરા વાદળો છવાયા અને થોડીવારમાં તો વર્ષા થઈ. આમ ઈશ્વરે દુકાળ દૂર કર્યો. આવો યજ્ઞ ફરી વાર થાય તેની પ્રતીક્ષા હું યુગોથી કરતો આવ્યો છું. મારું દુર્ભાગ્ય છે કે આ યજ્ઞમાં હાજર હોવા છતાં મારું બાકીનું શરીર સોનાનું બની શક્યું નથી. હવે મારે સોનાના અડધા શરીર સાથે જ પાછા જવું પડશે.” આમ કહીને નોળિયો ચાલ્યો ગયો. શ્રીકૃષ્ણએ હતાપ્રભ પાંડવોને કહ્યું, “જોઈ લીધો તમે તમારો પ્રતાપ ?” પહેલાં યજ્ઞનો મર્મ સમજો અને તો જ તમે યજ્ઞના સાચા અર્થમાં યજ્ઞમાન બની શકશો. પાંડવોનો અહંકાર ઓગળી ગયો અને તેઓએ યજ્ઞમય જીવનનો અર્થ જાણ્યો.

શાસ્ત્ર કહે છે, “મહાયજ્ઞૈશ્ચ યજ્ઞૈશ્ચ બ્રાહ્મી યં ક્રિયતે તનુઃ” યજ્ઞોમાં પણ મહાયજ્ઞ એવા કર્મને કહેવાય જે વ્યક્તિને બ્રાહ્મણત્વના પદ પર વિરાજમાન

કરે અને એના જીવનને બ્રાહ્મણપ્રધાન કરી દે. બ્રાહ્મણત્વ એટલે મનુષ્યાદની આલોચના કરી રહેલા જાતિ-વર્ણ પર વર્ગીકૃત થયેલા બ્રાહ્મણ નહિ, પરંતુ જ્ઞાનસભર અને દેવતાઓની રીતિનીતિ અનુસાર જીવન જીવતા બ્રાહ્મણ. યોથા અધ્યાયની પ્રારંભિક ટિપ્પણીમાં ગુણ-કર્મ પ્રમાણે ચાર વર્ણોની ચર્ચા (શ્લોક ૧૩) ભગવાને કરી છે. જો આપણે એ ચર્ચા સમજી શકીએ તો આપણે યજ્ઞ મહાયજ્ઞનો મર્મ પણ સમજી શકીએ.

યજ્ઞાવશિષ્ટ પરમ પુણ્યદાયી

આ પૂર્વે ત્રીસમા શ્લોક સુધી જુદા જુદા માધ્યમથી ‘યજ્ઞ’નો અર્થ સમજાવતા સમજાવતા ભગવાન ઉપરોક્ત કથાનો સાર આ પ્રમાણે વર્ણવે છે, “યજ્ઞના શોષ અમૃતનો અનુભવ કરનાર યોગીજનને પરબ્રહ્મ પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થાય છે.” માનવજાતિની અને સમાજની સેવામાં કરેલાં કાર્યો જ સર્વોત્તમ યજ્ઞ છે. જેના પરિણામે જે આત્મસંતોષ, કીર્તિ અને ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત થાય છે તે જ શ્રેષ્ઠ યજ્ઞ છે. ‘પ્રસાદ’ પણ તેને જ કહેવાય જે આગળ સમજાવેલા બાર પ્રકારના યજ્ઞોનો કર્મફળ તરીકે પ્રાપ્ત થાય. શરત માત્ર એ છે કે આ બધા યત્ન કોઈપણ પ્રકારની લાલચ રાખ્યા વગર સંપન્ન કર્યા હોય. ‘પ્રસાદ’નો સાચો અર્થ જાણવો જોઈએ. જે પદાર્થ અથવા તત્ત્વ માનસિક શાંતિ આપે, મનને તૃપ્ત કરે અને તુષ્ટિ સંતોષે એને જ પ્રસાદ કહેવાય. આમ, યજ્ઞમય જીવન આપણી તમામ લાલચ અને વાસનાનો નાશ કરીને આપણને અવર્ણનીય શાંતિનો અનુભવ કરાવે છે. આજે આખું વિશ્વ જે શાંતિ ઝંખે છે તે યજ્ઞમય જીવન અપનાવવાથી જ મળી શકે. ઈચ્છાઓ, લાલચ અને વાસનાનો નાશ થતાં જ આપણે ઈશ્વરીય ચેતનામાં એકાકાર થઈ શકીએ.

ભગવાન આગળ સમજાવે છે. “હે કુરુશ્રેષ્ઠ, યજ્ઞ નહીં કરવા માગતા લોકો માટે તો લોકનું હોવું પણ નહિવત્ (નાયં લોકોડસ્ત્યજ્ઞસ્થ) છે ત્યાં પરલોકની તો વાત જ ક્યાં કરવી (કુતોડન્યઃ) એક જ પંક્તિમાં ભગવાન સત્યતાનો પરિચય કરાવે છે અને તે છે : જે વ્યક્તિ સમર્પણ (યજ્ઞ) ભાવથી કર્મ કરવા તૈયાર નથી તેને ન તો આ સંસારમાં લાભ, સંતોષ અને પ્રસન્નતા-તૃપ્તિ પ્રાપ્ત થાય છે ન તો મૃત્યુ પછી તેને શાંતિ મળે છે. સાચી પ્રસન્નતા જ સફળ જીવનની ચાવી છે.

યજ્ઞભાવ સાથે ઉદ્યમપૂર્વક કર્મ કરતા રહેવું જોઈએ. (કુર્વન્નેવેહ કર્માણિ....ઉપનિષદ) જે સમાજ અથવા રાષ્ટ્રમાં માણસો વિલાસી, સ્વાર્થી, વિચારહીન, ઉદ્ભટ અને અતિ મહત્વાકાંક્ષી હશે તે સમાજ અથવા રાષ્ટ્રની પ્રગતિ ક્યારેય નહિ થાય. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સાફ શબ્દોમાં જણાવે છે કે આવા સમાજનો વિકાસ સંભવિત જ નથી. આવા સમાજને સબળ નેતૃત્વ પૂરું પાડનાર શાસક જ ન મળી શકે અને તેથી શાંતિ સ્થાપી જ ન શકાય. ઔદ્યોગિકરણ, તકનીકી વિકાસ અને આધુનિકીકરણ તમે તેટલું થયું હોય, પરંતુ શાંતિ તો ન જ મળે.

જીવનમાં ત્યાગનું મહત્વ છે, ભોગનું નહિ

ચોથા અધ્યાયના એકત્રીસમા શ્લોકમાં આજની સ્થિતિની કેટલી સચોટ ચર્ચા કરી છે. ભગવાન વારંવાર એક જ વાત કરે છે કે બાહ્ય સુખમાં કોઈ શાંતિ નથી. તેમાં તો માત્ર અસંતોષ, અતૃપ્તિ અને ભ્રેષ્ટતા જ જોવા મળે છે. આજે સમગ્ર માનવસમાજ વાંધા (સ્ટ્રેસ) નામની મહાવ્યાધિનો ભોગ બનેલો છે. જેને જોઈએ તે દેખાવે તો સ્વસ્થ, પરંતુ અંદરથી ક્ષતિગ્રસ્ત તણાવને કારણે અસ્વસ્થ જણાય છે. એક અજ્ઞાત ભય આપણને સતાવે છે. ભૌતિક જીવનમાં આપણને ભલે તમે તેટલી સફળતા મળી હોય, પરંતુ આપણું આધ્યાત્મિક જીવન સાવ શુષ્ક બની ગયું છે. આપણા કર્મો ચક્રાહીન બની ગયાં છે તે જ આ પીઠાદાયક પરિસ્થિતિનું કારણ છે. માત્ર ત્યાગની ભાવના જ સમાજ અને રાષ્ટ્રનું ઉચિત પુનઃનિર્માણ કરી શકશે. એક સમયે અત્યંત જાગ્રત, કર્મનિષ્ઠ અને જગતનો ગુરુ ગણાતો ભારત દેશ આજે સાંસ્કૃતિક દૃષ્ટિએ પરાધીન અને સૌથી બ્રષ્ટ દેશ બની ગયો છે. એની કાર્યકુશળતાને જાણે કે કાર્ટ લાગી ગયો છે. યજ્ઞમય જીવનની ઉપેક્ષા, પરમાર્થની ઉપેક્ષા, સત્કાર્યોની ઉપેક્ષા અને એકાકી - સ્વાર્થી જિંદગી જીવવાની રીત-ભાતને કારણે આપણને સહન કરવાનો વારો આવ્યો છે. માત્ર શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા જ આજની યુવાશક્તિને અને ભાવિ પેઢીને યજ્ઞમય જીવન અપનાવવાની સલાહ આપે છે. ગીતા આજની પેઢીને સંકેત આપે છે કે આ જીવનને સુખમય અને સંતોષજનક બનાવવું હોય તો અતૃપ્તિ, અસંતોષ અને વાસનાની મોહજાળમાંથી મુક્ત થવું પડશે. “તેન ત્યક્તેન ભુજ્જથા” (ઈશાવાસ્થોપનિષદ)ની આ

ઉક્તિ પ્રમાણે જીવનમાં ત્યાગની ભાવના કેળવવી જોઈએ. આજના પશ્ચિમ સમાજનું અનુકરણ કરી રહેલ અને કમ્પ્યુટર યુગમાં જીવી રહેલ પેઢીએ ખરેખર આનંદની અનુભૂતિ કરવી હોય અને માનસિક શાંતિ મેળવવી હોય તો તેણે પોતાની જીવનશૈલી સમૂળગી બદલવી પડશે એવો સંદેશ આપણને ગીતામાંથી મળે છે.

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવે યજ્ઞવિજ્ઞાનને પુનઃપ્રતિષ્ઠા અપાવી છે અને યજ્ઞને એક મહત્વના દર્શન તરીકે સ્થાપિત કર્યું છે એ સ્વીકારવામાં કોઈ અતિશયોક્તિ નથી. અંધકારયુગ હજારો વર્ષોથી ચાલતો આવ્યો છે. બુદ્ધ અને શંકરાચાર્યના આગમન પછી પણ યજ્ઞની માત્ર ઉપરછલ્લી પૂજા થતી રહી છે અને યજ્ઞરૂપી શબ્દનો અનર્થ થતો રહ્યો છે. ભારતીય સંસ્કૃતિના ધિતા સમાન યજ્ઞને પરમપૂજ્ય ગુરુદેવે લોકોની વિચારસરણીમાં, દૈનિક જીવનમાં અને ભક્તિયુક્ત શૈલીમાં સ્થાન અપાવ્યું કે જેથી સતયુગી વાતાવરણ સર્જાય. એમના જીવનના શુભારંભથી માંડીને અંત સુધી અને એમના મહાપ્રયાણ પછી પણ એમના દરેક તર્ક, વિચાર-નિર્ધારણમાં આપણને યજ્ઞનું તત્ત્વદર્શન સમાવિષ્ટ થયેલું જોવા મળે છે. પરમપૂજ્ય ગુરુદેવે અગ્નિને શિક્ષક સમાન ગણાવીને અગ્નિહોત્રનો સાચો અર્થ દરેકને સમજાવ્યો છે. અગ્નિહોત્ર એક માત્ર યજ્ઞ નથી, પરંતુ યજ્ઞ એક મહાન અર્થમાં સમજી શકાય એવી પરિભાષા છે. આ સંદર્ભ પર તેમણે ગાયત્રી યજ્ઞ વિધાન, યજ્ઞનું જ્ઞાન-વિજ્ઞાન વગેરે જેવી ગ્રંથમાળાઓ એવા સમયે લખી કે જ્યારે યજ્ઞના નામે આડંબર, પંડાવાદ અને લૂંટફાટ જેવા દુષ્કૃત્યો અને કુવિચારો પ્રવર્તતા હતા.

યજ્ઞ એક દર્શન

તેઓ અખંડ જ્યોતિ પત્રિકામાં લખે છે, “જે રીતે યજ્ઞકુંડમાં અગ્નિ પ્રકાશિત હોય છે, તે જ રીતે અંતઃકરણમાં જ્ઞાનાગ્નિ, ઈંદ્રિયોમાં તાપાગ્નિ અને દેહમાં કર્માગ્નિ પ્રજ્વલિત રહેવો જોઈએ, અને એ જ યજ્ઞનું આધ્યાત્મિક રૂપ છે. સંકુચિતતા, સ્વાર્થ અને અહમ્મને એવા દિવ્ય અગ્નિમાં હોમી દે છે. જેના બદલામાં દરેક જાને નારાયણનું પદ મળી શકે.” (એપ્રિલ, ૧૯૮૧, પાન ૪૯). આ ક્રમમાં આગળ તેઓ યજ્ઞને વિશ્વનું સર્વોત્તમ દર્શન ગણાવીને સમજાવે

છે, “યજ્ઞમાં સમાવિષ્ટ વિચારો અને પ્રેરણા જ શ્રદ્ધા પરિશોધન અને આદર્શોની પ્રતિષ્ઠાનાં સશક્ત માધ્યમ છે. યજ્ઞમાં સમાવિષ્ટ વિચારધારામાં મનુષ્યને શ્રેષ્ઠ, ઉદાર અને ઉદાત્ત બનાવવામાં તમામ તત્ત્વ સમાયેલાં છે. વિવાદોથી મુક્ત અને બોધગમ્ય દર્શનની શોધ કરવી હોય તો તે યજ્ઞ-દર્શન હોઈ શકે.” (અખંડ જ્યોતિ સપ્ટેમ્બર ૧૯૮૧, પાન ૪૭). તેઓ લખે છે, “દાન, દેવપૂજન અને સમર્પણનું યજ્ઞીય દર્શન માણસને ઉદાર અને ઉદાત્ત બનાવવામાં દરેક દષ્ટિએ સક્ષમ છે. આ ત્રણ સિદ્ધાંતોમાં માનવીના વિકાસની અમર્યાદિત શક્યતાઓનો સમાવેશ થયો છે.” (ઉપરોક્ત પાન ૪૯).

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ આ પ્રકારે યજ્ઞનું મહત્ત્વ સમજાવતા પોતાના કથનને આ શ્લોકોમાં વ્યક્ત કરે છે. જે યજ્ઞના અમૃતનો લ્હાવો લે છે તેને જ સનાતન બ્રહ્મ પ્રાપ્ત થાય છે. (યજ્ઞશિષ્ટામૃતભુજો યાંતિ બ્રહ્મ સનાતનમ). તેઓ કહે છે કે યજ્ઞ જ વિશ્વનો નિયમ છે. યજ્ઞ વિના લોકમાં જ નહિ, પરલોકમાં પણ કશું સિદ્ધ નહિ થાય. યજ્ઞ વિના ન તો લોકમાં પ્રભુત્વ પ્રાપ્ત થશે કે ન તો પરલોકમાં સ્વર્ગ. ત્યાર પછી તેઓ કહે છે, “વેદવાણીમાં અનેક પ્રકારના યજ્ઞોનું વર્ણન કર્યું છે. આ બધા યજ્ઞો મન, ઈન્દ્રિય અને શરીરની ક્રિયાઓ વડે ઉત્પન્ન થાય છે તેમ માની લે. પરંતુ એ પણ જાણી લેજે કે પરમાત્મા ક્રિયાઓ-કર્મોથી ભિન્ન છે. આ સમજીને જ તું સંસારના બંધનોથી મુક્ત થઈ શકીશ.” (શ્લોક ૩૨નો ભાવાર્થ)

એવં બહુવિધા યજ્ઞા વિતતા બ્રહ્મણો મુખે ।

કર્મજાન્યદિક્ષિ તાન્સર્વાનેવં જ્ઞાત્વા વિમોક્ષયસે ॥

મુક્તિનો રાજમાર્ગ

એકત્રીસમાં શ્લોકની પરાકાષ્ટા બત્રીસમાં શ્લોકમાં પણ જોવા મળે છે. ભગવાન વિષ્ણુના અવતાર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના જણાવ્યા પ્રમાણે ઉપરોક્ત દર્શાવેલ બધા યજ્ઞ બ્રહ્મમુખમાંથી અને અગ્નિ, કે જે હોમાયેલું બધું જ ગ્રહણ કરે છે, તેના મુખમાંથી સર્જાય છે. સર્વવ્યાપી બ્રહ્મા બધા જ યજ્ઞોમાં ઉપસ્થિત, પ્રતિષ્ઠિત હોય છે. સંસારના તમામ કર્મો ઈશ્વરના આદેશ પ્રમાણે યજ્ઞ બની જાય છે. દાખલા તરીકે આપણે એવું માનીને ભોજન લેવું જોઈએ કે બ્રહ્મને આહુતિ આપી રહ્યા છીએ અથવા જગતજનની

મહાકાલીને ભોજન કરાવી રહ્યા છીએ. રસ્તા પર ચાલતા જતા હોઈએ તો એવી કલ્પના કરવી જોઈએ કે જગતમાતાની પ્રદક્ષિણા કરી રહ્યા છીએ. કાર્યિક, વાચિક અને માનસિક- આ ત્રણ પ્રકારનાં કર્મો પ્રભુને પ્રસન્ન કરવા માટે બુદ્ધિપૂર્વક પ્રભુને અર્પણ કરવામાં આવે તો તે તમામ કાર્યો યજ્ઞમાં ફેરવાઈ જાય છે. આ શ્લોકનો ભાવાર્થ એ થયો કે યજ્ઞોનું પરિણામ ચિત્તશુદ્ધિ અને આત્મવિકાસ તથા જીવનમુક્તિના રૂપમાં મળે છે.

સ્વામી વિવેકાનંદે આ બાબતમાં ઘણું કહ્યું છે. સ્વામીજીના શ્લોકોમાં ગીતાનો કર્મયોગ વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ કરેલાં કર્મણુષ્ઠાન જ છે. કર્મોનો ઉદ્દેશ છે - મનમાં રહેલી શક્તિને, એટલે કે આત્માને જાગ્રત કરવું. જે કંઈ કરો, જે કંઈ આહાર કરો, જે કોઈ હવન કરો, જે કાંઈ તપ કરો -એ બધું જ મને અર્પણ કરીને શાંતિના અનુભવ કરીને રહો.

સ્વામીજી જે ભાવની અભિવ્યક્તિ કરે છે તેવો જ બોધ શ્રીકૃષ્ણ તેમના શિષ્ય અર્જુનને કરાવીને તેના મોક્ષનો માર્ગ તૈયાર કરે છે. તેઓ અર્જુનને સમજાવે છે કે, “યજ્ઞોને કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલાં માન પરંતુ એ પણ સમજી લેજે કે આ બધા યજ્ઞો ઈશ્વરની વિશાળ શક્તિમાંથી જન્મ્યાં છે અને ઈશ્વરની ઈચ્છા પ્રમાણે જ થઈ રહ્યાં છે. આ વાતને બરાબર સાંભળી-સમજી લઈએ તો મુક્તિ-લોભ-મોહ અને અહમ્ જેવા બંધનોમાંથી હંમેશ માટે મુક્તિ મળશે. (એવં જ્ઞાત્વા વિમોક્ષયસે)”

ગીતાના શ્લોક કાવ્યો શ્લોકોથી સુસજ્જ અને સુંદર તો છે જ, પરંતુ જેમ જેમ તે વાંચતા જઈએ, સમજતા જઈએ તેમ તેમ તેની અંદર રહેલી ભાવના, સંકેત અને બોધ વધુને વધુ સ્પષ્ટ થતા જાય છે. આપણે એટલું જ સમજવાની જરૂર છે કે આપણે કાર્યો શા માટે કરવા છે, કોના માટે કરવા છે, યજ્ઞભાવથી કરેલાં કાર્યો એટલે શું અને જીવનના બંધનોથી મુક્ત થઈને સાચી મુક્તિનો માર્ગ કેવી રીતે શોધાય. તેત્રીસમાં શ્લોકમાં ભગવાન દ્રવ્યમય યજ્ઞની અને જ્ઞાનમય યજ્ઞની વાત કરે છે. આ યજ્ઞોની વ્યાખ્યા અને તેમના મહત્ત્વની ચર્ચા આપતા અંકમાં.

ॐ ॐ ॐ

આદર્શ પરિવારનો વિકાસ કેવી રીતે થાય (ઉત્તરાર્ધ)

ગાયત્રી મંત્ર અમારી સાથે સાથે,

ॐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્ ।

મિત્રો, સંસ્કારી પરિવાર જ જીવનમાં પ્રગતિ કરે છે અને સુખાકારી ભોગવે છે. એટલે બાળકોને સંસ્કારી બનાવવા જોઈએ અને એમને પ્રેમ આપવો જોઈએ. આપે કુટુંબીજનોને સંસ્કાર આપવા જોઈએ. આપે આપના કુટુંબમાં રંગીન ઠાઠમાઠ રચ્યા વિના તેને સ્નેહ આપવો જોઈતો હતો. આપે ભારે ભૂલ કરી છે. જેના કારણે આજે પરિવારો તૂટતાં જાય છે. આપે એ સમજવું જોઈએ કે પરિવારજનોની એક માત્ર માગણી છે - પ્રેમ, સ્નેહ.

આત્માને જોઈએ પ્રેમ

મિત્રો, જ્યારે આપનું પેટ કઠે છે કે ભૂખ લાગી છે, ત્યારે તમે તેને ખાવાનું આપો છો. એ જ રીતે આપના પરિવારજનોને ભોજન કરતાં પ્રેમ અને સ્નેહની જરૂર છે. શરીરના અંદરના અવયવો સ્વયંસંચાલન માટે આહાર માગે છે તથા આપણું બાહ્ય શરીર ઠંડક માગે છે અને ગરમીથી બચવા માગે છે. એ માટે આપણે પંખા, કુલર અને એરકંડીશન વસાવીએ છીએ. પરંતુ મિત્રો, સમજી લો કે આપણી અંદર એક અન્ય વસ્તુ પણ છે, તે છે “આત્મા”. આપણો આત્મા પણ આપણી પાસે એક જ વસ્તુ માગે છે. શું છે એ ? એ છે પ્રેમ અને સ્નેહ, શું આપની પત્ની, આપના ઘરમાં ફક્ત ખાવા માટે, કપડાં માટે જ આવી છે? શું એના પિયરમાં એની ખોટ હતી ? એના ઘરમાં નોકરોથી કામ થતું હતું તો અહીં શા માટે તે આવી છે ? કામવાસનાની પૂર્તિ માટે ? ના, આપને ખબર નથી. તે આ માટે આવી નથી. તો શા માટે આવી છે ? તેનું એક જ ઘ્યેય છે અને તે છે પ્રેમ.

મિત્રો, વ્યક્તિ પુરુષ હોય કે સ્ત્રી, તેની અંદર એક એવી ભૂખ છે, જેનું નામ છે પ્રેમ. તેઓ બન્ને એક એવા સાથીની શોધમાં હોય છે કે જે તેને સર્વાધિક પ્રેમ કરી શકે, તેની સાથે સ્નેહપૂર્વક જીવન જીવી શકે અને દુઃખ-

સુખમાં સાથે જ રહી શકે. દરેક ત્રુટિને બન્ને હળીમળીને દૂર કરે છે. આપ તો ફક્ત પત્નીની વાત કરો છો, પરંતુ અમે બાળકો વિશે પણ કહીએ છીએ. બાળકોને માતાનો પ્રેમ અને સ્નેહ તો મળે છે, પરંતુ પિતાનો પ્રેમ અને સ્નેહ ક્યાં મળે છે ?

મિત્રો, પ્રેમ અને સ્નેહ વગર વ્યક્તિની પ્રગતિ શક્ય નથી. માતાએ બાળક માટે ખાવાનું બનાવી દીધું, તેના કપડાં ધોઈ નાખ્યાં અને તેને નવડાવી દીધું અને તેથી માતાનું કાર્ય પૂરું થઈ ગયું. પરંતુ પિતાનું કોઈ કર્તવ્ય નથી ? શું એને બાળકને પ્રેમ અને સ્નેહ પૂરા પાડ્યા છે ? ના સાહેબ, પિતાએ તો બાળકને નૈનીતાલ કે દહેરાદૂનની સ્કૂલમાં દાખલ કરી દીધો અને ટ્યુશનમાં આપવા-જવા માટે સાચકલ અપાવી દીધી. એટલે શું એમનું કામ પૂરું થઈ ગયું ? નૈનીતાલ કે દહેરાદૂનની સ્કૂલમાં બાળકને મા-બાપનો પ્રેમ મળશે ? ના સાહેબ. ત્યાં આપો કોઈ પ્રેમ મળવાનો નથી. તો પછી બાળકનો વિકાસ કઈ રીતે થશે ? કદી વિચાર્યું છે ! મહિને પાંચસો રૂપિયા મોકલ્યા એટલે કામ પૂરું થઈ ગયું ? હા, એ વાત સાચી કે ત્યાંની સ્કૂલમાં ભણવાથી બાળક “થેંક્યૂ વેરી મચ” બોલતા શીખી જશે. પરંતુ આનાથી શું થવાનું છે ? આવા બે-ચાર વાક્યો શીખી જવાથી બાળક સંસ્કારી બની જશે ? એને પ્રેમ અને સ્નેહ મળી જશે ? હું પૂછવા માગું છું કે ત્યાં કોઈ એવી માતા હશે કે જે બાળકને છાતીએ લગાવીને તેને પ્રેમ આપી શકે ? આપે નૈનીતાલ કે દહેરાદૂનની શાળાઓમાં બાળકને દાખલ કરાવીને શા માટે અનાથ બનાવી દીધો ? તમે માનતા હશો કે તમારા બાળકને સૈનિક સ્કૂલમાં દાખલ કરાવી દીધા પછી મોટો થઈને તે મોટો સાહેબ બની જશે. અમને ખબર નથી કે આપનું બાળક સાહેબ બનશે કે દુતારો ? શક્ય છે કે તે મોટો સાહેબ બને, પરંતુ તે ઈન્સાન તો નહિ જ બની શકે.

મિત્રો, ઈન્સાન કે સંસ્કારી બનવા માટે બાળકને પ્રેમ અને સ્નેહની જરૂર હોય છે, જે આવી શાળાઓમાંથી

કદી ન મળી શકે. એ માટે તો આપે બાળકની પાછળ સમય આપવો જોઈએ. પરંતુ આપનો સમય તો ટી.વી. જોવામાં, પત્તા રમવામાં, મસ્તી કરવામાં અને કલબોમાં પૂરો થઈ જાય છે. તો પછી બાળકની પાછળ સમય કેવી રીતે કાઢશો ? એના કરતાં સારું એ રહેશે કે બાળકને મારી નાંખો. એક બાજુ બિચારું બાળક બાપનો પ્યાર માગે છે અને બીજી બાજુ બાપ દાઝની બોટલ ઢીંચીને ઘરે આવીને મારપીટ કરે છે. એ દાઝડીયા પાસે પત્ની અને બાળકોને પ્રેમ કરવાનો સમય જ ક્યાં છે ? આ કારણોથી જ સમાજ અને પરિવારમાં ભંગાણ પડે છે. એવા ભંગાણથી ચેતતા રહેજો.

મિત્રો, શું તમે બાળકોને પ્રેમ કરો છો ? તેને બોધકથાઓ સંભળાવીને પ્રેરણા આપો છો ? ના. અમે તો બાળક માટે નોકર રાખી લીધો છે. અમારો નોકર તો એટલો સારો છે કે તે બાળકની સારી સંભાળ રાખે છે. તો પછી ખાવા માટે પણ નોકર રાખી લો ને, પૂજા કરવા માટે પણ એક નોકર રાખી લો ને. બોલો, મંદિરમાં નોકરથી કામ ચાલી જશે? તમે સમજતાં જ નથી. શું તમારા બાળકે તમારી નોકરાણીના પેટે જન્મ લીધો છે ? શું તમારા નોકરો અને નોકરાણીઓ તમારા બાળકને પ્રેમ આપશે ? હું માનું છું કે આપ આઠ કલાક નોકરી-દંધો કરતા હશો, પરંતુ બાકીના સોળ કલાકનું શું ? એટલો સમય તો આપે આપના કુટુંબ પાછળ ખર્ચવો જોઈએ અને કુટુંબીજનોને સંસ્કારી બનાવવાનું શીખવવું જોઈએ.

કુટુંબ માટે સમય ફાળવો.

અરે ભાઈ, ફિલ્મો જોવા પાછળ સમય શું કામ વેડફો છો ? શું શીખવા મળે છે આ ફિલ્મો અને કલબોમાંથી ? અરે તારી પત્ની અને બાળકો પાછળ સમય આપવાનું શરૂ કર અને પછી ખરો સાંસારિક આનંદ માણ. તારા કુટુંબીજનો કરતાં વધુ સારા પાત્રો ફિલ્મમાં મળવાના ? એક વ્જર એકાદ ચાવીવાળું રમકડું લાવીને આપના બાળકને આપશો તો ખુશીથી એ ઉછળવા માંડશે અને બધાને કહેશે કે મારા પપ્પા મારા માટે સરસ મજાનું રમકડું લાવ્યા છે. પત્ની સાથે બે-ચાર મીઠી વાતો કરવાનો સમય કાઢો. આપના બાળકો બિલાડી-વાંદરાની વાર્તા સાંભળતા નથી? અરે આપના બાળકોને

વાતઓ કહો કે જેથી એમને ખૂબ મજા આવે. આપે હજુ સુધી પ્રેમ કર્યો નથી કે નથી આપની કુટુંબીજનોને પ્રેમ કરવાની કોઈ ઈચ્છા. તો પછી આપે ઘર શા માટે વસાવ્યું છે? આપે તો બાળકોને કસાઈખાનામાં બંધ કરી દીધા છે. જો કુટુંબ વસાવવું હોય તો બાળકોને કસાઈખાનામાંથી છોડાવો અને તેમને ભૂખ્યાં રાખવાનું બંધ કરો. બાળકોને પ્રેમ કરો અને તેમને ભૂખ્યા મારવાનું બંધ કરો. આપે કોઈ નોકરાણી રાખી છે ? આપની પત્ની આપના માટે કોણ છે ? શું એ કોઈ કામવાસના પૂરી કરવાની મશીન છે ? તેને પ્રેમ નથી કરી શકતા ? અરે મશીનો અને રબરની બનાવેલી સ્ત્રીઓ તો વિદેશોમાં મળે જ છે. એ જ ખરીદી લાવો. એ આપની પાસે કશું નહિ માગે. આપનું ખાવાનું બનાવવાનો ખર્ચ કેટલો છે ? સો રૂપિયા? તો પછી ખાવાનું બનાવવા માટે જ સ્ત્રીને શું કામ ઘરમાં રાખી છે ? આપે અર્થશાસ્ત્ર વાંચ્યું છે? સરવાળો-બાદબાકી અને ગુણાકાર-ભાગાકાર આપડે છે ? કાગળ કાઢો અને હિસાબ માંડો, તો જણાશે કે પત્ની કરતાં નોકર રાખો એ સસ્તું પડશે.

મિત્રો, માત્ર ખાવાનું બનાવવા માટે અથવા કામવૃત્તિ માટે કે ઘરની ચોકીદારી રાખવા માટે જ ઘર વસાવ્યું હોય તો એ આપની સૌથી મોટી ભૂલ છે. લગ્ન-વિવાહનો આ હેતુ નથી. સમજો કે ઈન્સાનની અંદર એક આત્મા વસેલો છે. એના વિકાસ માટે જ માનવી કુટુંબ બનાવે છે અને ઘર વસાવે છે. પણ આપને તો આત્મા એટલે શું એ જ ખબર નથી. આત્મા સાથે આપનો કોઈ સંપર્ક જ નથી. એકાદ પંડિત આપના ત્યાં આવશે અને કહેશે કે આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરો. આવી ફાલતુ સલાહ આપીને આપને લૂંટીને ચાલ્યો જાય છે.

મિત્રો, આત્મા એ માનવીની આંતરિક સત્તા છે. જે ફક્ત પ્રેમ ઉપર નભે છે. આ એક જ જગ્યા એવી છે જ્યાં આપણું કુટુંબ વસે છે. આજે કશું કુદરતી રહ્યું નથી. બધું જ બનાવટી થઈ ગયું છે. આવા યુગમાં પ્રેમ અને આત્મીયતા ક્યાંથી મળશે? પ્રેમ પ્રાપ્ત થાય એવી એક જ ફેક્ટરી છે અને તે છે આપણું કુટુંબ. આપ જે કંઈ કમાવ, તે કુટુંબ પાછળ ખર્ચો. જે કંઈ તપ કરો તે માત્ર

કુટુંબ માટે કરો. આપ સંતની જેમ, મહાત્માની જેમ અને રાજા કર્ણની જેમ ત્યાગ કર્યો અને સહયોગ કર્યો છે. રાજા કર્ણ જે કંઈ કમાતા, તે સમાજની અને ધર્મની પાછળ ખર્ચી દેતાં. આપ પણ રાજા કર્ણ જેવા છો. કમાયેલું તમામ આપના કુટુંબ પાછળ ખર્ચી નાંખો છો. અમે કુટુંબને પ્રેમ કરીએ છીએ, સ્નેહ કરીએ છીએ, તેથી જ અમે અહીં પણ કુટુંબ-પરિવાર વસાવી દીધો છે.

મિત્રો, મેં “સુનસાન કે સહચર” નામનું પુસ્તક લખ્યું છે અને મને હિમાલયના ગાઢ જંગલો અને દુર્ગમ પહાડોમાં રહેવાનો મોકો મળ્યો છે. ત્યાં ઘાસ-પત્તા સિવાય કશું મળે નહિ. મેં વિચાર્યું કે એવા એકાંત અને સન્નાટામાં હું કેવી રીતે રહી શકીશ ? પરંતુ મેં કેટલાંક પ્રાણીઓ પાળીને એક કુટુંબ બનાવી દીધું. કુટુંબ વિના માનવી ક્યાંથી રહી શકે ? માનવી એના ગુણોનો વિકાસ કુટુંબ વિના ક્યાંથી કરી શકે ? ધર્મપત્ની સાથે પ્યાર અને આત્મા સાથે આત્માના મિલનનો સુખાનુભવ કુટુંબ વગર ક્યાંથી કરી શકાય ? આપ પત્નીના સહયોગ વગર સુખની પ્રાપ્તિ ક્યાંથી કરી શકો ? વેશ્યાધરમાં જઈને વાસનાતૃપ્તિ તો સંતોષી શકશો, પરંતુ પ્રેમ અને સ્નેહ નહિ મેળવી શકો. મા-બાપનો પ્રેમ ક્યાંથી મેળવશો ? ક્યા બજારમાં તેમનો પ્રેમ અને સ્નેહ મળે છે ?

માતાનો પ્રેમ મેળવીને શિવાજીના અને લવ-કુશના આત્મા ક્યાંથી ક્યાં પહોંચી ગયા. તેનો વિચાર કરો. શકુંતલાનો પ્રેમ મેળવીને ભરતનો આત્મા અમર થઈ ગયો. શું આપે માતાનો પ્રેમ મેળવ્યો છે ? ના. આપની માતા તો ઘરના ખૂણામાં પડી રહેતી એક વૃદ્ધા છે. આપ ક્યારેક ક્યારેક એને ફટકારો પણ છો. તે અહીંથી તહીં ભાગતી ફરે છે. એ આપની માતા ન હોઈ શકે. આપ તો સંતોષીમાતા અને શીતળામાતાની પૂજા કરો છો. ધિક્કાર છે આપને. દુર્ભાગ્ય છે કે આપ આપની જનેતાને સમજી જ નથી શક્યા. અરે માતાનો અર્થ સમજ્યા હોત તો આપ ઘન્ય બની જાત. આપ તો દુર્ભાગી છો કે માતાનો અર્થ સમજ્યા વગર દેવીઓની પૂજા કરતા રહ્યાં. માતાનો અર્થ સમજ્યા ન હો તો જાવ જહન્નમમાં.

આપની પત્ની જ આપની સાચી મિત્ર મિત્રો, હવામાં ઉડવાનું બંધ કરો અને જમીન ઉપર ચાલવાનું શરૂ કરો. આપની પત્ની જ આપની સાચી મિત્ર છે. એને સંસ્કારી બનાવો. રામ-ભરતની જેમ રહો. પત્નીને પ્રેમભરી નજરે જુઓ. સ્ત્રી કોઈ કામિની નથી, તે એક ધર્મપત્ની છે. ધર્મપત્ની સાથે પ્રેમભરી વાતો કરો. કામવાસના ધિક્કારપાત્ર છે. પતિ-પત્ની વચ્ચેનો પ્રેમ અદ્વિતીય અને સમર્પિત હોવો જોઈએ. તેઓ એકબીજા માટે જીવન જીવે છે. એકબીજાને જોઈને તેઓ પ્રસન્ન રહે છે. આપ પત્નીને પ્રેમ કરશો અને તેને સહકાર આપશો તો તે આપની સાચી મિત્ર બનશે. તે સીતામાતાની જેમ હંમેશા આપને સાથ આપશે. નળ

એકવાર આનંદસ્વામી પાસે એક ઘનવાન શેઠ આપ્યા. કેટલાંય કારખાનાંના માસિક હતા. એમના બધા પુત્રો કામે લાગ્યા હતા. પત્નીનું મૃત્યુ પહેલેથી જ ચર્ચ ગયું હતું. એમના વૈભવનો કોઈ પાર નહોતો પણ તેઓ મનમાં ને મનમાં કોઈ મોટો અભાવ અનુભવ કરતા હતા. એમની ભૂખ અને ઊંઘ ઊડી ગઈ હતી. પોતાની આ દુઃખદ વાત એમણે મહાત્માજીને સંભળાવી. મહાત્મા આનંદસ્વામીજીએ કહ્યું - ‘તમે જીવનમાં કર્મ અને શ્રમને મહત્ત્વ આપ્યું, ભાવનાને નહીં. સત્સંગ, કયા સાંભળવાથી તો વિચારોને ધોષણ મળે છે. અંતરનો અભાવ દૂર કરવા માટે પ્રેમ, ઘન, શ્રમ ખર્ચવા તૈયાર થવું જોઈએ. બધાંને પ્રેમ કરો, અનાથો, ગરીબો વચ્ચે જીવો અને એમને સ્વાવસંની બનાવો. પોતે પણ જેટલી મહેનત કરી શકો એટલી આ પુણ્યકાર્યમાં કરો. પછી જુઓ કે ભૂખ સાને છે કે નહિ, ઊંઘ આવે છે કે નહિ’. શેઠ એ પ્રમાણે કર્યું અને એવી શાંતિ-પ્રસન્નતા મળી કે જે પહેલાં જીવનમાં ક્યારેય નહોતી અનુભવી.

રાજાની જેમ આપ તેને જંગલમાં એકલી છોડી દીધી હોત તો પણ તે આપને માફ કરીને આપની ધર્મપત્ની હોત. પરંતુ આપે તેને ધર્મપત્ની ક્યાં બનાવી છે ? ધર્મપત્ની બનાવી નથી. જો આપ તેને ધર્મપત્ની બનાવવાનો પ્રયત્ન કરત તો આ ઘર સ્વર્ગ બની જાત.

મિત્રો, કુટુંબ અને પરિવારનું મહત્ત્વ સમજાવવા માટે જ અમે આ શિબિર યોજ્યો છે. સ્વર્ગ વિશે અમે ઘણું સાંભળ્યું છે. એમ પણ સાંભળ્યું છે કે સ્વર્ગમાં પરીઓ હોય છે અને લોકો આનંદપિભોર જીવન જીવે છે. પરંતુ અમે એવું સ્વર્ગ જોયું નથી. અમે ત્યાં ગયા પણ નથી. ગયા હોત તો તમને ત્યાંનું વર્ણન કરી શક્યા હોત. પરંતુ એક સ્વર્ગ અમે ચોક્કસ જોયું છે, અને તે છે ગૃહસ્થ જીવન. આ પૃથ્વી પરનું સ્વર્ગ છે. આપ પણ આવાં સ્વર્ગ સર્જી શકો. પરંતુ આપે ક્યાં એવો પ્રયાસ કર્યો છે ? આપે તો સ્ત્રીને પાલતૂ પ્રાણી અને બાળકોને ભૂતપ્રેત બનાવી દીધાં છે. આપ તો માતાને ચૂડેલ અને ભાઈને હત્યારો સમજો છો. ઘિસ્કાર છે આપને. અરે ભાઈ, જીવનમાં પ્રેમ અને સ્નેહથી જ કુટુંબ બને છે, એ ચાદ રાખો.

અહીંથી એક નવી દૃષ્ટિ લઈને જાવ. કુટુંબને જંજાળ ગણાવો નહિ. આપનું કુટુંબ તો એક સુંદર બગીચા જેવું હોવું જોઈએ. આપ તે સુંદર બગીચાના માળી તરીકે રહેતા શીખો. ઈશ્વર આપની પરીક્ષા લેશે કે આપ કુટુંબરૂપી બગીચાનું જતન યોગ્ય રીતે કરી શકો છો કે નહિ. આપની પત્ની નવમું ધોરણ પાસ થઈને આવી હતી. આપે તેને વધારે ભણાવી કે નહિ ? માત્ર એટલું કહેવાથી નહિ ચાલે કે ચાલ ખાવાનું બનાવ, બહુ મોઢું થઈ ગયું છે.

મિત્રો, હું આપને પૂછવા માગું છું કે શું જે.બી.મંગારામ આપને ગરમ ખાવાનું ખવડાવે છે? આ છ મહિના જૂના બિસ્કીટ ખાવામાં આપને બહુ મજા આવે છે. પરંતુ પત્ની આગળ હુકમ કર્યા કરો છો કે ગરમ ખાવાનું જ ખવડાવે. દિવસભર પત્નીનું લોહી પીધા કરો છો. ગરમ ખાવાનો બહુ શોખ થાય છે ? તો લો, મોંમાં સળગતું લાકડું મૂકી દો. બીડી પીતા જાવ અને ખાવાનું ખાતા જાવ. શું આદતો પાડી છે ! છોડો આ બધું.

ગરમાગરમ વાનગીઓ જ ખાશો ! થોડી વાર પહેલાં બનાવેલું ખાવાનું નહિ ખવાય ? અરે આપની પત્નીનો વિચાર કરો. એણે સમયનો કેટલો ભોગ આપવો પડે છે. આપને ગરમાગરમ પીરસવામાં તેને ઓછી તકલીફ નથી પડતી. હું એ પૂછું છું કે આને દામ્પત્યજીવન કહી શકાય ? આને સ્નેહ કહેવાય ? આને સમર્પણ કહેવાય ? અરે નાલાયકો, આવો વ્યવહાર તો માલિકો પણ તેમના જાનવરો સાથે નથી કરતા.

આપે પત્નીને ભણાવી કેમ નહિ ? આપને ખબર છે કે એ માત્ર નવમું ધોરણ પાસ કરીને આવી છે. તો પછી આપે એના આગળ અભ્યાસની વ્યવસ્થા કેમ કરી નહિ? આપ કહેશો કે સમય ના મળ્યો. આપને એની ઊંઘ ખરાબ કરવા માટે કકળાટ કરવાનો ચાર કલાકનો સમય મળી ગયો, પરંતુ એના વિકાસ માટે એક કલાક પણ ફાળવી શકાયો નહિ ? રોજ એક કલાક એને ભણાવી હોત તો એ ક્યારની બી.એ. થઈ ગઈ હોત. પરંતુ આપને તો એને નોકરાણી બનાવીને ઘરમાં રાખવી છે. આપે તો તેની પાંખો જ કાપી નાંખી છે. તેને ઉડવા જ નથી દીધી. એ આપનું પાળેલું કબૂતર હોય એવો વ્યવહાર આપ એની સાથે કરતા આવ્યા છો. આપે એને કદી સ્વાવલંબી બનાવવા જ નથી દીધી.

મિત્રો, આ આપનો અહંકાર, અસહકાર અને અવિશ્વાસ છે. શું શિક્ષણ ખરાબ ચીજ છે ? શિક્ષણ ખરાબ હોય તો આપના દીકરા, દીકરી અને ભાઈને શું કામ ભણાવો છો ? પત્નીને શું કામ ભણાવવા નથી દેતા ? શું એનો પણ વિકાસ નથી કરવાનો ? આ હેતુ છે આપના દામ્પત્ય જીવનનો ? આ જ આપનો દૃષ્ટિબિંદુ છે કુટુંબ ભાવના પાછળ ? આપે તો તેના શ્રમ અને પરિશ્રમનો ફાયદો જ ઉઠાવ્યો છે. તેના સારા સ્વભાવનો અને કર્મનિષ્ઠતાનો ગેરફાયદો ઉઠાવવાનું જ કર્તવ્ય આપે ઉચિત માન્યું છે. આપે તેના સહયોગ, સન્માન અને શ્રદ્ધાનો લાભ ક્યારેય ઉઠાવ્યો નથી. આપે એને સાચી રીતે સમજવાનો પ્રયાસ ક્યારેય કર્યો નથી.

પૈસા નહિ, સંસ્કાર સાથે સંબંધ રાખો.

મિત્રો, હું આપની સાથે ઘર-પરિવારની વાત કરી રહ્યો છું. આપને સૌને કહેવા માંગુ છું કે આપના

કુટુંબીજનો સાથે યોગ્ય વ્યવહાર કરો. આપ તેમને સજજનતા શીખવો. તેમને સ્વાવલંબી અને ગુણવાન બનાવો. આપને ખૂબ પુણ્ય મળશે. તમે ઘરમાં પ્રવેશ કરશો તો ઘર સ્વર્ગ જેવું જણાશે. પરિવાર-કુટુંબમાં શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકશો. આપ સફળ ગૃહસ્થ બની શકશો. દેવતાઓની દુનિયામાં જીવી રહ્યાની લાગણી અનુભવશો. પૈસાનું રટણ કરશો નહિ. પૈસાનું રટણ કર્યો રાખશો તો કેન્યાના આદિવાસી જેવી દશા થશે. ત્યાંના લોકો પાસે રહેવા માટે ઘર નથી અને પહેરવા માટે કપડાં નથી. પરંતુ તે લોકો હિંમતવાન જરૂર હોય છે. વાઘને પછાડીને તેને પૂંછડીથી પકડીને લાવી શકે છે. પરંતુ તેવી તાકાતનું કરવાનું શું? ખેલ-ફૂટમાં છ-સાત સોનાના ચંદ્રક એટલે કે ગોલ્ડ મેડલ તેઓ જીતી લાવે છે. એટલે જ તો કાયદો બનાવવામાં આવ્યો છે કે તેમને ત્રણથી વધુ ગોલ્ડ મેડલ આપવા નહિ. બધા પૈસાની પાછળ પાગલ થઈ ગયા છે. પૈસાથી તાકાત વધારવા માગો છો. આપ માની બેઠા છો કે બાળકને કાજૂ-પિસ્તા ખવડાવીને તાકાતવાન બનાવી દઈશું, ક્રીમ અને પાઉંડર લાવીને તેનો ચહેરો સુંદર બનાવી દઈશું. અરે ઘિસ્કાર છે આવા પૈસાને. હું પૂછું છું કે આ સિવાય તબિયત સારી નહીં રાખી શકાય? માત્ર ભૌતિકતાથી બાળકોને સંસ્કારી નહિ બનાવી શકાય.

મિત્રો, લવકુશ મહર્ષિ વાલ્મીકિના આશ્રમમાં રહેતા હતા, જે સૂકા ઘાસ અને પાંદડાંનો બનેલો હતો. ત્યાં તો કોઈ શિક્ષક-અધ્યાપક હતો જ ક્યાં? ત્યાં કોણ ય્યુશન આપવાવાળું હતું? સ્વાદિષ્ટ ભોજન અને મોટરગાડી હતા ત્યાં? ત્યાં સુખ-સુવિધાઓ હતી જ ક્યાં? અને તોય એ બાળકો તકલીફો વેઠીને પણ અતિસંસ્કારી બન્યાં. એમના સંસ્કાર જુઓ. સંસ્કારી બનીને રામચંદ્રજીના દરબારમાં ગયા તો તેમના સંસ્કારો અને સદ્ગુણો આગળ સૌ નતમસ્તક બની ગયાં. બાળકો આવા સંસ્કારી કેવી રીતે બની ગયાં?

આજે આપ કહો છો કે પૈસાના જોર વડે બાળકોને સંસ્કારી બનાવી દઈશું. આવી નિરર્થક વાતો બંધ કરો. પૈસાથી આપ બહુ બહુ તો ઘરની સજાવટ કરી શકશો,

આપના બાળકોમાં સંસ્કાર નહિ સીંચી શકો. અરે આપના સંતાનોમાં પ્રાણ અને સંસ્કાર સીંચી શકશો તો તેઓ આપનું ઘર સ્વર્ગ જેવું બનાવી દેશે, પછી ભલેને તમારું ઘર માટી-પત્તાનું બનેલું હોય. બાજરાની રોટી પણ આપના સંતાનોને સ્વસ્થ રાખી શકે. કુટુંબીજનો વચ્ચે સુમેળ હશે તો પૈસાનો અભાવ આપના વિકાસમાં બાધારૂપ નહીં નીવડે. સુમેળ વડે જ ઘરનું વાતાવરણ સ્વર્ગ જેવું બની રહેશે. આપ સંસ્કારનું મૂલ્ય અને મહત્વ સમજવાનો પ્રયાસ કરો.

આ સંદર્ભમાં અમે વિનોબાની માતાનું ઉદાહરણ આપવા માગીએ છીએ. તેઓ બહુ ગરીબ હતા. ઘઉં, જુવાર, બાજરા અને ચણાનો લોટ દળવાનું કામ કરતા. વિનોબાજી માતાની આજુબાજુમાં હોય ત્યારે જમીન પર પડેલાં દાણા વીણીવીણીને ખાતા. નાસ્તાની તો વાત જ ક્યાં થાય! વિનોબાજીના કુટુંબ જેવું ગરીબ કુટુંબ ભાગ્યે જ કોઈ હોઈ શકે. છતાં તેમની માતાએ ત્રણેય સંતાનોને સંત-મહાત્મા બનાવી દીધા. વિનોબા અને તેમના ભાઈઓ બાલ્કોબા અને શિવોબાએ પોતાના જીવન દેશને સમર્પિત કરી દીધાં. આમ, વિનોબાની માતાએ સંતાનોમાં સંસ્કારનું સિંચન કર્યું.

મિત્રો, આપ તો બાળકોને સંત-મહાત્મા બનાવવા ઈચ્છો છો જ ક્યાં? આપ તો તેમને ઈન્કમટેક્સ ઓફિસર અથવા તો પોલીસ અધિકારી બનાવવા માગો છો, વકીલ બનાવવા માગો છો, જે નિર્દોષને ફસાવી દે અને દોષીને જીતાડી દે. આ જ કરવા માગો છો ને? આપ તો યાહો છો કે આપનું બાળક સિવિલ એન્જિનીયર બની જાય જેથી વેગનોના વેગનો ભરીને સિમેન્ટ અને લોખંડ

**સજ્જનતાનાં
ચરણોમાં માથું નમાવો,
પાપ દુષ્ટતાનું માથું ફોડવા
લાકડી સંભાળીને રાખો.**

ખાવા મળે, એકાદ વર્ષમાં સરસ મજાનું મકાન બની જાય, પત્ની માટે ઘરેણાં બની જાય અને બહેનના લગ્નમાં સારો એવો ખર્ચો કરી શકાય. તેનો માસિક પગાર તો ફક્ત અગિયારસો રૂપિયા જ છે. તો આટલા બધા નાણાં તે મેળવશે શી રીતે ? આપને ખબર છે એણે શું કર્યું ? રેલવેના પાટા નબળા બનાવી દીધા અને એવી તો કંઈ કેટલીય ગેરરીતિઓ આચરી. આપના બેટાએ તો દેશને બરબાદ કરી દીધો. આ જ જોવા માગો છો ને આપ ? આપના જેવા ઘિસ્કારપાત્ર માણસો જ સંતાનોને કુમાર્ગે ચઢવાનું પ્રોત્સાહન આપે છે. એને સારો નાગરિક અને કર્તવ્યનિષ્ઠ શિક્ષક-અધ્યાપક ન બનાવી શકાય ?

દષ્ટિકોણ બદલો, તાણામુક્ત બનો

મિત્રો, ફરીથી હું કહું છું કે મહત્વાકાંક્ષાઓ, ધર, કુટુંબ અને અધ્યાત્મની બાબતમાં આપનો દષ્ટિકોણ બદલો. આપનું કુટુંબ આપની હથેળીની આંગળીઓની જેમ જ આપની સાથે જોડાયેલું છે. આપની ઉન્નતિ, પ્રગતિ, સમૃદ્ધિ, વિકાસ વગેરે આપના કુટુંબ સાથે જોડાયેલું છે. આપના વિચારો બદલીને જુઓ. માનસિક તણાવની ફરિયાદ છે ? તણાવ કે ટેન્શન કોને કહે છે ? મગજ પર ભાર હોવો, ચિંતાગ્રસ્ત રહેવું, સારી ઊંઘ ન આવવી આ બધાને ટેન્શન અથવા તણાવ કહે છે. આપના કુટુંબમાં શાંતિ, સહયોગ અને પ્રેમનો અભાવ છે એટલા માટે આવી સ્થિતિ સર્જાઈ છે. યુરોપમાં લોકોએ કુટુંબને બરબાદ કરીને ભયંકર ભૂલ કરી છે. ત્યાં તો માત્ર પતિ-પત્નીના સંબંધો જ બચી ગયા છે અને એ પણ લાંબો સમય ચાલતા નથી. સિદ્ધાંતો વગર સંબંધો ક્યાંથી ટકે ? ત્યાં તો દર છ મહિને પતિ અથવા પત્ની બદલાતાં રહે છે. એ બધાએ કુટુંબોનો સર્વનાશ કરી દીધો છે. ‘સેક્સ’ના જવરે તેમનો સર્વનાશ નોતર્યો છે. ખૂબસૂરતી અને બનાવટી સૌંદર્યની ઘેલછાએ તેમની કુટુંબભાવનાને હણી નાખી છે. ત્યાંની સ્ત્રીઓ અને પુરુષો ભમરાની જેમ ભટક્યા કરે છે અને જ્યાં સુગંધ જણાય ત્યાં બરબાદી નોતરે છે. ત્યાંના લોકો દુર્ભાગી, પરવશ અને બરબાદ થઈ ગયા છે. તમારે તો ફોરેન જવું

છે ને ? શું કરશો ત્યાં જઈને ? બરબાદી નોતરશો ? ત્યાં પૈસો કમાવા જ જવું છે ? ત્યાંના લોકોને જરા ધ્યાનથી જુઓ, કેવાં ખાલીખમ થઈ ગયાં છે.

મિત્રો, આ દુનિયા તો પ્રેમ-સ્નેહની બનેલી સુંદર દુનિયા હતી. તમે તેને કુરુપ બનાવી દીધી છે. અહીં-તહીં નાહકના ફાંફા માર્યા કરો છો. આજે માણસ એકાકી બની ગયો છે. તે સાવ ભૂત-પ્રેત જેવો ભાસે છે. પતિને પત્નીથી અને પત્નીને પતિથી ડર લાગી રહ્યો છે. તેમને હંમેશાં એવી ચિંતા સતાવતી રહે છે કે ક્યાંક તેઓ એકબીજાથી ચઢિયાતા ન બની જાય. આ રીતે તેમની ઊંઘ હરામ થઈ જાય છે. જુઓને, ફક્ત ઊંઘ લાવવા માટે દેશ-વિદેશમાં ઊંઘની ગોળીઓનું વેચાણ કેટલું વધી ગયું છે. આ વિદેશીઓને જુઓ. આખો દિવસ કોફી, રમ અને બીચર પીધે રાખે છે અને રાત્રે શરાબ-સુંદરીઓની સોબતે ચઢે છે. છોફરાને પૂછીએ કે તારા પિતા કોણ છે તો જવાબ આપે છે નંબર ૮, નંબર ૯. પત્ની પણ પાંચમા કે છઠ્ઠા નંબરની હોય છે. કેબરે ડાન્સ અને કલબોમાંથી જ ફૂરસદ નથી મળતી. આજે યુરોપ-અમેરિકામાં કુટુંબના નામે શું બન્યું છે ? સેક્સ એટલે કે ભૂત. આજે લોકો લગ્નમાં છોકરીની ‘ફિગર’ જુએ છે અને કહે છે કે શોખથી લગ્ન કરીશું. આ જ પાશ્ચાત્ય બીમારી આપના ઘરમાં ઘૂસી જશે તો આપનું કચુંબર થઈ જશે. આપની છેલબટાઉ પત્ની આપને ઝેર આપવામાં જરા પણ ખચકાટ નહિ કરે. શું આપ સેક્સને જ આપના કુટુંબનો આધાર બનાવવા માગો છો ? આવી ગૃહસ્થી અપનાવવી છે ! આવું કુટુંબ વસાવવું છે ?

મિત્રો, આવા કુટુંબ ન બનાવશો. આપ પ્રેમ, સ્નેહ, લાગણી અને સહકાર ધરાવવું કુટુંબ બનાવો, કે જેથી આપના જીવનમાં સુખશાંતિ છવાઈ જાય. આપના આત્માને તો જ શાંતિ મળશે અને તો જ તમારો વિકાસ થશે. ધરતી પર સ્વર્ગ માણવું હોય અને જીવન દેવતુલ્ય બનાવવું હોય તો આદર્શ કુટુંબ બનાવવું પડશે. આ કહેવા માટે જ આપને અહીં બોલાવ્યા છે. આજની વાત સમાપ્ત. ૐ શાંતિ.

ચેતનાની શિખર યાત્રા

ગતાંકથી શરૂ કરેલી આ ધારાવાહિક લેખમાળામાં આપણે સદ્ગુણી ગુરુસત્તાની એક અસમાપ્ત જીવનગાથા વાંચી-સમજી રહ્યાં છીએ આ અંકમાં પ્રસ્તુત છે ૧૯૧૧ના વર્ષના સંબંધમાં કંઈક વિશેષ.

સન ૧૯૧૧નું વર્ષ ભારત દેશના ઇતિહાસમાં મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. એના છ વર્ષ પહેલાં વાઈસરોય લોર્ડ કર્ઝને બંગાળનું વિભાજન કર્યું હતું. આ વિભાજને સમગ્ર રાષ્ટ્રને હચમચાવી મૂક્યું હતું. વાઈસરોયના આ નિર્ણયે લોકોમાં એટલો રોષ ફેલાવી દીધો હતો કે લોકોએ અંગ્રેજી માલસામાનનો, ખાસ કરીને ઇંગ્લેન્ડમાં બનતા કાપડનો બહિષ્કાર કર્યો. આ જ દિવસોમાં 'વંદે માતરમ્'નો ધ્વનિ બુલંદ બનતો ગયો. દેશને અંગ્રેજોની ગુલામીમાંથી મુક્ત કરાવવા માટે અને દેશને માતૃભૂમિ અને માતાના સ્વરૂપમાં પૂજવા માટે વ્યાપક પ્રમાણમાં જનચેતના જાગૃત કરવામાં આવી. સરકારથી આ લોક આંદોલન સહન ન થઈ શક્યું. અંગ્રેજોએ ફટફાટ પડાવવાની કૂટનીતિ અપનાવવાનું શરૂ કર્યું. આંદોલનકારીઓને ઠંડ થવા લાગ્યો. લોકોને અપાતી સુવિધાઓ ટૂંકાવાઈ અને નોકરી કરતા લોકોની આજીવિકા પર આકરા પ્રહાર કરવાની કુટિલ નીતિ અપનાવવાનું સરકારે શરૂ કર્યું. તે પછી પણ આંદોલન તીવ્ર બનતું ગયું તો જોરજુલમ અને ત્રાસ આપવાની નીતિ સરકારે અપનાવી.

આવા ત્રાસ અને જોરજુલમે લોકોનો રોષ વધારી મૂક્યો. સશસ્ત્ર વિરોધ અને ક્રાંતિકારી માર્ગ અપનાવવાનું લોકોએ શરૂ કર્યું. પ્રબળ લોક આંદોલન અને વિરોધને કારણે સરકારે ઝૂકવું પડ્યું અને છેવટે બંગલંગ ૧૯૧૧માં રદ કરવો પડ્યો. ઇતિહાસકાર રમેશચંદ્ર મજૂમદાર લખે છે

કે ભારતીય જનતાએ સૌ પ્રથમવાર પ્રબળ આક્રોશ વ્યક્ત કર્યો. એ દિવસોમાં ભારતના વિવિધ વિસ્તારોમાં ગુપ્ત સમિતિઓ બનવા લાગી. સૌનો ઉદ્દેશ એક જ હતો અંગ્રેજી હકૂમતને જડમૂળથી ઉખાડી નાખવી. ફક્ત બંગાળમાં જ નહિ, પરંતુ પંજાબ અને મદ્રાસ જેવા દૂરના વિસ્તારોમાં પણ વાતાવરણ અશાંત બની ગયું. સરકારના જૂલમી પગલાં પણ આંદોલનકારીઓને રોકી શક્યા નહિ. બંગલંગ હટાવી લેવાની માગણી સિવાય આંદોલનકારીઓને કશું ઓછું ખપતું નહોતું. ૧૯૧૧માં દિલ્હી સભા વખતે સમ્રાટ જ્યોર્જ V અને ઇંગ્લેન્ડના સામ્રાજીએ બંગાળના વિભાજનને રદ જાહેર કર્યો.

એક મહત્વનો ફેરફાર

દિલ્હી સભામાં ભારતની રાજધાની કલકત્તાથી ખસેડીને દિલ્હી લઈ જવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો. બન્ને જાહેરાતો એકબીજાની પૂરક સાબિત થઈ. રાજધાની દિલ્હી ખસેડાતાં આંદોલનકારીઓનો રોષ થોડો ઠંડો થયો, પરંતુ એ રોષે વિસ્ફોટક સ્વરૂપ ધારણ કર્યું હોત તો સંભવ હતું કે સ્વાતંત્ર્ય જાગૃતિનું ભગીરથ કાર્ય પ્રભાવશાળી પદ્ધતિથી વધી શક્યું ન હોત. અંગ્રેજ સરકારને લાભ એ થયો કે તેને રોષનો શિકાર બનવું પડ્યું નહિ. જો કે બંગલંગ પાછો ખેંચી લેવાના મુદ્દે તત્કાલીન વાઈસરોય લોર્ડ હાર્ડિંગની ઘણી આલોચના અને ટીકાઓ થઈ. ક્ષિટનના લોકોએ અહીંના અધિકારીઓની ખૂબ ટીકા કરી, પરંતુ સમય જતા સાબિત થઈ ગયું કે એ નિર્ણય

ખરેખર સાચો જ હતો. એ પછી ત્રણ વર્ષ બાદ પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ શરુ થયું. ભારતના રાજા-મહારાજાઓએ અને સમાજના અગ્રેસર વર્ગના લોકોએ અંગ્રેજોને ખૂબ સાથ આપ્યો. યુદ્ધ સમાપ્ત થયા પછી અંગ્રેજ સરકાર પોતે આપેલાં ઘણાં વચનોમાંથી ફરી ગઈ અને તેથી ભારતભરમાં આત્મવિશ્વાસ અને જાગૃતિનો જે વંટોળ ઊભો થયો હતો, તે વધુ તીવ્ર બન્યો.

૧૯૧૧ની રાજકીય ઘટનાઓ ભારતનું ભાવિ નક્કી કરે તેમ હતી. સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક દષ્ટિએ એ દિવસોમાં અતિ મહત્વની ચળવળ ચાલી રહી હતી. એ દિવસોમાં ભારતમાં ધર્મ અને અધ્યાત્મમાં વિશ્વાસ-શ્રદ્ધા વધુ પ્રબળ બન્યા. રાજા રામમોહનરાય, કેશવચંદ્ર સેન, મહર્ષિ દેવેન્દ્રનાથ ઠાકુર, મહાદેવ ગોવિંદ રાનડે, ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલે, લોકમાન્ય ટિળક વગેરે નેતાઓ ભારતવર્ષના અતીત અને આંતરિક યૈભવનો સાક્ષાત્કાર કરાવી રહ્યા હતા. મેડમ વલેવત્સ્કી, કર્નલ ઓલકોટ, એની બેસંટ વગેરે જેવા યુરોપીય વિદ્વાનો ભારતીય અધ્યાત્મના ગીતો ગૂંજાવી રહ્યા હતા. સ્વામી વિવેકાનંદે પશ્ચિમના ભારતીય ધર્મ-સંસ્કૃતિનો જે વિજય જાહેર કર્યો હતો તેનો વિજયોન્માદ અનેક વિભૂતિઓએ જાણ્યો-માણ્યો હતો.

પશ્ચિમના વિદ્વાનો ભારતના ધર્મ-દર્શનની મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરતા હતા અને એ જ આધાર પર નવી વિશ્વરચનાની કલ્પના પણ કરતા હતા, પરંતુ અહીંની કેટલીક ગતિવિધિઓથી એમને ભારે રંજ હતો. કેટલીક ભારતીય વિભૂતિઓ પણ એ જ માર્ગે ચાલી રહી હતી. રામધારી ટિનકર એ સ્થિતિનું વર્ણન કરતાં લખે છે, “આ લોકો માત્ર ઔપચારિક હિંદુત્વનું સમર્થન કરવા માગતા હતા, પરંતુ ફક્ત ઔપચારિક હિંદુત્વ અને સંપૂર્ણ હિંદુત્વ વચ્ચે શો સંબંધ ? સુધારકો અને પ્રગતિશીલ વિચારો હોવા છતાં સમગ્ર જનતા પત્થરને પૂજે છે, રામ અને કૃષ્ણને ભગવાનનો અવતાર માને છે અને પુરાણો-પંડિતોને છોડવા

માટે તૈયાર જ નથી એનો શો જવાબ છે ? એ વખતના હિંદુત્વનું ઇસાઈપણાનું ભારતીય સંસ્કરણ થઈ ગયું હતું.”

વિદેશી આવરણની અંદર ભારતીય આત્મા એની બેસંટે ઔપચારિક અને કહેવાતા પ્રગતિશીલ હિંદુત્વને અપૂર્ણ અને ખંડિત બતાવ્યું. એમણે કેવળ વેદ, ઉપનિષદ અને ગીતાના તત્ત્વજ્ઞાનનું જ વિવેચન નહિ, પરંતુ સ્મૃતિ, પુરાણ, ધર્મશાસ્ત્ર અને મહાકાવ્યોના આખ્યાનોનો પણ આરંભ કર્યો. તેઓ ઇંગ્લેન્ડમાં જન્મ્યા અને ત્યાં જ તેઓએ શિક્ષણ મેળવ્યું. તેમના મોઢે પુનર્જન્મ, અવતાર, દેવ, યોગ, જપ, તપ, અનુષ્ઠાન, સિદ્ધિઓ અને ચોર્યાસી લાખ યોનિઓની વાતો સાંભળીને ભારતના લોકો આશ્ચર્યમાં પડી ગયાં. આધુનિક સુધારાવાદીઓના પ્રચારમાં વિશ્વાસ ધરાવતા લોકો પણ વિચારમાં પડી ગયા. સન ૧૯૧૪માં એની બેસંટે પોતાના એક પ્રવચનમાં કહ્યું, “સનાતન ધર્મની રક્ષા માત્ર ભારતવાસીઓ જ કરી શકે. મારા ચાલીસ વર્ષના ગંભીર ચિંતન પછી હું એ નિર્ણય પર પહોંચી છું કે સનાતન ધર્મ જ વિશ્વભરના તમામ ધર્મોથી વધુ વૈજ્ઞાનિક, ઊંડો અને આધ્યાત્મિકતાથી ભરપૂર ધર્મ છે. એનું રક્ષણ અહીંના લોકો જ કરી શકે. સનાતન ધર્મનો ઉદ્ધાર માત્ર તમારા હાથમાં જ છે. કોઈપણ અન્ય પ્રકારની ભ્રમણામાં ન રહેશો. સનાતન ધર્મ વગર ભારતનું કોઈ ભવિષ્ય નથી.”

એની બેસંટે સનાતન ધર્મનું જે સ્વરૂપ પશ્ચિમના વિદ્વાનો અને એમના ભારતીય અનુયાયીઓને સમજાવ્યું હતું એના સ્રોત વેદ, ઉપનિષદ, દર્શન, સ્મૃતિશાસ્ત્ર, રામાયણ, મહાભારત અને પુરાણગ્રંથો પર આધારિત હતું. એમાં દેવી-દેવતા, સિદ્ધ આત્મા, અવતાર, દેવી શક્તિઓ અને ઈશ્વરના ગુણ-નિર્ગુણનો સમાવેશ થાય છે. તીર્થ, આશ્રમ, દેવસ્થાન, મંદિર, દેવાલય જેવા પવિત્ર સ્થાનો સાથે એ સાહિત્ય સંકળાયેલ છે. ગૂઢ ચિંતનથી માંડીને

લોકવિશ્વાસના વિવિધ રૂપો તેમાં પ્રકટ થાય છે. ધ્રિટનથી આવેલાં અને ભારતભક્ત બનેલા એની બેસંટે ૧૯૨૦ પછીની ભારતમાં ચાલી રહેલી સ્વતંત્રતાની ચળવળોને પણ ઘણું પ્રોત્સાહન પૂરું પાડ્યું હતું. એમનું મૂળ યોગદાન સાંસ્કૃતિક બાબતોમાં હતું.

વારાણસીની સેન્ટ્રલ હિન્દુ કોલેજમાં એમણે તત્ત્વજ્ઞાન પર ચર્ચા કરતાં કહ્યું, “સનાતન ધર્મને પુનઃજીવિત કરવાના અને તેને સુદૃઢ, વિકસિત કરવાના કાર્યને ભારતનો મુખ્ય યજ્ઞ કહી શકાય. આ કાર્યની સાથે જ આત્મસન્માન, પ્રાચીનકાળનું ગૌરવ, ભવિષ્યનો વિશ્વાસ અને ભારતની સાથે સાથે નવા વિશ્વના નિર્માણના અભિગમો સંકળાયેલાં છે.” આ ભાષણ તેઓએ ૧૯૧૧માં કર્યું હતું. અત્રે ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે કે આ કોલેજની સ્થાપના ખુદ તેઓએ કરી હતી. તેની સ્થાપના અને વિકાસ માટે તેઓએ પોતાની તમામ મૂડી ખર્ચી નાખી હતી. આ કોલેજ આગળ જતા બનારસ હિન્દુ યુનિવર્સિટી તરીકે વિશ્વવિખ્યાત બની છે. ગુરુ પંડિત મદનમોહન માલવીયાએ તેના વિકાસ અને ગૌરવ માટે જે કર્યું છે તેના મૂળમાં વિદેશી કુળના પરંતુ ભારતીય આત્મા ધરાવતા એની બેસંટનો અધાગ પરિશ્રમ રહેલો છે.

‘પરોક્ષજગતમાં આહ્વાન

અહીં એની બેસંટની એક મહત્ત્વની

જાહેરાતનો ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે. આ ઘોષણા આમ તો ‘થિયોસોફિકલ સોસાયટી’ અને ‘બ્રહ્મવિદ્યા સમાજ’ના સ્થાપક મેડમ બ્લેવટ્સ્કીની છે. આ સોસાયટી અને સમાજના અનુયાયીઓ માને છે કે હિમાલયના અનેક શરીરધારી અને શરીર ધારણ ન કર્યું હોય એવા સિદ્ધ સંતો મેડમ બ્લેવટ્સ્કીના સંપર્કમાં હતા. એ સિદ્ધ સંતોની પ્રેરણાથી મેડમે કેટલીક રહસ્યસભર વાતો જણાવી છે. એમાં એક વાત એવી હતી કે હિમાલયના કેટલાંક સિદ્ધ આત્માઓએ ભારતને એની નિયતિનો સાક્ષાત્કાર કરાવવા માટે દૃઢ સંકલ્પ કર્યો હતો. આ અનુસાર કોઈ સમર્થ અને દિવ્ય આત્મા શરીર ધારણ કરીને ભારતની નિયતિનો સાક્ષાત્કાર કરાવવામાં સક્રિય રહેશે.

મેડમ બ્લેવટ્સ્કીના સહયોગી કર્નલ ઓલ્કોટના મત પ્રમાણે એ દિવસોમાં જ ભગવાન બુદ્ધનો અવતાર યોગ્ય સમયે પ્રગટ થશે. જન્મ લેવા માટે યોગ્ય સ્થિતિનું નિર્માણ નહિ થાય તો તેઓ કોઈનું શરીર પસંદ કરીને એ શરીરના માધ્યમથી કાર્યાન્વિત બનશે. એની બેસંટના માનવા પ્રમાણે સાર્વજનિક જીવનમાં ખાસ કરીને રાજનીતિક જાગૃતિનો પ્રચાર કરી રહેલ લોકો પોતાના ગૂઢ અનુભવોનો જનતા સમક્ષ એકરાર નથી કરતા, કેમ કે તેઓને પોતાની છાપ ખરડવાનો સંકોચ રહે છે. એની બેસંટ આધ્યાત્મિક મહિલા હતા. જે સાચું

પૃથ્વાપસ્થા શરૂ થતાં બુદ્ધ સ્વયં ભિક્ષા માટે વિહાર કરવા લાગ્યા. જનસંપર્ક વધારી લોકોમાં રહેલી દયાભાવનાને જગૃત કરવી, ઘેર ઘેર જઈ સદ્જ્ઞાનનો લાભ મેળવવો તેમજ લોકસેવા આ ત્રણે પ્રયોજન તેઓ ભિક્ષા વધારા પૂર્ણ કરતા હતા.

ભ્રમણ કરતાં કરતાં બુદ્ધ એક દિવસ તેમની જન્મભૂમિમાં આવી પહોંચ્યા. ઘરે ઘરે ભિક્ષા માંગતા તેઓ પોતાના ઘેર આવી પહોંચ્યા. તેઓની પત્ની યશોધરા તેમની રાહ બેતી ઉભી હતી. બુદ્ધે તેને માતા શબ્દનું સંબોધન કરી ભિક્ષા માંગી.

યશોધરાને પુત્ર સ્વરૂપે રાહુલ એકમાત્ર સંતાન હતું. તેને તેણે પોતાના પતિના ચરણમાં સમર્પિત કરી દીધો અને કહ્યું, ‘મારી પાસે ફક્ત આ એક જ નિજી સંપત્તિ છે. જેનો આપ સ્વીકાર કરો.’

બુદ્ધ પોતાના પુત્ર રાહુલને સાથે લઈ ગયા અને તેને પણ તેઓએ ધર્મચક્ર પ્રવર્તન માટે યોગ્ય બનાવીને જનમાનસનાં જગરણ અર્થે પ્રવાસમાં મોકલ્યો.

લાગે. અને જે અનુભવ થાય તે સ્પષ્ટપણે કહી દેતા.

તેમણે ઓસ્ટ્રેલિયામાં કેટલાંક સાધકોને એક ધ્યાનપ્રયોગ સમજાવતાં જણાવ્યું કે તે પ્રયોગ સૂક્ષ્મજગતનો સંપર્ક કરાવે છે તે પ્રયોગ વડે દિવ્ય અને સિદ્ધ આત્માઓનું સાન્નિધ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. એ પ્રયોગની સાધના વડે ફક્ત પોતાનો કે પોતાના દેશનો જ નહિ, પરંતુ સમગ્ર વિશ્વના સાક્ષાત્કારનો આભાસ થાય છે. એવા જ એક પ્રયોગ દ્વારા તેમણે અનુભવ કર્યો કે ૧૯૧૧માં એક બાળક જન્મ લેશે કે જેના આગમનની સૂક્ષ્મ જગતમાં કેટલાંય વખતથી પ્રતીક્ષા થઈ રહી હતી. એ બાળક સામાન્ય બાળકની જેમ જ ઉછેરાશે, આગળ વધશે અને સક્રિય બનશે. જેમ જેમ તે સક્રિય બનશે, તેમ તેમ સનાતન ધર્મ પર છવાયેલાં કાળા કિબાંગ વાદળો દૂર થઈ જશે. છેવટે એ વ્યક્તિ તેજસ્વી સ્વરૂપમાં પ્રગટ થશે.

શિબિરમાં કર્નલ ઓલ્કોટના વિદ્યાર્થીઓ તેમજ યિયોસોફીના સાહિત્યનું અધ્યયન કરી રહેલાં સાધકો હાજર હતા. હાજર રહેલામાંથી એક જણે જાણવા માગ્યું કે મહાત્માઓ તો એવું કહે છે કે બુદ્ધનો અવતાર પોતાના એવા લક્ષણો સાથે પ્રકટ થશે, જે પહેલાથી જ નિર્ધારિત હતા અને એ લક્ષણો દ્વારા જ એ અવતારની ઓળખ મળશે, તો તમે જે વાત કરો છો તે જરા જુદી લાગે છે, એમ કેમ ? એની બેસંટે જણાવ્યું કે ધ્યાનાવસ્થામાં મને જે અનુભવ થયો એ મેં તમને જણાવ્યો. અન્ય મહાનુભાવોની વાતોને રદિયો આપવાનો મારો કોઈ ઉદ્દેશ નથી. જો કોઈ વિરોધાભાસ જણાય તો તેનો અર્થ એવો ન કરાય કે સત્યમાં પણ વિરોધાભાસ છે, કારણ કે એક જ સત્યને જુદાં જુદાં દષ્ટિકોણથી જોઈ શકાય છે.

પ્રજ્ઞાવતારના આગમનનો સંકેત

એની બેસંટે અનેક પ્રસંગોમાં પોતાના અનુભવની વાત કરી. તેમની ચર્ચા સાધકો સાથે થતી. બૌદ્ધિસત્વ (બુદ્ધનો અવતાર) કોઈ શરીર ધારણ કરશે એમ માનીને કેટલાંય સાધકો પોતાની જાતને ભગવાન ગણાવતા થયાં. કેટલીક વ્યક્તિઓમાં સાહજિક વિલક્ષણતાઓ જણાય તો તેને સાક્ષાત્ ઈશ્વર માની-મનાવી લેવાનાં પણ

અનેક પ્રસંગો બન્યા. પરંતુ એની બેસંટની માન્યતા આવી અંધશ્રદ્ધાપૂર્વકની નહોતી. તેઓએ ક્યારેય ચમત્કારની વાત કરી જ નહોતી. રામ-કૃષ્ણાની લીલાઓના કાવ્યાત્મક વર્ણનોની વાતો તેમણે ક્યારેય કરી નહોતી. તેઓ તો માત્ર એટલું જ માનતા અને સમજાવતા કે તેમણે દર્શાવેલા વર્ષમાં જન્મેલા એક બાળકનું આગળ જતા વ્યક્તિત્વ એટલું પાંગરશે કે લાખો-કરોડો લોકોના આધ્યાત્મિક જીવનમાં નવી આશાઓનો સંચાર થઈ શકશે.

એ બાળકનો જન્મ ક્યાં થશે ? ક્યા કુટુંબમાં થશે ? ક્યારે, કઈ તારીખે, ક્યા નક્ષત્રમાં તેનો જન્મ થશે ? આ પ્રશ્નોનો તેમણે ક્યારેય ઉત્તર ન આપ્યો. એની બેસંટનો સંકેત આશ્વાસનપ્રેરિત હતો. એમના સંકેત પાછળ કોઈ ચમત્કાર થવાની ભવિષ્યવાણી નહોતી.

એની બેસંટે સન્ ૧૯૧૧માં વારાણસીમાં જ એક પ્રવચનમાં કેટલીક વાતો કરી હતી. કદાચ એ ચોથી ફેબ્રુઆરી અને વસંતપંચમીનો દિવસ હતો. ત્યાં ઉપસ્થિત સાધકોને તેમણે જણાવ્યું, “સનાતન ધર્મમાં અવતારરૂપી શક્તિના આગમનને ગ્રહ-નક્ષત્રની ચુતિને કારણે નહિ, તેના સ્વભાવને અને સદ્ગુણોને કારણે મહત્વ આપવું જોઈએ. સનાતન ધર્મ પર માત્ર ભારતનો જ નહિ, સમગ્ર વિશ્વનું ભવિષ્ય આધાર રાખે છે. સનાતન ધર્મ વડે જે કાર્યો સિદ્ધ કરવાના છે કે થવાના છે તેમાં પડનારી અડચણોને દૂર કરવાનું કાર્ય કોઈ સામાન્ય આત્મા કે શરીર ન કરી શકે. ફક્ત વિશિષ્ટ આત્મા જ સનાતન ધર્મની ઊર્જા, શક્તિ અને પોષણ મેળવીને તેનું ધ્યેય-પ્રયોજન પૂરું પાડી શકે છે અને એ સમય હવે આવી ગયો છે.” આપણા ચરિત્રનાયક અને અખિલ વિશ્વ ગાયત્રી પરિવારના સંરક્ષક-સંસ્થાપક-અધિષ્ઠાતા આચાર્ય શ્રીરામ શર્માજીનો જન્મ એ જ વર્ષમાં આશ્વિન કૃષ્ણ ત્રયોદશી (૨૦ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૧૧)ના દિવસે આંવલખેડા ગામમાં પંડિત રુપકિશોરજી અને માતા દાનકુંવરિદેવીના ઘરે થયો. (ક્રમશઃ)

અસામાન્ય સુયોગ પ્રાપ્ત કરાવનારી નવરાત્રિની સાધના

પ્રાકૃતિક જગતમાં ઋતુઓ વર્ષમાં બે વાર ઋતુમતી થાય છે. શિયાળો અને ઉનાળો એ બે મુખ્ય ઋતુઓ છે. વર્ષાઋતુ એ બન્ને વચ્ચે સંતાકૂકડી રમે છે. જ્યારે પ્રકૃતિનું રજ તત્ત્વ પૂરબહારમાં હોય છે, એ બંને મુખ્ય ઋતુઓની અવધિ નવ-નવ દિવસોની હોય છે. જે સંધિકાળમાં આ બે ઋતુઓનું મિલન થાય છે તેને નવરાત્રિ કહે છે. કાળચક્રના જ્ઞાનીઓના મતાનુસાર પ્રકૃતિના અંતરમાં ચાલી રહેલાં વિશિષ્ટ ઉન્માદને જોતાં ઋતુઓના આ મિલન સમયની સંધ્યાઓને પવિત્ર માનવામાં આવી છે અને ચૈત્રી નવરાત્રિઓનાં સ્વરૂપમાં તેનું પોતાનું આગવું સ્વરૂપ હોય છે.

દિવસ અને રાત્રિના દિવસના મિલનને પ્રાતઃકાળ અને સાંજના મિલનને સંધ્યા કહેવાય છે. આ મિલનકાળને ઋષિ-મુનિઓએ અધ્યાત્મની દષ્ટિએ ખૂબ મહત્ત્વનું આલેખ્યું છે. આ મિલનકાળ સમયે સર્વત્ર ઉલ્લાસની પ્રતીતી થાય છે. સૌ જાણે છે કે મિત્રમિલન, પ્રણયમિલન અને આકાંક્ષાઓ-સફળતાનું મિલન કેટલું સુખદ હોય છે. એના પરથી અનુમાન લગાવી શકાય કે આત્મા અને પરમાત્માનું મિલન પણ કેટલું સંતોષજનક અને આનંદપૂર્ણ હશે. જૂનું વર્ષ પૂરું થતાં જ નવાં વર્ષનું આગમન થાય છે. આ દિવસ ઉલ્લાસથી ઉજવવામાં આવે છે. કૃષ્ણપક્ષ અને શુકલપક્ષના પરિવર્તનના બે દિવસો અમાવસ્યા અને પૂર્ણિમાના નામે જાણીતાં છે. મોટાભાગના પર્વો આ સમયના સંધિકાળ દરમિયાન ઉજવવામાં આવે છે. દીવાળી, હોળી, ગુરુપૂર્ણિમા, રક્ષાબંધન, હરિયાળી અમાવસ્યા, શરદપૂર્ણિમા વગેરે જેવા મુખ્ય ઉત્સવો આ જ ઋતુસંધ્યાઓમાં ઉજવવામાં આવે છે. એ જ રીતે નવરાત્રિની ઋતુસંધ્યાનું અનેરું મહત્ત્વ છે.

જ્યારે પણ ઋતુમાં પરિવર્તન થાય છે ત્યારે પ્રકૃતિ અને પરોક્ષ જગતમાં સૂક્ષ્મ હલનચલન જોવા મળે છે. ચૈત્રમાં મોસમનું ઠંડીમાંથી ગરમીમાં રૂપાંતર

થાય છે અને અશ્વિનમાં ગરમીનું રૂપાંતર ઠંડીમાં થાય છે. આમ તો આ પરિવર્તન ધીમી ગતિએ અને વધુ સમય લઈને થાય છે, પરંતુ આ નવ દિવસો દરમિયાન થતાં ઋતુગત ફેરફાર કોઈ વિશેષ પ્રક્રિયામાંથી પસાર થાય છે અને માનવશરીરમાં પણ ફેરફાર થાય છે. શરીરમાં ભરતી-ઓટ જેવી સ્થિતિ સર્જાય છે. આપણી તમામ આંતરિક શક્તિ આપણા શરીરમાં જામી ગયેલી વિકૃતિઓનો નાશ કરવા માટે ઘણો સંઘર્ષ કરે છે. વૈદ્યો અને લાક્ષણિક પરિવર્તનકાળ કહે છે. મોટાભાગની બીમારીઓ આ સમય દરમિયાન થવાની શક્યતા રહે છે તથા તેનો શ્રેષ્ઠ ઉપચાર થઈ શકે છે. કાયાકલ્પના પંચકર્મ આ જ દિવસોમાં સંપન્ન કરવામાં આવે છે. લીમડા, ઘૂતકુમારી અને અશ્વગંધાનું સેવન આ દિવસોમાં કરવાથી રોગ નિવારી શકાય છે અને સ્વાસ્થ્ય સુધારી શકાય છે. ઉપચારોના મહત્તમ ફાયદા આ પરિવર્તન દરમિયાન જોવા મળે છે.

આધ્યાત્મિક દષ્ટિએ પણ નવરાત્રિના પર્વનું મુહૂર્તના સ્વરૂપમાં આગવું મહત્ત્વ છે. આત્મિક વિકાસ માટે આનાથી વધુ સારું મુહૂર્ત હોઈ ન શકે. નવરાત્રીઓના પ્રારંભમાં કરેલાં પ્રયાસો અને સંકલ્પો સાધકનું વર્ચસ્વ વધારે છે. આ સમયે પ્રાકૃતિક શક્તિ આત્મકલ્યાણ અને લોકકલ્યાણના કાર્યોમાં અચાનક જ રસ લેવાનું શરૂ કરે છે. સૂક્ષ્મજગતના આશીર્વાદથી દિવ્ય પ્રવાહોનું ઝડપી વહન પણ આ સમયમાં થતું જોવા મળે છે. માનવીય ચેતના પણ આ સમયમાં સ્ફુરે છે. પ્રાણીઓમાં પ્રજનનની ઉત્તેજના આ સમયમાં વધે છે. પ્રાણીઓમાં આંશિક ગર્ભાધાન પણ આ સમય દરમિયાન થાય છે, જે ઋતુના શેષ સમયમાં પૂર્ણ થાય છે. આ તમામનું સંચાલન એક અજાણ્યા મર્મસ્થળથી થતું હોય છે, જેને આપણે સૂક્ષ્મ અથવા પરોક્ષ જગત કહીએ છીએ. અધ્યાત્મના ક્ષેત્રમાં તેથી જ આ ઋતુનું ઘણું મહત્ત્વ સમજવામાં

આવે છે. આમ, નવરાત્રીઓમાં કંઈક એવું વાતાવરણ સર્જાય છે કે જેમાં આત્મિક વિકાસ માટે જરૂરી પ્રેરણા, અનુકૂળતા અને શુભેચ્છા સર્જાતી જોવા મળે છે.

ભરતી-ઓટ દરરોજ નહિ, અમાસ અને પૂર્ણિમા વખતે જ થાય છે. સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્ત સમયે સૂક્ષ્મજગત દ્વારા ઊર્જાનું સંચાલન થાય છે. નવરાત્રી દરમિયાન આપણી વિચારધારાને અને આપણા ઉમંગો-સંકલ્પોને જબરદસ્ત વેગ મળે છે. આ દિવસો દરમિયાન આપણા અંતરમાં એવાં ઉછાળા આવે છે કે તેને અનુસરવાથી માત્ર આત્મિક પ્રગતિની વ્યવસ્થા જ નહિ, તેમાં સંપૂર્ણ સફળતાના માર્ગો પણ આપણને સિદ્ધ થાય છે, જાણે કે અદૃશ્ય અને સૂક્ષ્મ જગતમાંથી આપણા પર આશીર્વાદની વર્ષા થઈ રહી હોય.

નવરાત્રીના નવ દિવસો દરમિયાન આપણા શરીર અને મસ્તિષ્કમાં વહી રહેલાં સ્ત્રાવો આપણે હર્ષોલ્લાસથી ભરી દે છે. ઉપાસના, તપ, જપ, સાધના, વ્રત વગેરે આ દિવસોમાં ન કરવામાં આવે તો કેટલુંક નુકસાન પણ થાય છે. જેમ કે અપરાધવૃત્તિ પણ આ દિવસોમાં પાંગરે છે. દેવસંસ્કૃતિમાં નવરાત્રિ દરમિયાન કરવા જેવી ક્રિયાઓનો ઉલ્લેખ આપણા અંતઃકરણના ઉત્થાન માટે જ કરવામાં આવ્યા છે. આ ક્રિયાઓ અને તે પૂર્ણ કરવાના પ્રયોજન વડે આપણે ભક્તિભાવના અને આનંદની પરાકાષ્ટાનો અનુભવ કરી શકીએ છીએ. મહાલય, દુર્ગાષ્ટમી, પોંગલ જેવા પર્વો પણ આ જ વિશેષતાઓને કારણે ઉજવાય છે અને એટલા માટે જ ઋષિ-મુનિઓએ નવરાત્રિ દરમિયાન સાધનાનું મહત્વ સમજાવ્યું છે અને એ વાત પર ભાર મૂક્યો છે કે અન્ય સમય દરમિયાન સાધનાનો સમય ન મળે તો નવરાત્રી દરમિયાન તો તેના સુયોગનો લાભ અવશ્ય લેવો જ જોઈએ.

આ પ્રકૃતિના બે જ ગુણ છે - તમ અને સત્. 'તમ' એટલે જડ અને 'સત્' એટલે ચેતન. પરંતુ આ બંનેના મિલનને 'રજ' કહે છે. ઈચ્છા-આકાંક્ષા, વૃત્તિ, આનંદ, ઉદ્ધાસ, પ્રતિસ્પર્ધા જેવા ચિત્તને કાર્યાન્વિત અને ક્રિયાશીલ કરી દેનારા પ્રવાહો 'રજ'

ગુણની જ પ્રતિક્રિયાઓ છે. સાધના એટલે 'રજ' આ બંધનોથી શરીરની ચેતનાને મુક્ત કરાવવાનું કાર્ય કરવા માટે હોય છે. મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર વગેરેના યોગથી સર્જાયેલી જડ-ચેતન મિશ્રિત જીવચેતના હંમેશા અશાંત બની રહે છે અને એટલે જ તપશ્ચર્યા અને યોગસાધના કરવામાં આવે છે અને આ માટે નવરાત્રિના સમય જેવો શ્રેષ્ઠ સમય હોઈ ન શકે.

હાનિકારક વિચારધારાને રોકવા માટે, આત્મિક વિકાસ માટે, રિદ્ધિ-સિદ્ધિ, વૈભવ અને કલાના સોપાનો સર કરવા માટે નવરાત્રિમાં અનેકવિધ ઉપાસનાઓ કરવામાં આવે છે. એ દિવસોમાં રામભક્ત રામાયણના અખંડ પાઠ કરે છે, કૃષ્ણ ભક્ત ગીતાપારાયણ કરે છે. તંત્રવિજ્ઞાનના ઉપાસકો પણ તેને શ્રેષ્ઠ સમય માને છે. વામમાર્ગીઓ મંત્રસિદ્ધિ માટે એને શ્રેષ્ઠ સમય ગણાવીને એની પ્રતીક્ષા કરે છે. તંત્રસાધનામાં કુમારીપૂજા, શિવ સાધના, ગાયત્રીનું કુંડલિનીજાગરણ વગેરે જેવી સાધનાઓ આ દિવસોમાં કરવામાં આવે છે. દેવી ઉપાસકો દુર્ગા સપ્તશતીના પાઠ વિશેષ હેતુઓ માટે આ દિવસોમાં કરવામાં આવે છે.

નવરાત્રિ દેવોનો ઉત્સવ છે. જેઓ આ દિવસોનું મહત્વ સમજીને સતર્ક બને છે અને ક્રિયાશીલ રહે છે. તેઓ અન્ય મુહૂર્તોની તુલનામાં આ મુહૂર્તનો વધુ

પરાક્રમ મનુષ્યોને ઉલટ પુલટ કરે છે અને ઘટનાઓ પેદા કરે છે, પરંતુ મનુષ્યના ભાવ-સંસ્થાનમાં હલચલ ઉત્પન્ન કરવી, દિશા બનાવવી અને કંઈથી કંઈ બનાવી દેવું વાણી માટે જ સંભવિત છે. સંસારમાં જેટલી ઉથલપાથલો થતી રહી છે તેમાં વાણીની ભૂમિકા મુખ્ય રહે છે. તેટલા માટે તેને શક્તિ કહીને વર્ણવવામાં આવે છે. આપણે ઈચ્છીએ તો તેનો સદુપયોગ કરીને સ્વર્ગનું નિર્માણ કરી શકીએ છીએ અને દુરુપયોગ કરીને નરકનું. તે પૂર્ણતઃ પ્રયોજના પર નિર્ભર રહે છે.

લાલ મેળવી શકે છે. ભૌતિક લાભને સિદ્ધિ અને આત્મિક લાભને રિદ્ધિ કહે છે. સંકટનિવારણ અને પ્રગતિ માટે સિદ્ધિની જરૂર પડે છે. નવરાત્રિને સિદ્ધિની અધિષ્ઠાત્રી કહેવાય છે. પરંતુ આ શુભ અવસર પર જીવનચર્યામાં દેવત્વની વિભૂતિઓના પ્રવેશને જ સૌથી વધુ મહત્વપૂર્ણ સફળતા ગણવામાં આવે છે. જેને આ સફળતા વધુ મળી, તેનું જીવન ઘન્ય બની ગયું સમજો.

યુગસંધિનો સમય ચાલી રહ્યો છે. યુગસંધિના આ વિષમ સમયે નવરાત્રિનું વિશેષ મહત્વ છે. આમ તો એવું કહેવાય છે કે હવે પછીના નવ વર્ષનો એક એક દિવસ નવરાત્રિના એક-એક દિવસ સમાન હશે. હિમાલયના સૂક્ષ્મ શરીરધારી આત્માઓ તેમની તપ વડે મેળવેલી ઊર્જાથી સૌને લાભદાયી બનાવવા માગે છે, પરંતુ તેમના આ ભગીરથ પ્રયાસોમાં પણ નવરાત્રિનું પોતાનું આગવું સ્થાન છે.

નવરાત્રિમાં ગાયત્રી મહાશક્તિના પાઠના અધ્યયનને પણ સર્વોત્તમ માર્ગ ગણવામાં આવ્યો છે. આ સમય દરમિયાન કરેલ ગાયત્રી અનુષ્ઠાન આપણા સામર્થ્યને વેગ આપે છે. નવરાત્રિની સાધનાઓ સંકલ્પ પર આધારિત હોય છે. ‘અનુષ્ઠાન’ એટલે “આધ્યાત્મિક સામર્થ્ય વિકસાવવા માટે કરેલાં સંકલ્પોને તપ અને વિશિષ્ટ ઉપાસના દ્વારા સંપન્ન કરવાનું કાર્ય.” ચોવીસ હજાર જપની સંકલ્પિત ગાયત્રી સાધના માટે નવરાત્રિનો સમય શ્રેષ્ઠ કહી શકાય. કોઈપણ તપ-સાધનાનો કોઈ અર્થ નથી. લાંબા સમય સુધી વ્રત પાલન કરવા માટે અને કઠોર પુરસ્કરણ સાધનાઓ માટે સુદૃઢ મનોબળ જરૂરી છે. કોઈ બહાને સંકલ્પ તૂટે અથવા માત્ર ચિહ્નપૂજા થાય એના કરતાં સંકલ્પ ભલે નાનો હોય, પરંતુ નિયમ અને વિવેકપૂર્વક સંકલ્પ કરવો જોઈએ. આ દષ્ટિએ જોવા જઈએ તો નવ દિવસની ચોવીસ હજાર જપની ગાયત્રી સાધના સગવડભરી પણ છે અને તે આપણી જરૂરિયાતોને પૂરી પણ પાડે છે. પ્રયોજિત દિવસોમાં નિશ્ચિત કરેલી જપસંખ્યા, બ્રહ્મચર્ય વ્રતપાલન, આહારમાં ઉપવાસનો સમાવેશ,

ભૂમિશયન, ઓછાં પહેરણમાં રહેવું ચર્મત્યાગ વગેરે તપની સાથે સાથે અંતિમ દિવસે હવનની પૂર્ણાહુતિ વગેરે અનુષ્ઠાનની સામાન્ય જરૂરિયાતો છે.

ઉપવાસના નિયમોનું ચુસ્ત પાલન થવું જોઈએ કારણ કે ઉપવાસથી એક અનેરી શક્તિનો સંચાર થાય છે. આહારની અનિયમિતતાને કારણે શરીરના અંતઃસ્ત્રાવોનું સંતુલન ખોરવાઈ જાય છે અને મનની એકાગ્રતામાં વિક્ષેપ પડે છે. આ સમય દરમિયાન ફળ, દૂધ, છાશ અને નમક વગરનું સહેલાઈથી પચી શકે તેવું ભોજન લેવું જોઈએ. ગાયત્રી જપ માટે તુલસી કે ચંદનની માળાનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. દરરોજ ત્રણ કલાક (સૂર્યોદયથી બે કલાક પહેલાં અને સૂર્યાસ્તથી એક કલાક પહેલાં) જપ કરવાથી ચોવીસ હજાર જપની સંખ્યા પૂરી થાય છે. જેઓ દૈનિક ઉપાસનાના અભ્યાસુ નથી અથવા તો ક્યારેક ક્યારેક જ પૂજા-પાઠ કરે છે તેમને પણ ભાર દઈને સૂર્યવધામાં આવે છે કે આ નવ પવિત્ર દિવસોમાં તો નિયમોનું પાલન કરો જ અને સાધના અવશ્ય કરો. મંત્રલેખન, ગાયત્રી ચાલીસા પાઠ અને પંચાક્ષરી જપની સરળ વ્યવસ્થા તેમના માટે જ તો છે. જ્યાં આવી સરળ વ્યવસ્થાઓ હોય ત્યાં સામૂહિક ઉપાસનાનો ક્રમ પણ સારો માર્ગ છે. એનાથી વિશિષ્ટ પ્રકારની ઊર્જા ઉદ્ભવે છે.

અનાદિમંત્ર, ગુરુ મંત્ર, ગાયત્રી જપ અનુષ્ઠાન વગેરે આ સમયે કરવામાં આવે તો તેનું વિશિષ્ટ ફળ મળે છે. ત્રિપદાના રૂપમાં એની ત્રણ સિદ્ધિઓ અમૃત-ચિરયૌવન, પારસ-સત્સાહસ, કલ્પવૃક્ષ, પરિષ્કૃત ચિંતન વગેરેની પ્રાપ્તિનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. આ વખતની નવરાત્રિના આયોજન દ્વારા ભારતભરમાં શક્તિ સ્થાપનાનું બીજારોપણ કરવાવાળા કાર્યક્રમો સાથે શુભારંભ થશે. હેતુ એ છે કે જ્યાં પણ અનુષ્ઠાનોની વ્યવસ્થા થઈ શકે ત્યાં વ્યક્તિગત અથવા સામૂહિક ધોરણે અનુષ્ઠાનોની વ્યવસ્થા કરવી, જેથી પરોક્ષ જગતમાંથી પ્રાપ્ત દૈવી આશીર્વાદનો સૌ કોઈ લાભ ઉઠાવી શકે.

આત્મીય અનુરોધ : ગાયત્રી તપોભૂમિ વિશેષ શિબિરોનું આયોજન

પૂજ્ય ગુરુદેવે લખ્યું છે-જ્ઞાનયજ્ઞની આગમાં પકવી-પકવી સૂજન માટે હાલના દિવસોમાં ઈટ-ચૂનાની ભઠ્ઠી લગાવાઈ રહી છે, જેમાં જેવી પ્રખરતા આવી કે બીજા મોરચા ઉભા થઈ ગયા. અજ્ઞાન, અભાવ અને અશક્તિના ત્રણેય મોરચા પર આપણી સેના કમાન સંભાળશે. બૌદ્ધિક ક્રાંતિ એકલી નથી, તેની સાથે-સાથે નૈતિક તેમજ સામાજિક ક્રાંતિ પણ અવિચ્છિન્ન રૂપે જોડાયેલ છે. રાજનૈતિક સ્વતંત્રતા માટે લડાયેલ સંગ્રામ જેટલી જનશક્તિ અને સાધનોથી લડાયો, આપણો મોરચો તેનાથી ઓછામાં ઓછો ત્રણ ગણો હોવાના કારણે તેના માટે જનશક્તિ, શ્રમશક્તિ, ભાવશક્તિ તથા ધનશક્તિની જરૂર પડશે. જ્ઞાનયજ્ઞના વિસ્તારથી જ આ ઉપલબ્ધીનો હાથ આવશે. માટે આ આરંભિક ચરણ પર હાલના દિવસોમાં વધુ જોર આપવામાં આવી રહ્યું છે. આટલા સુધી સીમિત ન રહી શકાય. હાથ-પગમાં થોડી પણ ગરમી આવતા જ ધ્યેય તરફ વધુ તત્પરતાપૂર્વક કદમ ઉઠાવવા જાતે જ શરૂ થઈ જશે અને તે ત્યાં સુધી વધતા જ રહેશે, જ્યાં સુધી મનુષ્યમાં દેવત્વનો ઉદય અને ધરતી પર સ્વર્ગના અવતરણનું લક્ષ્ય પૂરું ન થાય. મથુરાથી સંગઠન અને આંદોલનનું સંચાલન થશે. હરિદ્વારથી પ્રકાશ, સ્નેહ અને અનુદાનનું વિતરણ થતું રહેશે અને આપણે શીત અને ગરમીની માફક વધુ વ્યાપક બનીને અદૃશ્ય પરંતુ દૃશ્યથી પણ વધુ સમર્થ બનીને દરેક સ્વજનને સ્પર્શ અને પ્રભાવિત કરતા રહીશું. ચાલ્યા ગયા પછી ત્રણ સ્થાનોમાં ત્રણ શક્તિઓ ત્રણગણું કામ કરશે અને પોતાની ત્રિવિધ ક્રિયા પધ્ધતિ દિવસે-દિવસે વધુ સમર્થ અને વધુ ગતિશીલ બનતી જશે. કોઈએ પણ નિરાશાની વાત વિચારવી ન જોઈએ. નિરાશા, અસફળતા અને અંધકારની વાત વિચારવી અમારા, આપણા માર્ગદર્શક અને તે ભગવાનના ઉપર અવિશ્વાસ કરવા બરોબર હશે, જેમણે આ મહાભિયાનને સફળ બનાવવામાં પોતાની પ્રતિષ્ઠાને દાવ પર લગાવી દીધી છે.

આપણને આપણી વર્તમાન ગતિવિધિઓ લાંબા સમય સુધી ચલાવતા રહેવાનો અવસર મળશે નહીં.

કોઈ મહાન શક્તિના માર્ગદર્શન તથા સંકેત પર અમારું અત્યાર સુધીનું જીવન ચાલ્યું છે. આગળ પણ આ શરીરની એક એક ક્ષણ તેની પ્રેરણાથી વીતશે. તે શક્તિ અમને વર્તમાન કાર્યક્રમોથી મુક્ત કરી બીજી દિશામાં નિયોજીત કરી દેશે. એવો આભાસ મળી ગયો છે. તેથી અમારો એ વિચાર યોગ્ય છે કે જે મહાન જવાબદારી અમારી પર છે. તેનો ભાર વહન કરવાની જવાબદારી કોના પર નાંખે, જે મશાલ અમારા હાથમાં થમાવી છે તે કોના હાથોમાં સોંપવી. એ દૃષ્ટિએ અમારે પોતાના ઉત્તરાધિકારીઓની શોધ કરવી પડે છે.

કોઈ ભૌતિક ધન-દોલત પાસે હોત તો અખંડ જ્યોતિના દરેક સદસ્ય પોતાને અમારા સાચા અનુયાયી તથા શિષ્ય બતાવતા અને જે તેને મળતું તેમાં ખુશી મનાવતા પણ જે ચીજ મળનારી છે તે આધ્યાત્મિક છે. પ્રત્યક્ષ દેખાતી નથી પણ તેના બદલામાં તૃષ્ણા અને વાસનાની પૂર્તિ થતી નથી. આટલેથી જ તે પાત્રતાની કસોટી પર પાર ઉતર્યા પછી જ મળી શકે છે. ઉત્તરાધિકારમાં મળનારી આ વસ્તુને લઈને કોઈ કરશે પણ શું ? આપણને જે મહાન પરંપરાનો ઉત્તરાધિકાર મળ્યો છે, તે એવો જ છે, જેમાં તૃષ્ણા-વાસનાની પૂર્તિ જેવું કશું જ નથી. શ્રમ અને માથાકૂટ બહુ છે. તો પણ ગંભીરતાપૂર્વક જોવાથી એ જાણકારી થશે કે જે લોકો પૂરી જિંદગી ધન તથા ભોગ માટે કૂટાતા-પિટાતા રહ્યા પછી જે મેળવે છે, તેનાથી અમારી ઉપલબ્ધીઓ કોઈ પણ રીતે ઓછી નથી. ઠીક છે અમીરી જેવો ઠાઠ-માઠ ન બની શકે પણ જે કંઈ મળ્યું છે તે એટલું મોટું છે કે તેના પર પહાડો જેવી અમીરી ન્યોછાવર કરી શકાય છે. સામાન્ય બુદ્ધિ આ ઉપલબ્ધિનું મૂલ્ય ઓછું ન કરી શકે પણ જે થોડી ગંભીરતાથી સમજી અને જોઈ શકે છે તે એ વિશ્વાસ કરશે કે અમીરીની નુલનામાં આ આધ્યાત્મિક ઉપલબ્ધીઓ પણ ઓછી મહત્વની નથી કે ઓછી કિંમતની નથી.

અમે જે મેળવ્યું છે તે અમારા પોતાના ઉત્તરાધિકારીઓ માટે છોડી જવા માંગીએ છીએ. અમને પણ આ પરંપરા અનુસાર મળ્યું છે દરેક પુત્રને

પિતાની સંપત્તિમાં ભાગ મળે છે. જે અમારા નજીકના આત્મીય હશે, તેમને અમારી સંચિત પૂજાનો લાભ મળવો જોઈએ અને મળશે જ.

સત્પાત્ર ઉત્તરાધિકારીઓના હાથમાં ઘણું બધું સોંપવા માંગીએ છીએ. તેમાંથી સોંપનારી વસ્તુઓમાંથી એક યુગ નિર્માણ યોજનાની જાજીવણવલ્યમાન મશાલ પણ છે. જીવનને ધન્ય બનાવવા માંગતા મહત્વાકાંક્ષીઓને અમે સાદર આમંત્રીત કરીએ છીએ. અમારો મહાન ઉત્તરાધિકાર સંભાળવા માટે જેમની ભાવનાઓ જીવીત હોય તે આગળ આવે અને પ્રાપ્ત કરે. જેને પ્રાપ્ત કરવાથી માનવ જીવનની સાર્થકતાનો લાભ મળે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવના વેદનાયુક્ત વિચાર ગંભીરતાપૂર્વક આપણા સૌ માટે ચિંતનીય છે, અનુકરણીય છે. હાલના દિવસોમાં પૂજ્ય પંડિતજી કેટલાક દિવસોથી આ વ્યથા-વેદનાઓમાં છે, કેમકે પૂજ્ય ગુરુદેવે પોતાના પત્ર તારીખ ૧૮-૮-૬૧માં પૂજ્ય પંડિતજીને લખ્યું હતું “આપની ઋષિ આત્મા આ જીવનમાં પૂર્ણતાનું લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરે, તેના માટે અમારી આંતરિક અભિલાષા છે. અમારો પ્રયત્ન પણ એ દિશામાં ચાલી રહ્યો છે. આપનો આત્મા આ થોડા સમયમાં કેટલો ઊંચે ચઢી ચૂક્યો એ અમને પ્રત્યક્ષ દેખાય છે અને એ વિશ્વાસ દિવસે-દિવસે પાકો થતો જાય છે કે તમે હવે જીવનના પરમ સત્યને નિશ્ચિત રૂપે પ્રાપ્ત કરીને જ રહેશો. તમારી પ્રગતિ આગળ વધુ તીવ્ર ગતિએ વધશે.” પૂજ્ય ગુરુદેવે, પૂજ્ય પંડિતજીની પાત્રતા જોતાં તારીખ ૩૦-૮-૬૧ના લખ્યું હતું કે “તમે ડભરા રહેવા છતાં પણ આત્મિક દૃષ્ટિએ મથુરામાં જ રહો છો. ૬૯ વર્ષ વધુ અહીંયા રહેવાનું છે. આ અવધિમાં આપને તે સ્તર પર પહોંચાડવાનો અમારો વિચાર છે, જેના પર આજે અમે સ્વયં છીએ. આ જીવન આપનું પૂર્ણરૂતે સફળ અને સાર્થક થાય એવી અમારી આંતરિક ભાવના છે.”

પૂજ્ય ગુરુદેવ એક પત્રમાં લખે છે-ઋષિઓના વિચાર જ અમારી વાણી અને લેખની દ્વારા નીકળતા રહે છે. તેનો વિસ્તાર કરવો ઋષિ ઋણ ચૂકવવાનું છે. અમે અને તમે તે એક જ કાર્યમાં ભાગેલા છીએ.

પૂજ્ય ગુરુદેવે તારીખ ૨૪-૧૦-૬૧ના પૂજ્ય પંડિતજીને લખ્યું હતું-“ઋષિઓની વાણીનો તમે અને

અમે બંને પ્રચાર કરી રહ્યા છીએ. તેનો મૂળ ઉદ્દગમ ઋષિઓના આત્મા છે. તમે અમે તો માત્ર લાઉડસ્પીકર છીએ. આપણે પોતાના બ્રાહ્મણ શરીરનો સદ્ઉપયોગ આ રીતે પ્રચાર દ્વારા જ કરવો યોગ્ય હતો, જે થઈ રહ્યો છે એ સંતોષની વાત છે.” પૂજ્ય ગુરુદેવે પૂજ્ય પંડિતજીની સાધના તથા સમર્પણની ભાવના પારખી લીધા પછી જ સ્વયં પોતાના પત્ર તારીખ ૯-૨-૬૩ના લખ્યું હતું-“ગાયત્રી તપોભૂમિ ટ્રસ્ટમાં તમારું નામ વધારવાનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે, તેથી તમે નીચેની બાબત લખી મોકલશો. પિતાજીનું નામ, આયુ, નિવાસનું સરનામું. રજીસ્ટ્રેશનમાં આ ત્રણેય બાબતોની જરૂર પડશે.” જ્યારે કે આજકાલ પ્રજ્ઞા સંસ્થાનોમાં ટ્રસ્ટી પદ માટે પડાપડી થઈ રહી છે. અહીંયા મહાકાળ સ્વયં આમંત્રિત કરી રહેલ છે. તા. ૧૪-૧૦-૬૬ના પૂજ્ય ગુરુદેવે લખ્યું હતું-“અમે અમારું સ્થાન ખાલી કરી રહ્યા છીએ. તેની પૂર્તિ તમારે કરવાની છે. ગાયત્રી પરિવારનું મોટું કામ છે. એને અત્યાર સુધી અમે સંભાળતા રહ્યા. હવે તેને તમે સંભાળનાર છો. અમારે આગળ બહુ મોટું કામ કરવાનું છે. તેથી વર્તમાન જવાબદારી બીજાના પર જવી જોઈએ. તે મજબૂત હોવા જોઈએ. તમારામાં એ મજબૂતી અમે જોઈ રહ્યા છીએ. અમારી પાછળ તેવો જ પ્રકાશ બની રહેવામાં નિશ્ચિત છીએ. બાળકોને તેમના પગ પર ઊભા રહેવા દો. જ્યાં સુધી તેઓ બરોબર આગળ ન આવે ત્યાં સુધી તેમની દેખરેખ કરવી જરૂરી છે. ત્યારબાદ તમે તરત મથુરા ચાલ્યા આવો અને તમારી જવાબદારી સંભાળી લો.” ગુરુદેવે શ્રદ્ધા-સમર્પણ જોઈને આદેશ આપી દીધો. એ સૌભાગ્ય તથા પૂર્વ જન્મોના ઉચ્ચ સંસ્કારો તથા સાધનાનું પ્રતિફળ છે. તારીખ ૧-૧-૬૬ના તો પૂર્ણ આશીર્વાદ આપતા લખ્યું-“તમારો ઋષિ આત્મા પોતાના પૂર્ણ બ્રહ્મનેજ સાથે જન જાગૃતિનો વિશ્વ વ્યાપી પ્રકાશ ઉત્પન્ન કરશે, એવો અમને પૂરો અને પાકો વિશ્વાસ છે.”

ઓગષ્ટ ૧૯૬૭ યુગ નિર્માણ યોજનામાં પૂજ્ય ગુરુદેવે પૂજ્ય પંડિતજી વિષે લખ્યું છે કે-“હવે જ્યારે કે અમારો કાર્યકાળ સમાપ્ત થઈ રહ્યો છે, એવા વ્યક્તિઓની જરૂર હતી, જે પોતાની ઉચ્ચ આંતરિક સ્થિતિના આધારે આ ભારે બોજને પોતાના પર ઉઠાવી

શકે અને જે મહાન મિશનની મશાલ પ્રગટાવી તેને પૂરી જવાબદારીથી પોતાના હાથમાં સાધી શકે. શ્રી લીલાપતજીથી આપણો પૂરો પરિવાર સારી રીતે પરિચિત છે. તેઓ ગાયત્રી તપોભૂમિના ટ્રસ્ટી છે. કેટલીય મોટી-મોટી મિલોના સફળ મેનેજર પણ રહ્યા છે અને ઊંચું વેતન મેળવતા રહ્યા. હવે તેમણે તે સન્માનિત અને લાભદાયક પદ પર લાત મારી પોતાનું ભાવી જીવન યુગ નિર્માણ માટે સમર્પિત કરી દીધું. વેતનની જમા રકમ તેમના આદેશાનુસાર બતાવી શકાતી નથી, પણ જેની સંખ્યા હજારોમાં છે, તે લાવીને આ મિશન માટે અર્પણ કરી દીધી. તેમના ઘરમાં વર્ષોથી અખંડ દીપ સળગે છે, હવે તેની પૂર્ણાહુતિ ગુરુ પૂર્ણિમા પર કરી મથુરા આવી ગયા છે અને અમારા નિર્ધારિત કાર્યક્રમ અનુસાર દેશવ્યાપી યાત્રા પર નીકળી રહ્યા છે. આપના સચ્ચરિત્ર, પ્રતિભા, સજ્જનતા, સદ્ભાવના તથા સક્રિયતા એવા ઉચ્ચ છે કે તેની આગળ કોઈનુંય પણ મસ્તક શ્રદ્ધાથી નમી જાય છે.”

પૂજ્ય ગુરુદેવે વિદાય પહેલાં જ મે ૭૧માં અખંડ જ્યોતિમાં પોતાની જવાબદારી સોંપતી વખતે લખ્યું છે કે “અમારો ત્રીજો પ્રત્યક્ષ આંદોલનાત્મક, પ્રચારાત્મક, સંગઠનાત્મક, સૃજનાત્મક તથા સંઘર્ષાત્મક કાર્યક્રમ ગાયત્રી તપોભૂમિથી ચાલશે. ગાયત્રી તપોભૂમિની કાર્યકર્તા ટીમનું નેતૃત્વ કરવા માટે અમે શ્રી લીલાપત શર્માને નિયુક્ત કર્યા છે. તપોભૂમિની વ્યવસ્થા, શાખાઓ, સંગઠનો તથા ક્ષેત્રીય કાર્યક્રમોને પણ તે સંભાળશે. તેમને અમારા પ્રતિનિધિ માનવામાં આવે. આ ફેંસલો અમે બહુ સમજી વિચારીને કર્યા છે અમને આશા છે કે સર્વત્ર તેમને મોટા ભાઈની માફક અમારા સંગઠનાત્મક ઉત્તરાધિકારીની જેમ જ સ્વીકારવામાં આવશે અને વ્યવસ્થાત્મક અનુશાસન રાખવામાં આવશે. બધી યોજનાઓનું સંચાલન ગાયત્રી તપોભૂમિથી જ થશે અને દેશવ્યાપી અમારા બધા પરિજન તેમને પૂરેપૂરો સહયોગ કરશે. અમે એ આશા અને વિશ્વાસ લઈને તથા સર્વસાધારણને આશ્વાસન આપી જઈ રહ્યા છીએ કે આગળના દિવસોમાં નવ નિર્માણનો પુણ્ય પ્રયાસ ઘટશે નહીં, વધશે જ. ગાયત્રી તપોભૂમિ સ્થિત યુગ નિર્માણ યોજનાનું કેન્દ્ર અમારી પ્રગટાવેલી મશાલને ભવિષ્યમાં અમારાથી સારી રીતે સળગતી

રાખવામાં સમર્થ થશે. આ ઈશ્વરીય પ્રયોજન પાછળ ભગવાનનું, અમારા ગુરુદેવનું, અમારા તથા ઉત્તરાધિકારીઓના ભાવ ભરેલ પુરુષાર્થનું જે પ્રચંડ બળ છે, તે તેને પડવા-ઘટવા દેશે નહીં. અભિયાન ગતિશીલ હશે અને વિશ્વ માનવના ભવિષ્યને ઉજ્જવળ બનાવવામાં ઐતિહાસિક ભૂમિકા પ્રસ્તુત કરશે.”

પૂજ્ય ગુરુદેવના આશીર્વાદ, સોંપેલ જવાબદારી તથા પૂજ્ય પંડિતજીની સમર્પણ ભાવના કારણે જ પૂજ્ય પંડિતજીના અંતરાત્મામાં હાલના દિવસોમાં ભારે બેચેની છે. ૯૧ વર્ષ થયા છે. ક્ષેત્રના પરિજન પોત-પોતાને ત્યાં બોલાવવાનો આગ્રહ કરે છે. પૂજ્ય ગુરુદેવ-માતાજીના અંતરંગ સહયોગી-સહચર હોવાના કારણે તેમના વિષેના સંસ્મરણ તથા પરિચય જાણવાનો આગ્રહ રાખે છે. પોતાના લોકોના આગ્રહને ના પણ કહી શકાતી નથી. માટે પૂજ્ય ગુરુદેવના હાથથી લખેલ પત્રોના સંગ્રહ “પત્ર પાથેય” “પ્રજાવતાર અમારા ગુરુદેવ” ગ્રંથમાં પૂજ્ય પંડિતજીએ લખ્યું છે. ચિરસ્મરણીય સંસ્મરણ જાણવાની પ્રત્યેક ભાઈ-બહેન, નવયુવક જેમણે ગુરુદેવ-માતાજીને જોયા નથી, તેમને ઈચ્છા થાય છે તે બધા માટે પૂજ્ય પંડિતજીએ “પૂજ્ય ગુરુદેવના માર્મિક સંસ્મરણ” પુસ્તકમાં લખ્યું છે. ઉપરોક્ત ત્રણેય અમૂલ્ય ગ્રંથ ધરોહરના રૂપમાં મિશનના મોટા ભાઈ દ્વારા લખાયેલ છે, મૂલ્ય માત્ર ૮૬/- રૂ. છે. જીજ્ઞાસુ ભાઈ-બહેન ૮૦/- રૂ. ના હિસાબે રકમ મોકલી ત્રણેય ગ્રંથ મંગાવી શકે છે. ટપાલ ખર્ચ સંસ્થા ભોગવશે. આ ત્રણે પુસ્તકોનો સેટ ગાયત્રી જ્ઞાનપીઠ જુનાવાડજી અમદાવાદ ૩૮૦૦૧૩ ના સરનામે થી મંગાવશો. બધા ભાઈઓ પોતાના ખાસ મિત્રોને ૧૦-૧૦ નવા પરિજનોને પણ વંચાવવાનો પ્રયાસ કરે. ગાયત્રી તપોભૂમિમાં પૂજ્ય ગુરુદેવના પ્રવચનોને પૂજ્ય પંડિતજીએ પોતાની ડાયરીઓમાં નોંધ કર્યા હતા. તે પ્રવચનોને પૂજ્ય પંડિતજીએ કેટલાક પુસ્તકોમાં પ્રકાશિત કર્યા છે. આ પુસ્તકોની સૂચી મંગાવી પુસ્તકો મંગાવી શકો છો.

પૂજ્ય પંડિતજી “આત્મીય અનુરોધ” સ્તંભના અંતર્ગત પોતાના અંતરંગમાં ધુમરાતી દરેક વાત, દરેક વિચારણા પરિજનો સામે વ્યક્ત કરી રહ્યા છે, જેથી તેમના જીવનની કોઈ વાત દબાયેલી-છુપાયેલી ન રહે. જે વાતો સાર્વજનિક રૂપે બધાની સામે કહેવી યોગ્ય

હતી. બધા પર લાગુ પડતી હતી, તેને જ આ સ્તંભના અંતર્ગત લખવું. છપાવવું સંભવ બની શક્યું છે. એના સિવાય વ્યક્તિગત પક્ષ એવો રહી ગયો છે. જે અલગ વ્યક્તિઓથી અલગ-અલગ જ કહેવું-સાંભળવું પડે છે. આપણો પરિવાર મોટો છે. તેમાં અનેક સ્તરના વ્યક્તિ છે. તેમની સ્થિતિ અલગ-અલગ છે. વિચાર કરવાનું ક્ષેત્ર તથા આકાંક્ષાઓ અને દિશાઓ પણ લોકોની અલગ-અલગ છે. લક્ષ્ય એક હોવા છતાં પણ થોડા-થોડા અંતરના લીધે સ્થિતિમાં બહુ અંતર પડી જાય છે. તેના લીધે વ્યક્તિગત વિચાર વિમર્શની જરૂર પડે છે. ભાષણો અને લેખોની એક સીમા છે, તેમાં એ જ વ્યક્ત કરવામાં આવશે, જે એક સામાન્ય સ્તરવાળા માટે સમાન સ્તરનો પ્રકાશ આપે છે, પણ દરેક વ્યક્તિનું સ્તર ભિન્ન છે. તેના વિચાર અને માર્ગદર્શન અલગ ઢંગના હોય છે. તેથી આ જરૂરીયાત વ્યક્તિગત વિચાર વિમર્શથી જ પૂરી થઈ શકે છે. આપણા વિશેષ પરિજ્ઞનોને વ્યક્તિગત રૂપે ઘણું બધું કહેવાનું તથા સાંભળવાનું છે. શારીરિક સ્થિતિ હવે યાત્રા કરવામાં સ્મર્ય નથી. તેથી યોજના એ છે કે મે-જૂનમાં ૪-૪ દિવસની શિબિર લગાવવામાં આવે. આ શિબિર શૃંખલા વ્યક્તિગત વાતો પૂછવા વ્યક્તિગત વેદના વ્યક્ત કરવા તથા વ્યક્તિગત રીતિ-નીતિ નિર્ધારિત કરવાના વિચાર-વિમર્શ કરવા માટે જ થશે. ભાષણ તો થતા જ રહેશે, આખો દિવસ ચર્ચા વિચારણાનો જ ક્રમ ચાલતો રહેશે. તેમની પાસે હજી પણ-ઘણું બધું અપાય તેવું છે. વ્યાકુળતા એ રહે છે કે તે કોને આપવામાં આવે. શું તે લેવાનો અધિકારી મળી શકે તેમ છે. બહુમૂલ્ય વસ્તુઓ કેવળ માંગવા કે ઈચ્છવાથી જ નથી આપી કે લઈ શકાય છે, તેના માટે પાત્રતા અનિવાર્ય બની રહે છે. આ શિબિરોમાં પાત્રતા શોધીશું અને જે તેમની પાસે છે, તેને આપવાનો પ્રયત્ન કરીશું. આ પ્રમાણે અલગ-અલગ સ્તર અને સ્થિતિના લોકોને તેમની પરિસ્થિતિઓ ને અનુરૂપ વધુ ઝડપથી આગળ વધવાનું માર્ગદર્શન આપીશું. આ શિબિરોમાં કેવળ એમણે આવવું જોઈએ, જે પોતાને પંડિતજીની સાથે જોડાયેલા સમજે છે અને આગળ પણ તે સંબંધ જાળવી રાખવાની જરૂરિયાત-ઉપયોગીતા સમજે છે. ટિકિટ ભાડુ તથા સમયનો ખર્ચ તેમણે જ કરવો જોઈએ, જે પંડિતજીના આશીર્વાદ અને માર્ગદર્શનનું મૂલ્ય

સમજે છે. તેમજ ઉપયોગીતા સમજે છે. જ્યાં અવાંછનીય ભીડને આ શિબિરમાં આવવા માટે નિરુત્સાહિત કરવામાં આવે છે ત્યાં દરેક પ્રબુધ્ધ પરિજ્ઞને આગ્રહપૂર્વક એ કહેવાનું છે કે પૂજ્ય પંડિતજીને મળવાનું અને મન ભરીને પોતાની અંતઃભાવનાઓને વ્યક્ત કરવાનો અવસર કોઈ પણ રીતે ચૂકશો નહીં. નિર્ભળ, વૃધ્ધ, બાળકો, સહેલાણીઓ, દર્શનાર્થીઓને શિબિર સમયમાં આવવાની અનુમતિ નથી. એક વિનંતી એ છે કે નિર્ધારિત શિબિરોમાં કઈ શિબિરમાં કેટલા પરિજ્ઞન આવી રહ્યા છે તેની સ્વીકૃતિ પત્ર દ્વારા મંગાવી લેશો. સ્વીકૃતિ મેળવીને જ આવશો. વગર સ્વીકૃતિની સંખ્યા વધી જવાથી વ્યવસ્થા ખોરવાઈ જાય છે. સ્વીકૃતિ મંગાવતા સમયે પોતાના દ્વારા થઈ રહેલ કાર્યોનું વિવિરણ પણ લખવું. નીચે શિબિરોની તિથિઓ આપવામાં આવી છે. પહેલા દિવસની સાંજ સુધીમાં ગાયત્રી તપોભૂમિમાં અવશ્ય આવી જવું. છેલ્લા દિવસે સવારે ૧૦ વાગે ભોજન પછી વિદાય થઈ જશે. બે શિબિર કેવળ વિદ્યાર્થીઓ માટે આયોજિત કરી રહ્યા છીએ. મિશનના કાર્યકર્તાઓએ પોતાના પુત્રોને આ શિબિરોમાં મોકલવા જોઈએ. પોતાના પરિચિતોને પણ તેમના પુત્રો મોકલવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા જોઈએ.

દ્વારિકા પ્રસાદ ચૈતન્ય
વ્યવસ્થાપક
વિચારકાંતિ અભિયાન,
ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરા-૩

ગાયત્રી તપોભૂમિમાં શિબિરોનો કાર્યક્રમ

- પ્રથમ સત્ર-૧૨ થી ૧૫ મે
- દ્વિતીય સત્ર-૧૮ થી ૨૧ મે
- તૃતીય સત્ર-૨૪ થી ૨૭ મે
- ચતુર્થ સત્ર-૩૦ મે થી ૨ જૂન
- પંચમ સત્ર-૫ થી ૮ જૂન
- ષષ્ઠમ સત્ર-૧૧ થી ૨૦ જૂન
કેવળ વિદ્યાર્થીઓ માટે
- સપ્તમ સત્ર-૨૧ થી ૩૦ જૂન
કેવળ વિદ્યાર્થીઓ માટે

**પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવની અમૃતવાણી જન-જન સુધી પહોંચાડવા પરિજનોએ
ઉત્સાહપૂર્વક પ્રયાસ કરેલ છે. તેમને સંસ્થા તરફથી હાર્દિક અભિનંદન**

<p align="center">ઘન્ય છે :</p> <p>૪૦૦૦ થી વધુ યુગ શક્તિ ગાયત્રી પત્રિકાના સભ્ય બનાવનાર શક્તિ કેન્દ્ર ગોંડલ-ગાયત્રી પરિવાર શાખા મહેસાણા-ગાયત્રી શક્તિપીઠ</p> <p align="center">૨૦૦૦ થી વધુ :</p> <p>ડીસા-ગાયત્રી શક્તિપીઠ વીસનગર-ગાયત્રી પ્રજ્ઞાપીઠ કલોલ-ગાયત્રી શક્તિપીઠ બાયડ-ગાયત્રી શક્તિપીઠ ભાવનગર-હરિશંકર પંડયા ઘોડાસર(અમદાવાદ)-પ્રવીણભાઈ પટેલ</p> <p align="center">૧૦૦૦ થી વધુ :</p> <p>માંડવી (કચ્છ)-સી. એસ. ગોર પાટણ-ગાયત્રી શક્તિપીઠ ભાવનગર-ગાયત્રી પરિવાર ટ્રસ્ટ પાલનપુર-ગાયત્રી શક્તિપીઠ મોરબી-ગાયત્રી પરિવાર શાખા ભૂજ-ભગવાનદાસ આહુજા વલસાડ-ગાયત્રી પરિવાર સંગઠન રાંદેર (સુરત)-ગાયત્રી પ્રજ્ઞાપીઠ રાજકોટ-ગાયત્રી શક્તિપીઠ જામનગર-ગાયત્રી શક્તિપીઠ અમદાવાદ-ગાયત્રી પરિવાર કાંતિકુંજ ગાંધીનગર-ગાયત્રી શક્તિપીઠ વીજાપુર-ગાયત્રી શક્તિપીઠ ઓઢવ(અમદાવાદ)-ગાયત્રી પરિવાર ટ્રસ્ટ રાંદેર (સુરત) મોહનભાઈ શાસ્ત્રી</p> <p align="center">૫૦૦ થી વધુ :</p> <p>અમરેલી-ગાયત્રી શક્તિપીઠ સુરત-ગાયત્રી શક્તિપીઠ (બાલાજી) રાધનપુર-ગાયત્રી શક્તિપીઠ મોડાસા-ડૉ. મથુરભાઈ પટેલ</p>	<p>સુરત-ગાયત્રી શક્તિપીઠ (મોટા બહુચરાજી) ઊંઝા-ગાયત્રી પરિવાર ટ્રસ્ટ જૂનાગઢ-લક્ષ્મણભાઈ ચુડાસમા સરદાર કૃષિનગર(બ.કાં.)- ગાયત્રી પ્રજ્ઞાપીઠ ધાનેરા-દલપતભાઈ આચાર્ય ભરૂચ-ભૂપેન્દ્રભાઈ શ્રીરામ ઠિમતનગર-ગાયત્રી પ્રજ્ઞાપીઠ ઘોળકા-ગાયત્રી પ્રજ્ઞાપીઠ તલોદ-ગાયત્રી પરિવાર શાખા રાણીપ(અમદાવાદ)-ગાયત્રી પ્રજ્ઞામંદિર નિર્ણયનગર(અમદાવાદ)- શંકરભાઈ પટેલ</p> <p>ભૂજ-ગાયત્રી શક્તિપીઠ રાજકોટ-વિશ્વ ગાયત્રી પરિવાર નરોડા(અમદાવાદ)-શાંતિભાઈ પટેલ નારણપુરા(અમદાવાદ)-કનુભાઈ પટેલ</p> <p>અમરેલી-સુરેશભાઈ જાની કારઠ-ગોપીચંદ ભૂરિયા</p> <p align="center">૨૫૦ થી વધુ :</p> <p>બીલીમોરા-ગાયત્રી શક્તિપીઠ આદિત્યાણા-ના. રા. મોટા આણંદ-પી. એન. ઠાકર થરાદ-કેશવલાલ પુરોહિત નવસારી-ગાયત્રી શક્તિપીઠ વડોદરા-એન. પી. નાયક નડિયાદ-ચંદુલાલ એમ. પટેલ લાડોલ-ગાયત્રી પ્રજ્ઞાપીઠ ઠિમતનગર-ગાયત્રી પરિવાર મહેતાપુરા શાખા વડગામ-કરશનજી સોલંકી વ્યારા-ગાયત્રી શક્તિપીઠ કોડીનાર-ગાયત્રી પરિવાર શાખા સંતરામપુર-ગાયત્રી શક્તિપીઠ</p>	<p>સુરેન્દ્રનગર-ગાયત્રી શક્તિપીઠ ગાંધીનગર-હેમંતકુમાર ત્રિવેદી વડોદરા-સુધાકરભાઈ ત્રિવેદી ભાભર-કાંતીલાલ ઠક્કર સુરત-જે. યુ. મહીડા છાપરા-રામભાઈ પટેલ વડોદરા-અમૃતલાલ પટેલ ઝાલોદ-પન્નાલાલ પટેલ સરીબુજરંગ-ચંચળબેન ગાંધી ઉઘના-મોહનભાઈ જરીવાલા વડોદરા-દત્તપ્રસાદ પાઠક વડોદરા-ચંદ્રકાન્ત પટેલ કપડવંજ-જગુભાઈ પ્રજાપતિ બારડોલી-સન્મુખભાઈ પટેલ ગોમતીપુર(અમદાવાદ)-ગાયત્રી પરિવાર શાખા, (ટાકેજી) જામજોધપુર-સી. જે. સાપરિયા સથરા-ગાયત્રી પરિવાર શાખા ચરાડા-પુંજીરામ પટેલ મોર-મધુબાળા પટેલ ગાંધીનગર-આર. એમ. ભાવસાર વડોદરા-રણછોડભાઈ દરજી વડોદરા-ગાયત્રી પરિવાર ન્યુ સમા રોડ બાપુનગર(અમદાવાદ)-ગાયત્રી પ્રજ્ઞાપીઠ</p> <p>કડી-અમૃતભાઈ પ્રજાપતિ વડોદરા-ભરતભાઈ ત્રિવેદી ઠિમતનગર-પ્રેરણા પ્રજ્ઞા મંડળ પાનઝો-જે. વી. પટેલ વડોદરા-મહેશભાઈ વેઘ ગાંધીધામ-ગાયત્રી પરિવાર ટ્રસ્ટ દામડાણા-કાંતિભાઈ મહેતા આદિપુર-નરેન્દ્રભાઈ જોષી કોડીનાર-સુધીરભાઈ બારડ પાલીતાણા-ગાયત્રી પરિવાર ટ્રસ્ટ માધાપર-ગાયત્રી શક્તિપીઠ</p>
--	--	---

જવ રત્ન.....

- વાસ્તવમાં તે જ વ્યક્તિઓ શ્રેષ્ઠ છે, જેના હૃદયમાં હંમેશા દયા અને ધર્મ સમાયેલ છે, જે અમૃતવાણી બોલે છે તથા જેમનાં નેત્ર નમ્રતાપૂર્વક નીચા રહે છે.
- શ્રમની પૂજા કરો. તે એવો દેવતા છે જે ચતુર્મુખ બ્રહ્મા-ચતુર્ભુજ વિષ્ણુથી વધી ને શક્તિશાળી છે તેની (શ્રમ દેવતા)ની પૂજા કરનાર ત્રિકાળમાં ક્યારેય નિરાશ થતો નથી.
- અશ્લીલતાનાં કીટાણું સત્યના પ્રકાશથી જ નાશ પામે છે, આંખોથી છૂપાવવાની નીતિથી તે અંધકારમાં વધુ તીવ્ર બને છે. બૂરાઈઓ અંધારામાં ફેલાય છે માટે જીવનમાં પ્રકાશરૂપી જ્ઞાન વધારો, કુટેવો દૂર ભગાવો.
- સત્યના ત્રણ ભાગ છે. પ્રથમ જાણસાં જે તેની આરાધના છે, દ્વિતીય જ્ઞાન જે એની ઉપસ્થિતિ છે અને તૃતીય વિશ્વાસ જે એનો ઉપયોગ છે.
- પરમેશ્વર સત્ય છે એવું ન કહેતા “સત્ય જ પરમેશ્વર છે” એમ કહેવું ઉપયુક્ત છે.
- પુણ્ય-ચંદનની સુગંધ વિપરીત હવા તરફ ફેલાતી નથી, પરંતુ સાચા સંતની વાણી-યશ ચારે દિશામાં ફેલાય છે.
- પૂર્ણ મહાત્મા અને સજ્જનો સાથેનો સત્સંગ લોખંડને સ્વર્ણ બનાવી દે છે.
- સન્માર્ગ તરફ ચાલતા લોકો તમારી ટીકા કરે તો એની ચિંતા ન કરો-પરંતુ કુમાર્ગના સોર્ટ કટથી વાહવાહી ન લૂટો. સન્માર્ગ જ સર્વ શ્રેષ્ઠ છે.
- કોઈ ધ્યેયની સફળતા માટે માનવની પૂર્ણ એકાગ્રતા અને સમર્પણ જરૂરી છે.